

تپشک

گوچاریکی سیاسی - روشنبیری گشتی یه

رُمَاره: ۳۴

فایلی رُمَاره
یه درودی میباشد و کاملاً
باشد

Tishk

34

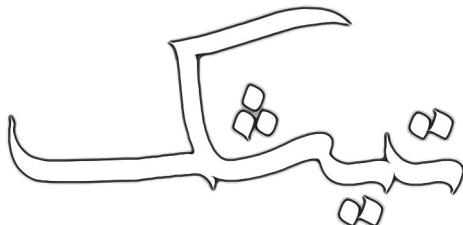
گزئاری تیشك له سهر نیشیریز

کۆمیسیونی پەروەردەی
جیزی دیموکراتی کوردستانی ئیران
دەری دەکا

www.kurdistanmedia.com

E-mail:

tishk_mag@yahoo.com
tishkmagg@gmail.com

گۆڤاریکی سیاسی . روشنبیری گشتیه

کۆمیسیونی پەروەردەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران
دەری دەکا

ژمارە: ٣٤

خەزەلودری ١٣٩٢-ئى ٥-تەواوی

نۆفامبیری ٢٠١٣ زایینی

ژماره: ۴۶

گۆڤارىکى سىاسى . رۇشنىيەرىي گشتىيە كۆمىسىيۇنى پەرودىدەي حىزبى ديموکراتى كوردىستانى ئىران دەرى دەكى

تايپ: شەمال مەحموودى - ئاسۇ ساعدى

گۆڤارى "تىشك" تەنبا لە بەرامبەر ناوهەرۆكى ئەم بابەتانەدا
بەرپرسىيارە كە بە ناوى "گۆڤارى تىشك" مەوه بلاو دەبنەوه.

فایلی ژماره " په روهدده سیاسی و کۆمه لگا"

لەم شاره دەلا

۵	وتهی ژماره
۱۳	گرینگی و نیازی په روهدده سه‌ردەم، ئامانجەکانی په روهدده لە کاتى کارکردندا.....
۲۳	په روهدده سیاسی و په روگرتى کۆمه لگا.....
۳۱	کۆمه لگا، په روهدده و سیاست، سى چەمکى جىاواز، بەلام پىكەوهگرىيەدراوى ژيانى مروق.....
۴۹	په روهدده سیاسی کۆمه لگا.....
۶۳	نگاهى انتقادى بر آموزش و فرهنگ سیاسى در جامعەی ایرانى..... Bandora Siyasibûnê Li Ser Guhertina Çanda Siyasî Di Civakê De 88

خوینه رانی به ریز:

فایلی ژماره‌ی داهاتووی گوّقاری "تیشك" تایبیه‌ت دهیت به پرسی "کاریگه‌ری خویندن به زمانی زگماکی له سهر گهشنه‌ندنی کومه‌نگا"، تکایه بس و بابه‌ته په یوهندیداره‌کانتان بهم تهودرهوه له ریگای ئیمه‌یله‌کانی "تیشك" ووه بومان بنیرن.

E-mail: tishk_mag@yahoo.com

tishkmagg@gmail.com

ئىشىرىخارىم

پىويسىتى و پەيوهندىي نىوان سىستمى
پەرەردە و سىاسەت لە كۆمەلگادا

سەرپەست ئورمەيە

په روهردهی سیاسیش ههروه کوو هزر و فهله سهفهی سیاسی خاوهن رابر دوویه کی دوور و دریزه، بهلام ئه وهی مزاری ئهم باسه مانه و وامان لیده کات زیاتر له سهربی بدويین، پیویستی کۆمەلگایه به په روهرده کردنی سیاسی.

بۇ ئه وهی پیویستی کۆمەلگا به په روهردی سیاسی و گرنگی ئهم په روهردیه زیاتر رونو بکهین و باسی لیوه بکهین باشترا وایه سهرنجی ئهم پرسیارهی ئهفلاتوون بدهین. ناوبراو ئهم گرنگی و پیویستیه لهم پرسیارهدا كە گەلۋ ئەگەر کۆمەلگایه ک نەخوش بیت، نابیت بۇ چاره سهربى و رینوینی کردنی به شوین خەلکیکی لیھاتوو و زانا دا بگەریت؟ به رونى باس ده کات. له هزر، ئەندىشە و وانە كانى ئهفلاتووندا سروشتى مرۆڤ لە پشت هەموو بېيارىتکى سیاسیدا راده وەستىت. به بېروای ئەو هەر حکومەتىك لە شىوهى خەلکى خۆيە و حکومەت هەرچۈنىك بیت، ديارە خەلکە كەش ئەوهان. ئەفلاتوون لهو بېروايەدا بۇو كە حکومەتى شياو حکومەتى حەكيمان و فيلسوفە كانه و تاوه کوو حەكيم دەسەلات بە دەستەوە نەگریت و حکمەت و سیاسەت

له يه ک شويندا کو نه کاته وه، کوتايی به نه هامه تی و
چه رمه سه ری خه لک نایه ت.

هه ره کوو له سه ره تادا با سمان کرد، ته و هری ئه م با سه هی
ئیمه پیویستی کومه لگایه به په رو هر دهی سیاسی. بو ئه م
مه به سته ش سه هر تا پیویست ده کات که شر و فهیه کی
په رو هر دهی سیاسی بکهین و په یوه ندی نیوان سیستمی سیاسی
و په رو هر ده بهینیه به ره باس.

له باشترين حاله تدا په رو هر دهی سیاسی بهم چه شنه پیناسه
کراوه که بریتی يه له گه شه کردن و گه شه سه ندی تو ان اکانی
کار گیری و سیاسی ویرای په رو هر ده کردنی به ها ئه خلاقیه کانی
مرؤف. به پیی ئه م پیناسه يه، په رو هر دهی سیاسی یانی
بارهینانی مرؤفیکی زانا، لیهاتوو و به بیرو باوه ر. مرؤفیک که له
به ران به ر خؤی، نه ته وه و ها ولاتیانی خؤی و به گشتی له
به ران به ر مرؤفایه تیدا، خؤ به به ر پرس بزائیت و به ئه رکی
خؤی له هه ر بیافیکی سیاسی و مرؤفایه تیدا هه لسیت.

له په رو هر دهی سیاسی دا له سه ر سی بنه مای سه ره کی
پیدا گری کراوه:

۱- ناسین، هه ر که سیک تا ج ئاستیک له سیستمی سیاسی
تیده گات و باوه ری به چی هه يه؟

۲- ههست، سۆز يان ئۆگرى، كەسى دىاريكرارو لە بەرانبەر سىستم دا چ هەستىكى ھەيە؟ (وەکوو وەفادارى، دەروهەست بۇونى لە بەرانبەر بەلینە جقاكىيە كاندا و جى بەجى كردنى ئەركەكان) ھەممۇ سىستمىكى سىاسى تەننەت عەقلانى تەننەت پىويستە كە سەرنجى سۆز و هەستى ھاولاتىيانى خۆى بىدات. سۆز و هەستىك كە توانايى بە ھىزىكىردن و راگرتنى پەيوەندىي نىوان خەلک و سىستمى تىيدا بىت. لەم بوارەدا ھىز يان بلىين بزاقى شۇرۇشگىر پىويستىي زۇريان بەم سەرنجداھەيە، چۈونكە لە لايەك باس لە گۇران دەكەن و لە لايەكى ترەوھ بۇ قۇناغى دواى سەركەوتىن پىويستيان بە سەقامگىرىي بارودۇخ و بەھىزىكىدى پىيگەي خۆيان بۇ رۇوبەرپۇوبۇونەوە لە گەل پاشماوه كانى سىستمى رۇوخاوى پىشۇو ھەيە. ئاوىتىبۇونى دوو فاكتهرى گۇرانكارى و ئۆگرى بە سىستم بە جۇرىكە كە سىستمى شۇرۇشگىر ناچار دەكەت كە بەرنامه يېكى پەيوەندىي گۈنجاو بۇ زىندىوو راگرتنى ھەست و ئۆگرىي ھاولاتىيان بە شۇرۇش، گۇران و پاراستنى سىستم، دابىرىزىت.

۳- لىھاتووېي سىاسى، تاڭ لە سىستمى سىاسى دا چ رۆلىك دەگىرىت و چ لىھاتووېي كى تىدا دەبىندرىت؟ بىيىگە لە دوو

بنه‌مای ناسینه‌وه و ههست و سۆزى سیاسى، له په‌روه‌رده‌ى سیاسىدا پیویست ده‌کات که پینگه‌ى تاکه که‌سە‌کان له سیستمی سیاسى دا دیارى بکریت. ده‌بى پینگه‌ى هه‌موو که‌سینک له سیستم دا شرۇقە بکریت تاکوو بتوانیت توانا‌کانى خۆى به باشى بناسیت و به پىيى توانا‌کانى ئەرك وەئەستوو بگریت.

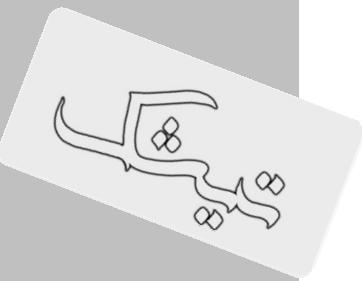
په‌روه‌رده و سیاسەت لهم کورتە شرۇقە يەدا كوتاييان پىنایەت، بەلکوو لايەنه‌کى ترى ئەم تە‌وھرە په‌يوه‌ندىي سیسيتىمى په‌روه‌رده‌يە له گەل سیستم و پىكھاتە‌ي رىكخراوە سیاسىيە‌كان که پیویست ده‌کات لىرەدا باسى ليىكىرىت تاکوو گۈنگىي په‌روه‌رده‌ى سیاسى له كۆمەلگامان بۇ دەرکە‌وى. په‌يوه‌ندىي نیوان سیستمی په‌روه‌رده و سیستمی سیاسى مۇزارىكە که له زۆھوھ بۇھتە بابەتى لىكدانه‌وه و سەرنج بۇ راكىشانى بىرمەندانى هەر دوو بىاۋى سیاسەت و په‌روه‌رده. لهم په‌يوه‌ندىيەدا ئەو وته به ناوبانگە‌ي ئەرەستوو دەتوانىت به كورتى و روونى تا رادەيىكى زۆر يارمەتىدەرمان بىت بۇ تىڭەيىشتىنى پیویستىيلىك گەيدانى سیاسەت و په‌روه‌رده له كۆمەلگادا. ئەرەستوو دەلىت: "له كۆي وته‌كانم دا ئەوهى کە له بەردەوامبۇون و له سەر پى راگرتى ياسا‌كاندا زۆرترىن

کاریگه‌ری ههبووه، پیکه‌وه گونجانی پهروه‌ردنه له گهـل سیستمی دهولـهـت و ئـهـمهـش ئـهـو راستیـهـیـهـ کـهـ خـهـلـکـ پـیـیـیـ نـازـانـنـ باـشـتـرـینـ وـ بـهـهـیـزـتـرـینـ یـاسـاـکـانـ تـهـنـانـهـتـ ئـهـگـهـرـ لـهـ لـایـهـنـ هـهـمـوـوـ هـاـوـلـاتـیـانـ وـ تـاـکـهـ کـانـیـ کـوـمـهـلـگـاـوـهـ بـاـوـهـرـ پـیـکـراـوـیـشـ بنـ،ـ کـاـتـیـکـ ئـیـعـتـبـارـ وـهـرـدـهـ گـرـنـ کـهـ بـهـ سـیـسـتـمـیـکـیـ پـهـرـوـهـرـدـهـیـ شـیـاوـ پـهـرـوـهـرـدـهـیـ نـهـسـلـیـ تـاـزـهـپـیـگـهـیـشـتـوـوـ وـ لـاوـ بـکـرـیـنـ.ـ هـهـلـبـهـتـ پـیـوـیـسـتـهـ ئـهـمـ سـیـسـتـمـهـیـ پـهـرـوـهـرـدـهـشـ لـهـ گـهـلـ ئـهـمـ یـاسـاـیـانـهـداـ بـگـونـجـیـتـ.

ئـهـرـهـسـتـوـوـ بـهـ سـهـرـنـجـدانـ بـهـ رـابـرـدـوـوـ وـ سـهـرـپـیـهـاـتـیـ حـکـوـمـهـتـهـ یـوـوـنـانـیـهـ کـانـ دـیـتـهـ سـهـرـ ئـهـوـ بـاـوـهـرـ کـهـ تـهـنـهـاـ لـهـ رـیـگـایـ دـامـهـزـرـاـوـهـ پـهـرـوـهـرـدـهـیـهـ کـانـهـوـهـ سـهـقـامـگـیرـیـ سـیـاسـیـ-کـوـمـهـلـاـیـهـتـیـ دـیـتـهـدـیـ وـ مـانـهـوـهـ وـ چـالـاـکـبـوـنـیـ حـکـوـمـهـتـ وـ یـاسـاـ کـوـمـهـلـاـیـهـتـیـهـ کـانـ پـهـیـوـهـنـدـیـهـ کـیـ رـاـسـتـهـوـخـوـ وـ بـهـهـیـزـیـانـ لـهـ گـهـلـ سـیـسـتـمـیـ پـهـرـوـهـرـدـهـ هـهـیـهـ.

لـهـ گـهـلـ خـیـرـایـیـ رـهـوـتـیـ گـوـرـانـکـارـیـهـ کـانـ دـهـرـکـهـوـتـ کـهـ نـایـیـتـ لـهـ گـوـرـانـکـارـیـهـ سـیـاسـیـ-کـوـمـهـلـاـیـهـتـیـهـ کـانـداـ گـرـنـگـیـ،ـ رـوـلـ،ـ کـارـیـگـهـرـیـ وـ گـوـرـانـکـارـیـ لـهـ سـیـسـتـمـیـ پـهـرـوـهـرـدـهـداـ لـهـ بـهـرـچـاوـ نـهـگـیـرـدـرـیـتـ.ـ لـهـ ئـهـنـجـامـیـ لـیـکـوـلـینـهـوـهـ کـانـ لـهـمـ بـوـارـهـداـ بـهـ ئـاشـکـرـاـ دـهـرـکـهـوـتـوـوـهـ کـهـ هـیـچـ گـوـرـانـیـکـ بـهـ بـیـ گـوـرـیـنـیـ سـیـسـتـمـیـ

په روهرده بهدي نايهد. بهم پييهش هه لبزاردن و به ريوبردنی جور و سيستمي په روهرده خاوهن پينگه يه کي تايهدت و رولينکي سهره کييه له سه قامگير کردن و سه قامگير بعوني هه ممو بزافيکي شورشگيری سياسي - کومه لايه تيدا. ئه ميش له بهر ئه و هي که بزاشه شورشگيره کان نموونه ي به رجاوي گوراني سياسي - کومه لايه تين. له لايکي ديكه و به وته زوريک له نووسه ران و ليکوله رانی هه رد وو بيافې سياسهت و په روهرده سيستمي په روهرده فاكته رى سهره کي و به رپرسه له گه شه سه ندن و په روهرده کردنی سياسه تدا. ئه وان له سه رپرسی په يوهندې نيوان په روهرده و سياسهت له و بر وايهدان که زورترین کاريگه ربی به رزبوني ئاستي په روهرده له سه روانگه سياسيه کانه و لهم بوارهدا هيچ ئالترناتيفيکي تر ناتوانيت رولى سيستميکي په روهرده گونجاو بگيريت.

گرینگی و نیازی په روهددهی
سه ردوم، ئامانجەكانى په روهردە
لە کاتى كاركردندا

شەرىف فەلاح

بەرنامەی پەروەردەی ئەندامان لە رىكخراوىكدا ھەم دەبىتە ھۆى دايىن كردن و دەستەبەر بۇونى ھىزى مەرقىي پسپۇر لە داھاتوو و ھەم كەمكىردىنەوهى گىروڭرفتى ئەندامان و فەرمابىھەران. كە وايە ئەگەر بىت و ئەندامانى رىكخراوىك بە باشى پەروەردە بىرىن، باشتىر دەتوانى لە بىردىن سەرى ئاستى كاراىيى رىكخراودا بەشدار بن و سەرپەرسىت و لىپرسراوانىش ئىدى پىيوىستيان بە چاوهدىرىي زۇرتى ھىزى ژير دەستى خۆيان نىيە و ھاوكات دەتوانى ئەوان بۇ وەرگىتنى كار و پىشەي بالا و بەرپىسايەتىي قورستىر ئامادە و تەيار بىھەن، چونكە فەرمابىھەر و ئەندامان لەبەر تىشكى پەروەردە و بارھېتىنلى دەۋىت دايە دەتوانى ئەركەكانى خۆيان بە شىوهى شىاو و لەبار راپەرىتىن.

ھۆكارەكانى پىيوىستىي بە پەروەردەي ئەندامان:

بە لەبەرچاوا گىتنى ئەوهى كە باسى لىيۇھ كرا، دەكرىئە و ھۆكارانەي كە مەسىلەي پەروەردەي ئەندامانى كردىۋە پرسىكى پىيوىست، بەم چەشىھى خوارەوە پۆلين بەندى بىھەين: - خىرايى بەخشىن بە زانستى مەرقىي لە ھەموو بوارەكان

- پیشکه وتنی به رچاو و سه رد میانه‌ی تیکنولوژی
- ئالۆزبۇونى رېڭخراو بەھۆی ھاتنە گۆرپی سیستمی کارى ماشینى
- گورانکارى لە شیوازى کار و پیشه، يان جىڭۈر کى پېكىردىن
- پیوهندى و گىروگرفتە کانى مرۆڤىي ھاوجەرخ
- بردنە سەرى ئاستى زانىاري و پلهى کارىي ئەندامان
- گورانکارى لە ناوهەرۆك و کاركردى کار و پیشه کان
- پەروەرده كىردىنە فەرمابىھەر و ئەندامانى تازە
- كەمكىردىنە وھى رووداۋ و پېشەتە کانى کار
- دايىن كىردىن نيازى پسپۇرى و ليھاتووپى هىزى مرۆبى

ئامانجە کانى پەروەرده و بارھىنان لە كاتى خزمەتدا:

گىنگتىرىن خال وە ك ئامانجى ھاوبەشى رېڭخراوە كان و سىستمە جىاوازە کان لە پیوهندى لە گەل پەروەرده لە كاتى كاردا، دەكىرى بەم چەشىنە دەست نىشان بىكىن:

ھاۋاھەنگ و ھاوتەرىپ كىردىن ئەندامان لە گەل رېڭخراو:

ئەم كارە لەلايەك بۇ دەستە بەر بۇونى ئامانجە کانى رېڭخراو و دەست پېرگە يىشتىن بەو سىاسەت و ھىلە دەست نىشان

کراوانه‌ی که بُو دامه‌زاروه که گرینگیان هه‌یه، له‌لایه‌کی
دیکه‌شه‌وه پیشکه‌وتني کاري و لیهاتووی تاک به‌ستراوه‌ته‌وه به
ئاگایي و زانياري ئه‌وه له ويست و چاوه‌رواني لیپرسراوانی بالا
و هه‌رووه‌ها شیوه‌ی جیبه‌جی کردنی ئه‌وه ئه‌رک و به‌پرسایه‌تیيه
کاریانه‌ی که خراونه‌ته ئه‌ستوی.

بردنه سه‌ری ئاستى رەزامەندىي كاري و باشتى كودنى وردى ئەندامان:

مه‌سەله‌ی هاندانى ئەندامان بُو ئەنجامدانى ئەركە كان
يەكىك لە گرینگترین بىرۇكە كانى به‌رىتوبه‌رېيە.
بُو ئەوهى كە وردى ئەندامان بەھىز بکرىت و ئاستى
رەزامەندىيان لە كاره‌کەي خۆيان زىاد بکات، را و بۆچۈونى
جۆراوجۆر باس كراوه. يەك لەو بۆچۈونانە، تىورىي هىرارشى
پلە به پلە (سانترالىزم)ى نيازه‌كانى "مازلۇو" يە. به باوه‌رى ئەوه،
بەجىھىننانى بىياره‌كانى كەسانى سەره‌وه، به‌ستراوه‌ته‌وه به كاري
تاکە كان لەراستاي بە ئەنجام گەياندنى ئەرک و كاره‌كانىاندا.

کەم کردنەوەی رووداو و زيانەكانەكانى كار:

لە زۆرييّك لە دامەزراوه کان، رووداوه کانى كار زياتر بەھۆى نەبۇونى ئاگايى و ليھاتووپى پىتىسىتى ئەندامان و فەرمانبەران روو دەدەن.

ئەم مەسەلە يە بەتاپىتى لەمەر ئەو دەستە كەسانەى كە لەگەل ئامراز و ئامىرى ھەستىيارى پىر مەترسى لە كارگە و ناوهندەكانى بەرھەمھىنان سەرەتكارىان ھەيە، زياتر وھېاست دەگەرپى.

جىالە رووداوه جۆراوجۆرە كان كە بەھۆى نەبۇونى شارەزايى و زانىاريي تاكەكان دىنە ئاراوه، زيانەكان و خەسارەكانى كار و چۈونەسەرى تىچۇو و ھەزىنەى رىكخراوېش يەكىكى دىكە لە بەرەنجامەكانى سەقەتىي زانست و تونانىي ھىزى مەرۋىيە لەناو رىكخراوه كاندا .

كە وايە، بە لەبەرچاوا گرتىي ئەو مەسەلانەى كە باسيان لىتوھ كرا و ھەروەها بەرەنجامەكانى وەكۈو، تەمى كردن، سەركۈنە، دەركىردىن و ...) كە زۆر جار بەھۆى نەبۇونى ئاگايى تاكەكان لە سياسەت و پلانەكان، چاوهەروانىيەكانى رىكخراو و ھەروەها نەبۇونى ئاشنايى لە ئەنجامدانى شىياوى ئەرك و كارە پىئەسپىردرابەكان روو دەدەن)، پىتىسىتە پەرەوەدە و بارھەيتان

له کاتی کاردا به شیوه‌یه کی جیدی و لیبرا او له لایه ن
ریکخراوه کانه وه سه رنج و گرینگی پی بدریت.

به رؤژ کردنی زانست و توانایی هیزی مرؤیی له ناو ریکخراو:

سه رچاوه و هه وینی بر دنه سه ری ئاستی که لک و هر گرتن له
توانا کان له ناو ریکخراوه کاندا پیویستی به جه خت کردن له سه ر
هیزی ئینسانی له باری چهندایه تی و پیشگیریه له به فیرودانی
کات و توانای ئهندامان له کار و پیشه کانیان. به پیتی پیناسه
به رؤژ نه بونی زانستی پیشه بریتیه له دابه زینی ئاستی
کار کرد له به جی گه یاندنی ئه رک له ماوهی کار کردندا (کاری
به سوود) و هه رووهها نه بونی زانیاری و شاره زایی و پسپوری
نوی و سه ردہ میانه. ئهم مه سه له یه ده بیته هۆی ئه وهی که تاک
به هۆکاری جورا وجور له باری پسپوریه وه پاسیف بیت و توانای
ئه نجامدانی ئه رک و کاری ریکخراوه یی نه مینیت. ئه گه رچی
هه موو هۆکاره کانی ره خسینه ری به رؤژ نه بونی پیشه و
پسپوری ناکری له ریگای په رووه ده و چاره سه ر بکریت، به لام
بیگومان په رووه ده و باره هینان له کاتی کار کردنی ئهنداماندا له
ریگای نۆژهن کردنه وهی زانیاری و توانایی تاکه کان، رولیکی

گرینگی له به رۆژ کردن و گونجاندنیان له گەل په روهدەی سەردەم دایه.

یارمه‌تى گەياندن به گۆران و ئالوگۇرى رېكخراوه‌يى :
گۆرانکاري ناوخويي رېكخراو كە له ناو كرۆك و پىكھاتەي رېكخراودا دىته ئاراوه، بە گشتى پىويسيان به تەيار و ئامادە كردنى پىرسونىل و هيلى مروئىيە.

خالى سەرەكى له پىوهندى له گەل گۆرانکاري رېكخراوه‌يى، بەستراوه‌تەو بە توانايى و خۆراڭرىي فەرمانبىر و ئەندامانەوە، ئەندامانى رېكخراوه‌كان له وانەيە بە ھۆكارگەلى جۇراوجۈرى وەك دلەرلەنگى زانىارى، نىگەرانى لەبارەي سەركەوتى، پىيگە و بارى ئابورىي خۆيان لە ئەگەرى گۆرانکاريي نوى، نىگەرانى لەبارەي بى توانايى لە ئەنجامدانى ئەركە كان و ھۆكارى جۇراوجۈرى دىكە لە ھەمبەر گۆرانکارييە كاندا راوه‌ستن و باوه‌ريان بە خۆيان ھەبىت. ھەر بۆيە، بىيچگەلە گرتنه بەرى رىوشويىنى دىكەي وە كۈو بەشدارىي فەرمانبىر و ئەندامان لە پلان و بەرنامەي گۆرانکاري و.....، پەروەدە و تىيگەياندىنى پىرسونىلىش رۆلىكى زۆر گرینگ لە راستاي سەركەوتى گۆرانکارييە كاندا دەگىرىت. كە وايە، يە كىك لە گرینگترىن

ئەركە كانى پەروەردە لە كاتى كاركردن لەناو رىكخراوه كان،
يارمەتى گەياندنه بە ئالوگۇرى رىكخراوه يى.

خۇ گۈنچان لەگەل ھەلۈمەرج و دۆخى كۆمەلايەتى :

ھەموو رىكخراوه ھاواچەرخە كان لە ژىنگە يە كدا سەرقالى
چالاکىن كە لەبارى فەرھەنگىيە وە خاوهنى بەها و ئايىدىلۋۇزى
تايىهتن .

سەركەوتنى زۆرىكىيان بەستراوهە وە بە ناسىنى ئە و بەها
تايىهتىيانە و خۇ گۈنچاندى شىاوه لەگەلىان. كەواتە ئەم
ناسىنى ژىنگە كۆمەلايەتىيە رىكخراوه كان و تىگەيىشتن و فام
كىرىدى بۇ ھەموو ئەندامانى رىكخراوه كان و بەتايىهت
بەرىپەرەن و بېرىاردەرانى ئاستى سەرەوەي رىكخراو
گۈنگىيە كى زۆرى ھە يە.

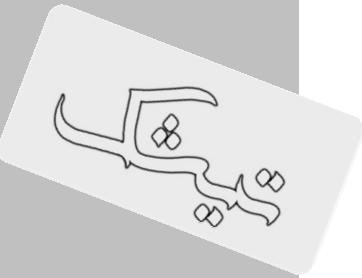
بەھىز كەرنى ورە و ھاودى و ھارىكاري نىوان ئەندامانى رىكخراو :

لەراستىدا سەركەوتنى رىكخراو بەستراوهە وە بە دەستە بەر
بوونى ئامانجە دىارييكرابە كان و ئەمەش ھەتارادەيە كى زۆر
پىوهندىي زالبۇونى كەش و دۆخى مەتمانە و تىگەيىشتنى

بهرامبهره له شويتني کار، بردنه سهري ئاستي هاوکاري
ئهندامان له گهـل يه كـتر، هاوـکاري ئهـندامان له گـهـل بهـرـپـرسـ وـ
ليـپـرسـراـواـنـ وـ گـريـنـگـتـرـ لـهـ گـشتـ رـهـ خـسانـدـنـ وـ پـيـكـهـيـنـانـيـ
هاـئـاهـهـنـگـيـ لـهـ شـيـواـزـيـ ئـهـنجـامـدانـيـ کـارـوـبارـهـ کـانـيـ رـيـكـخـراـوـ لـهـ
بـهـشـ وـ كـهـرـتـهـ جـيـاـواـزـهـ کـانـ .

يهـكـيـكـ لـهـ رـيـكـارـهـ کـانـيـ پـيـكـهـيـنـانـيـ دـوـخـيـ هـاوـکـاريـ وـ هـاوـدـلـيـ،
بـهـ کـارـهـيـنـانـيـ پـهـرـوـهـرـدـ وـ بـارـهـيـنـانـهـ لـهـ کـاتـيـ کـارـ کـرـدـنـداـ کـهـ
لـهـلاـيـهـ کـ زـهـمـيـنـهـ وـ هـهـلـيـ پـيـوهـنـديـيـ بـهـرـامـبـهـرـيـ فـهـرـمـانـبـهـرـانـ
لـهـ گـهـلـ يـهـ كـتـرـ لـهـ شـوـيـتـنـيـ کـارـ وـ پـهـرـوـهـرـدـ دـهـرـهـ خـسـيـنـيـ وـ لـهـ
لـاـيـهـ کـيـ دـيـکـهـشـهـوـ وـ لـهـ رـيـگـايـ بـرـدـنـهـ سـهـرـيـ زـانـسـتـ وـ
زـانـيـارـيـ پـيـشـهـيـيـ، تـيـكـهـيـشـتـنـ، ئـهـزـمـوـونـ وـ هـهـتـارـادـهـيـهـ کـ ئـوـگـرـيـيـ
پـسـپـوـرـانـهـ لـهـ نـيـوانـ ئـهـنـدـامـانـداـ دـيـتـهـ ئـارـاوـهـ .

ئـهـوـهـيـ لـيـرـهـداـ دـهـبـيـ باـسـيـ لـهـبـارـهـوـ بـكـرـيـ ئـهـوـهـيـ کـهـ جـهـختـ
کـرـدـنـهـوـ لـهـسـهـرـ هـهـرـکـامـ لـهـ وـ ئـامـانـجـانـهـيـ هـاـتـنـهـ گـورـيـ، بـهـپـيـيـ
هـهـلـومـهـرـجـ وـ تـايـيـهـتـمـهـنـديـيـ زـهـمـهـنـيـ جـيـاـواـزـنـ. بـهـ وـاتـايـهـيـ کـهـلـهـ
هـهـلـومـهـرـجـ تـايـيـهـتـداـ لـهـوـانـهـيـ بـكـرـيـھـيـنـدـيـكـ لـهـمـ ئـامـانـجـانـهـ لـهـ
سـهـرـوـوـيـ ئـامـانـجـهـ کـانـيـ دـيـکـهـوـ دـابـنـرـيـنـ وـ بـهـلـايـ رـيـكـخـراـوـهـ کـانـهـوـهـ
گـريـنـگـيـ زـوـرـتـرـيـانـ هـهـبـيـتـ.

په روهردهی سیاسی و په رهگرتني کومه لگا

شاھو فهرازمه ند

میژووی مرۆڤایه‌تی نیشاندەری راستییه‌کی گرینگە، راستییه‌ک که پیوهندیی راسته‌خۆ و قوولی نیوان ئاگایی گشتیی کۆمەلگا و ئاستی ئازادییه‌کان و کەرامەتی مرۆڤە کانە. له و لاتانەدا که ئاستی خویندەواری و ئاگایی گشتی له خوارییه، چەشنى نیزامى سیاسى و حکومەتى له جۇرى دیكتاتورىي و ئىستىدادىيە. هەر بۆیەش رەوتى گەشەي سیاسى له و لاتانەدا زۆر لاوازه و له بنه‌مادا گەشەي سیاسى له گەل نیزامى داخراوى سیاسى و سەپىندرارو له ناتەبايى دايە.

"قاوارتیاسن" له کتىبى بەناوبانگى خۆى به ناوى "پەرەگرتۈوبى" ھاوتاى ئازادىيە، چەمكىنى گرینگ دېئىتى بەرباس کە بىرىتىيە له چەمكى "پاراستنى كۆمەلايەتى". ئەو چەمكە بەو واتايە دېت کە ئازادى و پاراستنى کەرامەتى مرۆڤە کان پیوهندى بە پەرسەندنى كۆمەلگاوه ھەيە و بۇ ئەو مەبەستەش كۆمەلگا پیويستى بە ئاستىك له ئاگایي و پەرورەدە ھەيە كە ئەركى "پاراستنى كۆمەلايەتى" ئەو ئازادى و کەرامەتە له ئەستۆ بگریت .

له سىستمى سىاسيي دىكتاتورىدا، دىكتاتورە کان له ھەولى ئەوهدان كە سىستمى پەرورەدە و راهىننانى كۆمەلگا بە

چه شنیک ریکبخنه که تاکه کانی کۆمەلگای ژیئر دهستیان تا ئاستی کەرهسته يەك دابەزىنن و بە نۆرەی خوشى جىلە کانى داهاتو وەك کەرهسته و ئامراز بارىيتن. لە راستىدا گەورەترين مەترسى بۇ دىكتاتورە کان، مروققى ئاگا و بىرمەندە و گەورەترين فۆبىايى دىكتاتور مروققى چالاكە کە توپانى بىركىردىنە وەھىيە و پرسىيار دەكات و دىاردە کان دەخاتە ژیئر پرسىيار و گومانە وە .

لە بەرامبەردا لە سىستمى سىاسىي دىموكراتىكدا، ھەول دەدرىت کە سىستمى پەروردە و بارھىنلىنى كۆمەلایەتى لەسەر بىنەماي پەروردە كەرنى "شارومەندى ئاگا" دابېزىرەت. شارومەندىك کە ھەر بەجۆرەي "ئامارتىاسىن" باسى لىدەكەت لە چوارچىوهى چەمكى "پاراستنى كۆمەلایەتى" دا هەلسۇو كەوت دەكەت و بەشدارى پرۆسەي سىاسى و بەرىۋەبرەتىنەت دەبىت. ھەربۇيەش لەو سىستمانەدا دىموكراسى تەنیا لە روانگەي مىتۆدىكى سىاسى بۇ بەرىۋەبرەتى دەسەلات چاوى لىناكىرىت و زىاتر لە ھەموو شتىك دەبىتە مىتۆدىك بۇ ژيانكىرىنى مروققە کان .

كەوابۇو لە نىزامى دىموكراتىكدا ھەول دەدرىت کە دىموكراسى بۇ ھەموو تاکە کانى کۆمەلگا وەك شىوهى ژيانى

رۆژانه‌ی لى بىت. لە ئاکامدا دىمۇكراسى تەنیا ئامرازى ئالوگۇرى دەسەلات نابى، بەلکۇو شىۋازىيڭ لە ژيانە كە بىر و كىردارى تاکەكانى كۆمەلگا ئاراستە دەكتە و دەبىتە هوى شكل گىرتى "كلىتوورى دىمۇكراسى."

لە نىزامىيکى سىاسىدا كە تاکەكان لە بەشدارى لە پرۆسەي سىاسى و كۆمەلایەتى رادەكەن و بە ماھەكانى مەدەنلى و كۆمەلایەتى خۆيان ئاشنا نىن، دىمۇكراسىي راستەقىنە و بەردەوام شكل ناگرىت. ئازادىيى هەلبىزادن، بەرابەرى، رەخنە و دىالوگ و، هەركام گرىنگى تايىھەت بە خۆيان ھەيە، بەلام ئەگەر تاکەكانى كۆمەلگا لە سەر بىنەماي ئەم بابەتانە پەروەردە نەكراپىن بۇ ئەوهى بە ئاستىك لە ئاگايى و توانايى نەگەيىشتبىن، هەلەيە ئەگەر چاروھەروان بىن كە بىتۈنىن ئەم بابەتانە عەينى بکەيىن و بە كارى بىتنىن. يەكىك لە تايىھەندىيە جەوهەرييەكانى مەرۆڤ ئەوهى كە لە بەستىنى پەروەردە و فيربوون و ئەزمۇون وەرگىرتىدا، توانايىيەكانى ناخى خۆى دەردىخات و ئەو دەرخىستىنەش دەبىتە هوى بەخشىنى كەسايەتى و شوناس بۇ تاک. ئەو بابەتەش هوڭارىيەكى گرىنگە بۇ لەناوبردىي ئىستېداد و داپلۇسان و نابەرابەرى .

ئەو كۆمەلگایانەي كە لە حالى گواستنەوە لە سىستمى دىكتاتۆرى بەرەو دىموکراسىدان، لە راستىدا دەبى لە دوو رەھەندەوە ھەول بىدەن تا بە دىموکراسىيە كى راستەقينە و بەردەوام بىگەن. رەھەندى يەكەم كە كورتاخايەنتە، لابىدى دەسەلاتدارنى دىكتاتۆر و سىستمى ئىدارى و بەرىيەبردىيانە و رەھەندى دووهەم كە بىنەمايى و درىزخاھىنتە، گۆرىنى كلتۇورى بەرەھەمھىنەرى دىكتاتۆرى بەرەو كلتۇورى دىموکراسىيە.

قايىلىبوون بە رەھەندى يەكەم تەنیا لەناوبردى "معلولە" و "علت" (ھۆكار) لەسەر جىي خۆي دەميتىھەوە و ئەۋەش دەبىتە ھۆي بەرەھەمھىنانى دىكتاتۆرى لە كۆمەلگا دا.

چەمكى پەروەردەي سىاسىي كۆمەلگا

چەمكى پەروەردەي سىاسىي كۆمەلگا ھەر لە سەرتاي شارستانىيەتى مەرفاقايەتىھەوە لە ژىر ناوى "شارومەندى" ھاتۆتە بەرباس. ئەفلاتوون و ئەرەستوو يەكەم كەسانىيىك بىوون كە چەمكى شارومەندى و پىوهندى نىوان تاكى شارومەند و پەروەردەي سىاسى - كۆمەلايەتى تاكە كان دەھىننە بەر باس و پىداگرى لەسەر دەكەن. لە راستىدا شارومەند بە مەرفقىيىك

دەوەرئى كە ئەندامەتىي تەواوى لە كۆمەلگادا ھەبىت و
ھاوەرەپ لە گەل ئىدەئالەكانى نىزامى سىاسىي حاكم و
چەشنى حكۈمەت، خاوهنى مافەكانى وەك يەكسانى لە¹
بەرامبەر ياسا، مافى ئازادى دەربىرىن و بىركردنەوە و مافى
خاوهندارىتىيە .

چەمكى پەروەردەي سىاسىي لە نىوهى سەددەي بىستەمدا
گەرينگى يەكى تايىهت پەيدا دەكت و دەبىتە بابەتىكى گەرينگى
زانستە سىاسىيەكان و ھۆكارەكەش بۇ ئالگۇرەكانى شەرى
دۇوھەمى جىهانى ، پىنكىدادنى ئىدىئولۇزىيەكان و ...
دەگەرىتەوە. دەيەي ۱۹۶۰ زايىنى قۇناغى گەشەي ئە
چەمەكە و باسى دەروەستىي سىاسىي كۆمەلگا، بابەتىكى
گەرينگى لېكۆلىنەوە كانى زانستە سىاسىيەكانە .
لوسىن پاي بىرمەند و لېكۆلەرى ئە بوارە (۱۹۶۲) لە
تىۋىرى خۆيىدا سى قۇناغى سەرەكى بۇ دەروەستىي سىاسىي
كۆمەلگا دەستنېشان دەكت:

قۇناغى يەكەم: پەرسەى بنەمايى بە كۆمەلايەتى كردن
(Basic Sosializasion) كە تىيىدا مرۆفەكان ھەر لە
سەرتايى لە دايىكبوون و قۇناغى سەرتايى ژيانىانەوە لە گەل
باوەرەكان، ئەرزىشەكان، تواناكان، مۆدىلەكانى ھەلسوكەوت و

.... ئاشنا دهبن و بهو چەشنه بناغەي شوناسى كلتورىي تاك داده رېزريت .

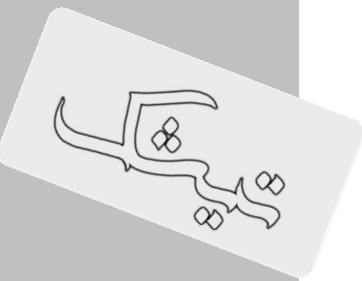
قۇناغى دووهەم: دەرۋەرستىي سىاسيي كۆمەلایەتى كە تىيىدا تاك لە هەمبەر دونىاي سىاسيي خۆي ئاگايى وەردەگرىت و شىوازى تىگە يىشتن و لىكۆلىنەوەي رووداوه سىاسييە كان و هەلسەنگاندىيان فير دەبىت. ئەويش دەبىتە هوئى ئەوھى كە كلتورى سىاسيي دەرۋونى تاك، واتە شوناسى سىاسي ئەو تاكە بىچم بىرى .

قۇناغى سىيەم: لهو قۇناغەدا تاك دەبىتە شارومەندىيى كە جالاک كە بەشدارى لە پرۇسەي سىاسيي كۆمەلگادا دەكەت . لە كۆمەلگايە كى پىشكەوتتوو و زىندىوودا، پىوهندىيى نەپچراو و قوول لە نىوان ئەم سى قۇناغەدا هەيە و بە بى هەركام لهو قۇناغانە ناتوانىن شاهىدى شىكل گىرتى تاكى شارومەندى زىندىو و چالاک بىن و بە بى ئەو چەشنهش پەرەگىرنى سىاسي كۆمەلایەتى شىكل ناگرىت .

كەوابۇو پەرەردەي سىاسي لە كۆمەلگادا هەر لە قۇناغى سەرەتايى ژيانى تاكە كانەوە دەست پىدەكەت و شىكل پىدانى هەلسۇوكەوتى مندالان و لاوان بە بە پىيى فۆرمە سىاسي و كۆمەلایەتىيە كان، پرۇسەيە كە تىيىدا تاك ئاراستەي سىاسي

و بير كردنەوهى خۆى وەردەگرى و لە بەستىنى كۆمەلگا دا
ئەزمۇونى دەكات .

زۆر جار ئەو پەروەردەيە لە سى رەھەنددا خۆى دەردەخات،
لاسايى كردنەوهى گەورەكان، پەروەردەي سىستماتىكى نىزامى
حاكم، ئىدىئۆلۈزى و باوهەرەكان.

کۆمەلگا، په روهرده و سیاسەت
سەنچەمکى جىاواز،
بەلام پىكەوهەگرىدراوى ژيانى مروف

ئامادەكار: تىشك

لهم کاتهوه که مرؤف بربیاری ژیانی به کۆمەلی دا و له چوارچیوهی کۆمەلگای مرؤفایه تیدا خۆی ریکخست، ئالوگۇر و پەرەپىدانى کۆمەلگا له رەھەندە جیاوازە کانى ژیانی مرؤفدا بۆ پىكەوه ژيانىكى ئاسوودە بۇوه به خولىايى تویىزى ھەلکەوتىووی کۆمەلگا له بوارە جیاوازە کاندا و بەردەۋام ھەول دراوه کە له رىگای جۆراوجۆرەوه مرؤققى دەرۋەست و بە پېرنىسىپ پىشکەشى کۆمەلگا بىكىت. سەرەكى ترىن و گرنگترىن رىگا کە ھەر لە دەسىپىكى ژيانى کۆمەللايە تیدا بايەخى پىدراراوه بە تىپەربۇونى كات و ساتىش بەرۋەز كراوه، پەرەرەدەي مرۇققە له تاكەوه بۆ كۆمەل(ھەلبەت بە له بەرچاوا گرتنى ھەممو تايىه تەندىيە کانى تاك). بەلام چەمكى پەرەرەد بۆ خۆى بە تەنبا چەندىن بوارى جیاواز له خۆى دەگرىت کە لەم بابەتەدا ھەول دەدەين کە له رەھەندى سىياسىيەوه بە وەرگرتنى بىرۇ بۇچۇونى تویىزەرانى بوارى سىياسى، پەرەرەدە و کۆمەللايەتى شەرقەئى كارىگەرى و پەيوەندىي سىياسەت لە سەر دوو چەمكى دىكەي ژيانى مرۇقق، واتە پەرەرەدە و کۆمەلگا بىكەين.

رەنگە کە باس لە پەروەردەی سیاسى لە كۆمەلگادا دەكرىت، بۇ يەكە مجار پیویستىي پەروەردەی سیاسى لە كۆمەلگادا پرسىيارىك بىت کە سەرنجى مرۆڤ رابكىشىت. ئىمەش ئەم پرسىيارەمان كە پیویستىي كۆمەلگا چىيە بە پەروەردەی سیاسى؟ لە بەریز رامبۇد لوتفپۇرى، ئەندامى كۆمىتەتى ناوهندى و بەرپىسى فيرگەتى سیاسى نىزامىي كۆمىسيونى پەروەردەي حىزبى ديموكراتى كوردىستانى ئىران پرسى كە بەم شىۋەيە وەلامى دايىھەوە:

بە لەبەرچاوا گرتى ئەوهى كە مرۆڤ بۇونەورىتىكى كۆمەلايەتىيە و سىاسەتىش يەكىك لە رەھەندە كانى ژيانى كۆمەلايەتىيە، كەواتە هەر مرۆڤىك بە جۆرىك لە جۆرە كان پیوهندىي بە سىاسەت و ژيانى سىاسىي كۆمەلگاوه ھەيە. سەبارەت بە شرۇفەت ئەم سەرەتايە دەبى بلىيەن، مرۆڤ ژيانىكى بە كۆمەللى ھەيە واتە لە گەل كۆمەلە مرۆڤىكى تر سىستەمەنىكى چەند لايەنەي پیوهندى (كۆمەلايەتى، چاندى، ئابورى و سىاسى) چى دەكەن كە بە ژيانى كۆمەلايەتى تەعېرى لى دەكرى و كۆمەلگا پىك دەھينى. كۆي ئەم پرۇسەيە لەسەر بىنچىنەي بەرژەوەندىي تاك و گرۇپە مرۆبىيە كانى نىيو جڭاڭ و چۈنۈھەتىي كۆنتاكت و ھەۋركىيان بنىاد نراوه. ھەموو تاكىك بە پىتى شوناس و رۆل و ژيانى

تاکه که سی و گرووپی خوی کومه‌لیک به رژه‌وندی هه‌یه که پیوه‌ندیان به سه‌رچاوه مادیه‌کانی کومه‌لگاوه هه‌یه. به له‌به‌رچاوه گرتنی ئه‌وهی که ئه‌م سه‌رچاوه مادیانه له هه‌موو کومه‌لگایه‌کدا سنووردارن، که‌وابوو هه‌ر تاک و گرووپیک که زورترین کونترولی به سه‌ریانه‌وه هه‌بی، به‌رزترین ئاستی به‌رژه‌وندی بـ خوی مسوگه‌ر ده‌کات، ئه‌مه له خویدا ده‌توانی کونترولی کومه‌لگا بکات و ئاراسته به هه‌موو لاینه‌کانی بـ خشی. کـوی یاساو ریسا‌کانی ده‌سـه‌لات و شرؤفـه‌یان و میکانیزمی دابین، ده‌سته به‌ربوون و چـونـیـهـتـیـه دابـهـشـکـرـدنـیـ بـهـسـهـرـ تـاـکـ وـ گـرـوـوـپـهـ کـوـمـهـلـایـهـتـیـهـ کـانـ وـ هـرـوـهـاـ شـیـواـزـهـ کـانـیـ کـوـمـهـلـگـاـ بـوـیـهـ وـ کـ لـهـ سـهـرـهـوـهـ رـهـهـنـدـیـ سـیـاسـیـ ژـیـانـیـ کـوـمـهـلـگـاـ. بـوـیـهـ وـ کـ لـهـ سـهـرـهـوـهـ باـسـماـنـ کـرـدـ هـهـموـوـ مـرـؤـقـیـکـ بـهـ جـوـرـیـکـ لـهـ جـوـرـهـ کـانـ پـیـوهـنـدـیـ بـهـ سـیـاسـهـتـهـ وـ هـهـیـهـ وـ بـهـ گـشـتـیـ بـوـونـهـ وـهـرـیـکـیـ سـیـاسـیـیـهـ. کـهـواتـهـ کـرـدارـیـ سـیـاسـیـ هـهـیـهـ، کـرـدارـیـکـ لـهـ پـیـنـاـوـ دـابـینـ کـرـدنـیـ زـورـترـینـ بـهـ رـژـهـوـنـدـیدـاـ.

بـهـلـامـ مـادـامـ سـهـرـچـاـوهـ مـادـیـهـ کـانـیـ کـوـمـهـلـگـاـ سـنـوـورـدارـ بنـ وـ هـهـموـوـ مـرـؤـقـیـکـ یـاـ کـوـمـهـلـیـکـیـ مـرـؤـیـیـ نـهـتـوـانـیـ بـهـ ئـارـهـزـوـوـیـ

خوی چی ده‌وی به دهستی بینی، که وابوو لیکدانی به رژه‌وندییه کان دیته ئاراوه که ململانیی تاک و گرووپه کانی نیو کومه‌لگای لی ده که‌ویته‌وه. يه کلابوونه‌وهو ئاکامی ئەم ململانییه‌ش ده‌سەلات، ده‌سەلاتدارو ده‌سەلاتداریتی به‌رەم ده‌هینی. لیره‌دايه که سیاسەت به دیارى کردنی ریساکانی ململانی و سنورى ده‌سەلات و یاساکانی ده‌سەلاتداریتی رۆلی خوی ده‌بینی. سیستمه سیاسییه کان له بینینى ئەم رۆله‌دا جیاوازییان هەیه، سیستمه سیاسییه سەرەر و فەلسەفە و توتالیترە کان، دیموکراتیه کان و ... هەر کام به پیی فەلسەفە و جیهان بینی خویان خویندنەوهی جیاوازیان له یاساو ریساکانی ململانیی سیاسى و ده‌سەلات و ده‌سەلاتداریتی هەیه. بەلام خالى هەرە گرینگ لیره‌دا ئەوهیه که مادام تاک و گرووپه کومه‌لایه‌تییه کان سەرەکیترين تەوهرو فاكتەرى نیو بابەتی سیاسەت و سەرەکیترين ئەکتەرى نیو سیستمی سیاسین، که وابوو هەر سیستمیک که زۇرتىرین گرینگى به ماف و رۆل و بەشداری ئەم ئەکتەرانە له پرۆسەی سیاسیدا بادات و بتوانى لۇژىكىترين و دادپەرەرانەترین یاساو ریساى ململانى بینیتە گۆری ئەوا شايستەترین و تەنانەت سەرکە وتۈۋەتىن سیستمی سیاسىش دەبى.

بى گومان جىڭىر بۇون و سەركەوتى سىستېتىكى سىاسىي ئەوتۇ پىيىستى بە هەبوونى ئاستىكى گونجاو لە هوشىارى و تىنگەيشتنى سىاسى تاڭ و گرووپە كۆمەلەيەتىيە كان ھەيە. واتە دەبى تاڭ و گرووپەكانى نىو كۆمەلگا هوشىارى و شارەزايى تەواويان بەرامبەر بە رۆل و ئەرك و مافە كانىان ھەبى و لە ھەمبەر ناسىن و پاراستنى ياساو رىساكانى مملانىي سىاسى دەرۋەست بن. ئەگەر سىستەمى سىاسىي كۆمەلگا بە يارىيەكى وەرزشىي وەك فوتبال بىشوبەھىنن دەتوانىن بىئىزىن وەك چۈن لە يارىي فوتبالدا سەركەوتى ھەركام لە ھەلبىزادە كان بەندە بە شارەزايى تەكىنلىكى و تاكتىكى يارىوانە كانىان و ھەروەها ئاشنا بۇونيان بە ياساو رىساكانى مملانىيەكەوە. لە مملانىي سىاسىي نىو كۆمەلگاشدا سەركەوتى ھەركام لە ئەكتەرە سىاسىيە كان پىوهندىي راستەوخۇي بە هوشىارى و شارەزاييان لە شىوازەكانى مملانىي سىاسى و ئاستى تىنگەيشتنىان لە ئەرك و مافەكانى خۇيان و ياساكانى مملانىيەكەوە ھەيە. دەبى تىبىگەن وەك چۈن لە فوتبالدا يارىوانە كان تەنبا لە چوارچىوهى ياسا فەرمىيەكانى يارىيەكەدا مافى مملانى و ھەۋرىكىيان ھەيە و ھەرقەشىنە لادانىك لەو ياسا گەلەو پىشىل كردىيان نەك

هه ر نابيٽته هۆکاري سه ركه وتن بەلکوو له وانه يه دۆرپانيشيانى لى بکه ويٽه وە، له ململانيي سياسىشدا دەسەلات و سىستمى سياسى وەك ناوبژيونى فوتىال چاوه ديربىيان دەكات و تەنیا له چوارچىوهى ياساو رىسا فەرمىيە كاندا مافى ململانييان هە يه. وەدېھاتنى دۆخىكى ئەت توش پىويستى بە هەبوونى پەروھر دەيە كى سياسى هە يه له كۆمەلگادا. پەروھر دەيە كە بتوانى هەموو تاك و گرووبەكانى نىيۇ كۆمەلگا بە ماف و ئەرکە سياسييە كان ئاشنا بكت و شىواز و ياساو رىسا كانى ململانيي سياسييان پى بناسىنېت.

پەيوەندى نىوان سياسەت و پەروھر دە و كارىگەرىيى سياسەت لە سەر سىستمى پەروھر دە لايەنېكى دىكەي ئەم باسە يه. كاتىكىش كە باس لە سىستمى سياسى دەكەين، بىڭومان ھەبوونى حىزب بۇ رىتكىختن و دارشتلى سىستمى سياسى وەكoo پىويستىيە كى دىكەي كۆمەلگا خۆي دەنۋىئىت، لېرەدا مەبەستمان لە سىستمى سياسى ئە و سىستمە سەركەوت و تۈوهىيە كە تىيىدا لانى كەم زىاتر لە يەكى حىزبى سياسيي چالاڭ ھە يه. بۇ يە روومان لە بەرپىز حىسام دەستپىش، مامۆستاي زانىنگە لە بوارى زانستە سياسييە كاندا كرد و لىيمان پرسى كە سياسەت و پەروھر دە چۆن پىتكەوە پەيوەند دەدن

و حیزبی سیاسی چ کاریگەریه کی دهیت له سیاسی کردن و
په روهردهی کۆمه لگادا ؟

له وەلامەکەی دا مامۆستا حیسام دهیت:

سەرهەتا با له پرسیارەکە وە دەسپییکەم. ئەم پرسیارە له ئەساسدا ناورۆکىکى شەری ساردى يان له منتاليتە يان ئەقلیيەتىكە وە دى كە هيشتا رۆلى پىشەنگ يان پىشەرە بۇ پارتە سیاسييە كان ديارى دەكتات. مەبەستم ئەوهەيە كە له ناخى خۆيدا هەلگرى ئە و مانايىھ كە دەبى كۆمه لگا راپىنин. بەلام پرسیار ئەوهەيە كە ئایا ئىتر كۆمه لگا له ئاست يان قۇناغىكىدايە كە پىويستى به پەروەردە كردن بى؟ ئایا بەھۆى ئە و هەممۇو سەرچاوه زانىاريييانە وە كە كۆمه لگا له بەردەستىدايە، هيشتا ئەم قسە راستە كە ئىمە دەتونىن رۆلمان هەبى له پەروەردە كردنى كۆمه لگادا؟ پىنم وايە تاكۇو ئىستا ديارە مەبەستم چىيە.

رەھەندىيکى دىكەي ئەم پرسیارە بابەتى سیاسي كردنە وەيە. با ئاوا پرسیارە كە هەلبىسىنگىنин كە ئایا تەنھا له سیاسي كردنە وە كۆمه لگادا يە كە پرسە كان مانا و واتايىان دەبى؟ لە لاينىكى ترە وە ئایا ئەگەر كۆمه لگا سیاسى نەبۇو يان حەزى لە سیاسەت نە كردى ئىتر هېچ مەودايىك بۇ پەيوەندى

يان گەمە كردن لە گەل ئەم كۆمەلگایە بۇونى نامىنى؟ ھەروھا
دىاريىكىرىنى باسى سىاسى و ناسىناسى چۈن دەتوانىن
ھەلبىسەنگىنин؟ چ پىوهرگەلىك لەم رەوتەدا پارمەتىدەرمان
دەبىت؟

لىپەدا دەگەرېئەمە سەر ئەو رېچكەيە كە يەكەم نابى ئىمە
بە چاوى پەروھەر دەكردن چاو لە كۆمەلگا بکەين. بەپىچەوانە
دەبى بەچاوى هوشىيار كردنەوە يان خىستنە بەرباسى پرسە كان
چاو لە كۆمەلگا بکەين. چونكە ئەمە تاكە رېگەيە كە
فاساعلىيەت دەبەخشىتە كۆمەلگا و خۇى لە سەركەوتن و
شكىستە كاندا ھاوبىش دەزانى. بۇ ولامىدانەوە ئەم بابەتە
دەتوانىم ئاوا باسى لە سەر بکەم كە پارتى سىاسى دەتوانى رۆلى
ھەبى لە راكيشانى سەرەنجى كۆمەلگا و هوشىيار كردنەوەيان.
ئەمە كاتىك دىتتە ئاراوه كە لە دەرەوەي زانىارىيە كانى كۆمەلگا
پارتى سىاسى زانىارىيە كى سەرەوەتر بخاتەررۇو. واتا لە
ديويىكەوە قىسى لە سەر بکات كە كۆمەلگا ئاگايلى نىيە يان
سەرچاوه بۇ ئەو بابەتە كەمە. يان دەبى بەچاوىكى ترەوە
سەيرى بابەتە كان بکات كە كۆمەلگا بەلايىھە نامۆيە يان ئەو
رەھەندەي لەبىر كردووھ يان لە ئەساسدا عادەتى پىئە كردووھ.
گۈرينگى ئەم باسە لەۋەدايە كە ئىمە پارتى دەسەلاتدار نىن كە

ترسمان له ده‌نگدان یان ده‌نگه کان هه‌بی. بۆیه تایبەتمەندىي ئىمە له‌وەدایه که شۆرشگىرین، واتا له ياسا و به‌هاگەلېك ده‌گەرپىين که خەلک بەرهو رزگارى و ئازادى دەبات. بۇ ئەم مەبەستە دەبى ئەو توانايىه له خۆمان پىشان بىدەين که چەندە يارمەتىدەرىن له هوشيارىي تاك و چەندە بە توانيابان له خستنە رووى ئەو رەھەندە له پرسەكان کە كۆمەلگا توپانى دىتنى نەبووه. لەھەمان كاتدا دەبى بەو چاوهوه بىروانىن کە جياوازه له چاوى ئاسايى، چونكە ئىمە ترسمان له شكسىت نىيە، چونكە له فەلسەفەي پارتى شۆرشگىردا شكسىت بىوونى نىيە. هەممۇ گەمەيىك سەركەوتىنە لە بەر ئەوھى لە دەرەوەي ياسا و بەها باوه کان قسە دەكات. هەر لىرەوەيىه کە جياوازى خۆي ئاشكرا دەكات.

رەھەندىيىكى تر کە له پرسىيارە كەدا خستمانە روو ئەوھىيە کە هيچ پرسىين لە كۆمەلگادا سىياسى نىيە و هەممۇ پرسىيىكىش دەتوانى سىياسى بىي. واتا سىياسىبۈونى پرسەكان پەيوەستە بەو ژىنگەوە کە گەمە كان تىدا روو دەدەن. ئەو شستانە لاي ئەحەمەدى نەزاد سىياسى بۈون، پىيدهچى لاي رووحانى سىياسى نەبن يان رادەي سىياسىبۈونىان كال بىيىتەوە. لىرەوەيىه کە دەمەھەوى بلىئىم دەسىشانكىرنى پرسى سىياسى يارمەتىدانى

داگیرکەرە کە ھەر بە ناواھوھ زەختە کانى خۆى لە سەر كۆمەلگا توندتر بکات. پارتى سیاسى دەبى ئەم راستىيە ئاشكرا بکات و داكۆكى لە سەر بکات کە هىچ پرسىنک لە كۆمەلگادا سیاسى نىھ، تا ئەو کاتەيى کە خودى تاکە کان قەبۇولى بکەن كە سیاسىيە. بۆيە پیوانە بۆ سیاسىيەوون تەنھا کاتىك ماناي ھەيە كە ئىمە لە چوارچىوهى بەھا و نورمە کانى دەسەلاتى حاكمدا قىسە بکەين. بەواتايىكى تر ھەر کاتىك كە ئىمە گوتارى حاكممان وەك گوتارىك قەبۇل كرد ئەو کاتە بەھا کانى ئەو ديار دەبن و ئەو زۆر بە ئاسانى دەتوانى سیاسى و ناسیاسىيەوون بچەسپىتىنى.

دەچمە لاي بەشى كۆتاي باسە كە. كە دەبى چى بکەين. يە كەم ھەنگاو دىتنەوهى گوتارىكە كە بتوانى لە گەل خەلکدا پەيوەندى ساز بکات. واتا تواناي ساز كردنى ماناي ھېبى. ئەم مانايانە ھەر وا سادە ناخولقىن. بەلکوو دەبى ئەوانەيى كە ئەم پەيامانە دەگەيىتنە خەلک خۆيان نموونەي راستەقىنهى ئەو مانايانە بن. بۆ نموونە ئەگەر ئىمە داواي خەبات لە خەلک بکەين، ئەمە تەنھا کاتىك مانادار دەبى كە خۆمان ھەزىنەي ئەو خەباتە بدهىن. ئەگىنا ئەم پەيامە بەھىچ شىوهىك بە خەلک ناگات يان لاي خەلک ماناي نابى.

لایه‌نی دووه‌هم ئاستى پراکتىكە. ئىمە داوا له خەلک دەكەين كە خەبات بەھىننە ناو ژيانى رۆزانەي خۆيانەوە. بەلام بۇ ھوشيار كردنەوەي خەلک دەبى مکانىزىمى پراکتىكىي ئەم پرسە لە كۆمەلگادا پەيرەو بكرىت، تاكۇ خەلک بتوانن فيرى ئەم پراکتىكە بن.

لایه‌نی سىھەم دەگەپىتەوە بۇ مىديا، تەنها كەرسەيىك كە لە ئىستادا پارتە سىاسىيەكان بەدەستيانەوەيە مىديايىيە. تەنها كاتىك ئەم مىديايانە دەتوانن رۆلى كاراي خۆيان بگىرپىن كە لە دەرهەوەي ئەم مىديايانە كە خەلک ئارەزوويان دەكات شتىكى جياوازيان ھەبى، بويان. لەھەمان كاتدا دەربازبۇون لەو ترادىسيونە مىزۋوئىيە كە لە ناخى خۆيدا ھەلگرى دوپاتىكى دەرەنەويە. واتا لە دىويىكى ترەوە بەرنامه كان ئاراستە بکەين. دىويىك كە تىدا سەرنجراكىشى زۇرتىر بى. بەپىچەوانەي ئەمە مىديا تۈوشى شىكست دى. بەو مانايە كە كۆمەلېكى دىاريکراو چاوى لى دەكەن و ئەگەر گۈرانكارى تىيىدا نەكىرى لە چوارچىوەي كۆمەلگە گەورەكان وەك شار دىتە دەرهەوە و دەچىتە لادىكان. واتا مىديا دەبىتە مىديايىك كە تەنها تەماھى قۇناغىك پىش شارنىشىنى جىبەجى دەكەت.

تا کوو ئىرە تا رادىيەك وەلامى پرسىارەكانى ئىمە دەربارە پىيىستىي پەروەردەي سىاسى و پەيوەندىي پەروەردە و سىاسەت لە كۆمەلگادا درايەوە. بەلام ئەوهى كە لە بابەتەدا نابىت لە بىرمان بچىت كارىكەرىي سىاسەت و پەروەردەي سىاسىيە لە سەر مەرۇف و گەشەكىرىنى كۆمەلگاي مەرۇقايدەتى. لە لايەكى ترەوە هەروەكەوە لە سەرتاتى باسەكەماندا ھاتووھەممو ھەۋىدان و ئائۇگۆرىك لە چوارچىۋەي كۆمەلگاي مەرۇقايدەتىدا بە مەبەستى گەشەپىدىانى كۆمەلگا و باشتربۇونى رەوش و بەدېيىننانى ژيانىكى ئاسوودەيە بۇ تاك و كۆمەل، كەوابۇو پىيىست بەوهش دەكتە كە لايەنەكانى ئەم پەرۇسىيە بە باش و خراپىانەوە ھەلسەنگىزىدىت. بۇ ئەم مەبەستەش بەم شىۋىيە پرسىارىكمان لە بەرىز پەروىز رەحيم قادر، مامۇستاي زانكۆ كرد كە لايەنە باش و خراپەكانى پەروەردەي سىاسى لە رەوتى گەشەكىرىنى كۆمەلگادا چۈون دەنرخىتنى ؟

لە وەلامى ئەم پرسىارەماندا مامۇستا پەروىز رەحيم قادر، دەلىت:

پەروەردەي سىاسى بى گومان بەشىكى گىرنگە لە مۇدىرىنىزاسىيونى سىاسىي ھەر كۆمەلگەيەك، بەم پېيەش ئەو دامەزراوه يان كەرتانەي كە بهم كارە ھەلدەستن، ئەركىنکى

گرنگ و ههستیاریان له سهر شانه. حیزبی سیاسی یه کنکه له و لاینهانه‌ی که ده توانیت بهم کاره ههستیت و پیویستیشه که به رده‌وام کار بـ پهروه‌رده‌ی سیاسی تاکه کان و کومه‌لگه بکات، به‌لام کاتیک پهروه‌رده‌ی سیاسی ده که‌ویته خزمه‌ت ئامانجی ئایدیولوژیاپه کی سیاسی ئه و کاته ئه م پرۆسەیه له ناوه‌رۆکی خۆی که ئاماده کرنی تاک و کومه‌لگه‌یه بـ ژیانیکی مه‌دهنی و مودیرن، که مرۆف، مرۆف بـ یونی خۆی تیدا به‌رجه‌سته ده کات و ئازادی و مافه‌کانی پاریزراوه و مافی دیاریکردنی چاره‌نوسی خۆی هه‌یه (تاک، به‌کومه‌ل)، به‌تال ده‌بیته‌وه. بـ یه له سیستمه ئایدیولوژیکه کان و حیزب‌یه سیاسیه ئایدیولوژیکه کان پهروه‌رده‌ی سیاسی ده‌خنه خزمه‌ت ئامانج و بـ ها بالاکانی ویستراوی خۆیانه‌وه، نه ک ویست و ئازادی و مافه‌کانی مرۆفه‌وه، بهم واتایه که مرۆف ده کریته ئامراز و که‌ره‌سته نه ک ئامانج. بـ یه پیویسته جیاوازی له نیوان ئه م دوو جـور پهروه‌رده سیاسییه له سیستمه داخراو و نادیموکراتیکه کان له‌گهـل سیستمه دیموکراتیک و پـیشکه و توهه کان دا بـ که‌ین، هه‌رچه‌نده له ولاـت‌انی نادیموکراتیکدا، ریکخراوه‌کانی کومه‌لگه‌ی مه‌دهنی و حیزب‌یه سیاسییه دیموکراتیکه کان ئه‌گهـر له ریـگهـی ئامرازه کانی

راگه یاند نیشه و بیت لهم سه رده مهی ئیمهدا که به سه رده می به جیهان بیوون ناسراوه، واتا ئازادیش نه بن له رووی یاساییه وه بو چالاکی کردن، ئه وه ده توانن بهم کاره ههستن و ئه رکی په رووه ردهی سیاسی مودیرن و دیموکراتیکی تاکه کان له ئه ستو بگرن و تاکه کان ئاشنای ماف و ئه رکی سیاسی خویان له جیهانی مودیرن و مرؤف ته وهر بن، تا ئه و کاتهی سیسته مینکی دیموکراتیک بیته ئاراوه.

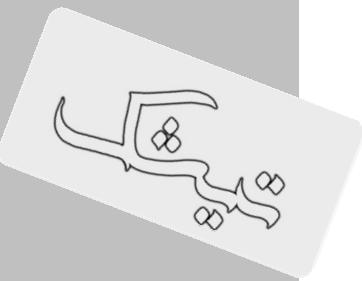
پیشتر با سمعان کرد که مه بهستی ئیمه له سیستمی سیاسی ئه و سیستمی سه رکه و تووویه که تییدا لانی که م زیاتر له یه ک حیزبی سیاسی چالاک همیه که روتی به سیاسی بونی کۆمه لگا ریبه ری ده کهن. لا یه نیکی دیکهی باس له سیستمی فره حیزبی، مملانیی نیوان ئایدیولوژیا کانه که نابیت کاریگه ری ئم روتەش له گەشە و سیاسی کردنی کۆمه لگادا له بەر چاو نەگىردریت. هەر بەم مه بهستەش ئم پرسیارەمان که ، کاریگەری نەرینیی رکابەری و مملانیی نیوان ئە حزابی سیاسی له سیاسی کردنی کۆمه لگادا چۆن دەبىن؟ له بەریز عەباس ئە حمەدی تویىزەری کۆمه لایه تى و بەرپرسی ناوهندی رۆزھەلات بو تویىزىنه وە کۆمه لایه تى پرسی کە بەریزیان وەها وەلامی داینە وە:

پیش ئه وهی باسی کاریگه‌ریی نیگه‌تیقی حیزبه سیاسیه کان
بکه‌م که مه‌به‌ستی پرسیاره‌که‌ی ئیوه‌یه، پیویسته ئاماژه به‌وه
بکه‌م که حیزب وه کوو ئورگانیزاسیون پیویستییه کی زور
گرینگه بـو سـه رـهـه لـدانـی بـزوـوتـنـه وـهـیـه کـیـ کـوـمـهـلـایـهـتـیـ وـ
گـرـینـگـتـرـینـ فـاـکـتـهـرـیـ بـهـسـیـاسـیـ کـرـدنـیـ کـوـمـهـلـگـایـهـ.
بـهـلامـ سـهـبارـهـتـ بـهـ کـارـیـگـهـرـیـیـ نـیـگـهـتـیـقـهـ کـانـیـ ئـهـتوـانـیـنـ ئـاماـژـهـ
بـهـمـ خـالـانـهـ بـکـهـینـ:

يـهـکـهـمـ: مـلـمـلـانـیـ نـیـوانـ حـیـزـبـهـ کـانـ ئـهـتـوـانـیـ بـیـیـتـهـ هـوـیـ
دـلـسـارـدـبـوـونـهـ وـهـیـ دـهـنـدـیـ کـهـسـ، بـهـتـایـیـتـ لـهـ قـوـنـاغـیـ رـزـگـارـیـ
نـهـهـوـهـیدـاـ؛ چـونـکـهـ لـهـمـ قـوـنـاغـهـداـ خـهـلـکـ بـهـشـیـوـهـیـهـ کـیـ ئـایـدـیـالـیـ
بـیـرـ ئـهـ کـهـنـهـ وـهـوـ هـهـسـتـ بـهـ پـیـوـیـسـتـیـیـ يـهـ کـگـرـتـنـیـ لـایـهـنـهـ کـانـ
دـهـکـهـنـ. لـهـ حـالـهـتـیـ مـلـمـلـانـیـدـاـ (بـهـتـایـیـتـ مـلـمـلـانـیـیـ تـونـدـ)
لـهـوـانـهـیـ بـهـشـیـنـکـ لـهـ خـهـلـکـ هـهـسـتـ بـهـوهـ بـکـهـنـ کـهـ حـیـزـبـهـ کـانـ
وـهـلـامـدـهـرـ نـیـنـ وـ لـهـ ئـهـنـجـامـدـاـ گـوـشـهـ گـیرـبـیـ سـیـاسـیـ هـهـلـبـزـیرـنـ.

دوـوـهـمـ: بـوـونـیـ ئـایـدـیـوـلـوـژـیـاـیـ جـیـاـواـزـ لـهـ مـلـمـلـانـیـیـهـ کـانـداـ دـهـبـیـتـهـ
هـوـیـ درـوـسـتـبـوـونـیـ کـهـلـیـنـیـ کـوـمـهـلـایـهـتـیـ: کـاتـیـکـ دـوـوـ یـانـ چـهـنـدـ
حـیـزـبـیـ سـیـاسـیـ بـهـ ئـایـدـیـوـلـوـژـیـاـیـ پـیـچـهـوـانـهـیـ يـهـ کـتـرـ کـارـ دـهـکـهـنـ
کـهـلـیـنـیـ کـوـمـهـلـایـهـتـیـ درـوـسـتـ ئـهـبـیـتـ (بـوـ وـیـنـهـ ئـیـسـلـامـیـ وـ
لـیـبـرـالـهـ کـانـ لـهـبـهـرـانـبـهـرـ يـهـ کـتـرـدـاـ). ئـهـمـ کـهـلـیـنـهـ کـوـمـهـلـایـهـتـیـیـهـ

کاریگه‌ریی نیگه‌تیقی دهروونی هه‌یه و ده‌بیته هۆی دابه‌شبوونی
کۆمەلگا بەسەر دووبەرەدا. وەک ئەوهى لە میسر ئىستا
دهبىنرىت و لە ئەنجامى درىززە كىشانى ئەم ململانىيە بەشىك
لە خەلک تۇوشى بى ھيواى دەبن يان لە پىناو گىرانەوهى
ئەمنىيەت بۇ کۆمەلگا ئامادە دەبن واز لە ھەموو خواستەكانيان
بىنن و لە مالەوه دانىشن.

په روهدهی سیاسی کومه لگا

موعته سهم نوورانی

پیشه‌گی

قسه کردن له سهر په روهرده سیاسی کومه‌لگا یه کیکه له باسه کومپلیکس و ئالوزه کانی ئه و سه رده مه، چونکه په روهرده تاکی کومه‌لگا له دونیای ئە مرۆدا کاریکی ئە سته مه و پر له کەندو کۆسپه. بە تایبەت له کوتایی سەدھى بىستو سەرتاپ سەدھى بىستو يە کدا کە جىهان پىنى ناوه تە قۇناغىكى نۇى و تکنۆلۆژىيا بۇتە بەشىك لە ژيانى مەرۋايەتى. مىدىا، ئە لكترونىك، حىزبە سیاسىيە كان، په روهرده، بە پىشەسازى بۇون، بە جىهانى بۇون و ... زۆر شتى دىكە راستە و خۇ كارىگەريان له سهر په روهرده مەرۋە دا ھەيە. ئە و جىهانە پر لە رەمزاو رازى نەھىنېيە كە له دونىايى كۆن دا بە هەر شىوه يە ك بايە مەرۋە قەناعەتى بە خۇ دىتىنا. بەلام دونىاي ئە مەرۋ بە ھۆى پىوهندىيە كان بۇتە دونىايە كى بى رەمزاو راز و ھەم تو شتىك لە بەرچاوانە و بەم ھۆيە و جىهان بە ئەندازە يە ك چكۈلە بۇتە. كاتىك ئەلىكساندیر گراهام بىل تەله فۇنى دروست كردو ئە و كاتە كە بە تەله فۇنە كە له گەل

ئىمپراتورى بىزىل قىسى دەكىد كتىبى "هاملېت"ى ويلىام شكسپير وەبىر ھاتەوە كە لە سايىھى پىوهندىيە كان جىهان دەبىتە گوندىيەك. كە ئەمرۇ ھەموو كەس زۆر بە ئاسانى دەتوانى لە رىگاى ئىنترنىيەت موبایل و تەلهفون پىكەوە پىوهندى بىرى. ئەو پىوهندىيەنە كارىگەرى زۆريان لەسەر ھەست و بىر و هوشىيارى مروف داناوه.

لە لايەكى دىكە، ناسىنى دەسەلات و تۆرى بەربلاوى دەسەلات - كە تەواوى كاروبارى مروف دەگرىتە خۇ - رووبەررو بۇونەوە ئاگايانە لەگەل سىستەمە كۆمپىلىكىسە كانى دەسەلات، لەو كارە گرىنگانەن، كە سىاسەت كردن و پەروەردەي سىاسى چاوهدىرىيان بەسەردا دەكەن. لەو رووه "كانت" فيلسوفى بەناوبانگى ئالمانى "پەروەردەي مروف و حکومەتدارىي" لە رادەي كارە زۆر سەخت و ئەستەمە كان دىتىتە ئەزمار. بۇ روون بۇونەوە لايەنە جۆراوجۆرە كانى باسى پەروەردەي سىاسى ئەگەر رەھەندىيەكى سىاسى بۇ مروف قايل بىن و لەسەر بىنەماي تايىەتمەندىيە جەوهەرىيە كان هەلسەنگاندىن بىكەين. دەزانىن كە مروف سروشتى كۆمەلايەتى هەيە. كۆمەلايەتى بۇون و شارستانىيەت لەگەل رەھەندى

وجودیی مرۆڤ تیکه‌لاؤه و په روهردهی مرۆڤ ده که ویته ناو
ئه و چوارچیوه.

به واتایه کی دیکه مرۆڤ خاوهنی رههنده کانی که سی یه،
وه ک: ئارهزوی خیّر و چاکه، جوان په رستی، ههستی
خوشەویستی ... زور شتی دیکه. هه رووهها رههنده کانی
کۆمەلایه تیی مرۆڤ زور بەربلاون که ده کری ئىشاره به
رههنده کانی بنه ماله، سیاسی، حقوقی و ئابوری بکری. له نیو
ھەموو ئەوانهدا په روهردهی سیاسی يە کیک له گرینگترین
پیکهاتە کانی په روهردهی کۆمەلایه تیی مرۆڤه.

په روهردهی تاک له کۆمەلگای سیاسی دا

که وايە په روهردهی سیاسی ده بی بیتە هوی شکل گرتنى
شوناس و که سایه تیی تاک له کۆمەلگادا، چونکە تاک توخمی
سەرە کیی حەرە کەتی کۆمەلگایه و بەشداری سیاسی ده کا.
ناوەرۆکی په روهردهی تاک ده بی لەسەر تەوەری پەنسیپ و
بنەماي تايىبەت دابىرىزى كە نە بىتە هوی سەرە لدانى
سيستمى تاک مىحودەری، پەرژوەندىخوازى، خوبەزل زانى،
لە خۇرازى و سەركىش بۇونى تاک. له لایه کی دیکەوە مرۆڤ
له کۆمەلگا دا دەزى و شوناس و كولتوور و روڭلى تايىبەتى ھە يە.

خاوهنى ئەقل و هەلگرى لۆزىكە. لە كۆمەلگادا دەور دەگىرى و كارىگەريي تايىبەتى هەيە. هەر بەم ھۆيەوە دەبى پەروەردەي تاڭ بە شىيۆھىك بى كە لەخوبايى نەبى و خۇي لە بىرنەچىتەوە شوناسى سەربەخۆيى كەسى لە گەل شوناسى گشتنى ئەو تېكەلاو بى.

ئەو پەروەردەيە دەبى بە شىيۆھىك بى كە مروف لە هەر قۇناغىكى ژيان دابى، دەبى مروفىكى تەباو كارىگەر بى، تەنبا بىر لە بەرژەوەندىي خۆي نەكتەوە بەلکوو دەبى بەرژەوەندىي گشتنى كۆمەل لە سەروى بەرژەوەندى خۆي دابىنى. ئەو خۇو خەدەيە كە مروف دەبى رەچاوى بكا، بىيىتە سەرمەشقى سىاسى لە ئاقىل، لۆزىك، كەرامەت، پاكى، يەكسانى، دەسەلات و بەرپرسايدەتى دا. ئەو بنەمايانە لەسەر سى پايەي لۆزىك، مەيل و شارەزايى دىئنە ئەزىمار كە لەسەر پەروەردەي سىاسى كارىگەريان ھەيە. بنەماي ئەقلاقىيەت، ئاگايىھ سىاسى و كۆمەلايەتىيە كان دەتوانىدرى لە بنەماي ئاوهزمەندىيەتى مروف هەلىنجرى. چونكە ھەم بنەماي كەرامەت و ھەم بنەماي سروشت، ھەردووك چاوهدىرن بەسەر بنەماي مەيل و ئەرزى كەسايدەتىي مروف دا. ھەروەها دادپەروەرى، دەسەلات و بەرپرسايدەتى ھەرسى كىان چاوهدىرن

به سه ر شاره زایی و کردار و هه لسوکه و ته کانی مرؤف هم له کومه لگاو هم له سیاسه ت دا. هه ر بهم هه یوه و ده کری بگو تری په روهردهی سیاسی بریتیه له زانست و لیوه شاویه پیویسته کان بو به شداری سیاسی و ئاماده کردنی مرؤفه کان بو به شداری ئاگایانه و زانیانه له کاروباری به کومه ل و به ریوه بردنی کومه لگا. هه رووه ها کاره کانی وه ک په روهرده کردنی هاوولاتیان، هه لبزاردنی ریبه ران، پیک هینانی يه کیه تیه کی سیاسی له نیو دانیشتوانی کومه لگادا، پاراستنی ده سه لاتی سیاسی، به کومه لایه تی کردنی تاکه کان بو هه لسوکه و ت کردن له گه ل ده سه لات، به شیوه يه ک که ده سه لات و خه لک به ریزه وه بروانه يه کتر. يانی هم خه لک ده سه لات به هی خوی بزانی و هم ده سه لات خوی به ده سه لاتی مرؤفه کان بزانی و له بنهم او ئوسووله دیموکراتیه کان په یره وی بکا. ریز له یاسا بگری و یاسا سه روهر بی.

يه کیک له نووسه رانی عه ره ب ئامانجه کانی په روهردهی سیاسی ئاوا ده رده برى و ده نووسی په روهردهی سیاسی پر قسیه که بو دروستکردنی که سایه تی ژیرو ره خنه گرو به تو انا له دیالوگ و لوزیکی مودیرن و سه رده میانه دا. ده بی شاز و

خولقینه ر بی له هه موو ئه و ئاکارو کرده وانه دا که له خزمەتى
ھەرچى باشتىر كردىنى ھەلۈمەر جە كاندان. بە و مانايىھ كە بە
بەھىز كردىنى روانگەيى مرۆڤ لە رىنگاى خويىندىن و خويىندىنە وە
وەدەستەھىننانى زانىارىي سىياسى، روانگەيى سەرەبەخۆي سىياسى
بە دىيارى بىننى كە مە بهىست لە ودا وەسەرىيە كنان و گەشە كردىن و
پەرەپىيدانى زانىست و زانىارىي و بۆچۈونى دروست و ژيرانى يە.
ئە ويىش برىتىيە لە: بايە خە كان، بىرا كان، ھەلويىست گىرتىنى
بە جى و سۆزى سىياسى، بە شىيەيە كە تاڭ سەبارەت بە¹
ھەلويىستە سىياسىيە كان، پرۆسە خۆجىيى، ناوجەيى و جىيەنائىيە كان
زانىارى تەواوى ھەبى. ھەروەھا سەبارەت بە بەشدارىي و
چالاكيي ورد لە لە گۆرەپانى سىياسى و كۆمەلایەتىيە كاندا
توانايى و لىۋەشاوهىي تەواوى ھەبى. بەشىيە كە بتowanى لە
ئامانجە كانى دا کە بەھىز كردىنى بنه ماي بەشدارىي سىياسىي
مرۆقىن، هيزو چالاکى و تىكۈشان و بەشدارىي سىياسى لە
كۆمەلگادا و گەر بخا. بە جۇرىيەك ھەست و بەرپرسايدى، مەيل و
دلىخۆشى بۇ پىكھىننانى ئاللوگۆرى بنه رەتى لە هه موو بوارە كاندا
پىك بىننى. كۆمەلگا بەرەو ئاللوگۆرە مۆدىرەنە كانى خىرا هان بدا
بۇ ئەوهى تاڭ بتowanى لە ئاللوگۆرى كۆمەلگاى خۆيدا دەور و

رۆلی سەرەکى ھەبى و سەبارەت بە رووداوه کان بى مەيل نەبى و خۆى بە بەرپرس بىزاني.

خاوهن بۆچوونە کانى پەروەردەو راھىنان، کارە کانى پەروەردە لە پەروەردە سیاسى دا بەرز دەنرخىن و بەرىزەوە سەيرى پرۇسەكە دەكەن و بە قۇناخى جياوازى دابەش دەكەن.

گرینگى پەروەردە سیاسى

پەروەردە سیاسى كۆمەلگا، لە ئاكامى تەواوى لىكۈلىنە و خويىندە وهى پىوهندىدار بە پرۇسەيەكى سیاسىيە كە لهودا تاڭ دەبىتە ئەندامى گروپىك يا كۆمەلەيەك لە كۆمەلگادا و بەها نۇرمۇ بىروا و كولتوورى ئەوان قبۇول دەك. لە روانگەي كۆمەلناسانە و دەرونناسانەدا، وەك بنماوان و بناخەي خويىندە وهى كەلکى لى وەردە گىرى. ئەفلاتوون و ئەرەستو سیاسى يان لە پىوهندى لە گەل حكۈومەت و شارۆمەندى بەرز نرخاندۇ. زۆربەي خاوهن بىراكان بۇ نموونە "جان دىويى" بە بايەخدان بە گرینگى پەروەردەو فيركىردىن لە بىوارى سیاسىيە وە ولیان داوه كە ولامى پرسىيارە کان لەو بارەوە بىدەنە وە. دەكىرى بلىئىن كە پەروەردە سیاسىي كۆمەلگا بە

هۆی ئالوگوری شەرپی جىهانى دووهەم، رزگارىي ولاستانى كولونialiستى، پىتكەتني حىزبەكان، بەربەرهە كانىتى گەلانى ئاسياو ئەفرىقا بە دىرى ئايديلۇزىياتى رۆژھەلات و رۆزئاوا، راپەرىنى گەلان و بەھېزبۇونى حەرەكەتى ئازادىخوازىي نەتەوهىي و هەلوھشانەوهى دونىيائى دوو جەمسەرى لە نىوهى دووهەمى سەدەي بىستەم دا ئالوگورى زۆرى بەسەردەرات.

لە نىوهى دووهەمى سەدەي بىستەمدا پەرەردەي سىاسيي كۆمەلگا ھاوكات لە گەل وەخەبەر ھاتنى كۆمەلگا و بەھېز بۇونى ھەستى نەتەوهىي و يەكىھەتىي سىاسيي و ھاوكارى كردنى يەكتىر، ھەولى زۆرى بۇ دراوه. لە ولاستانى ديمۆكراتىك داو لە شويىنانەي كەھلىان بۇ رەخسابى كراوهەتە ئەركى قوتابىي و مامۆستا لە قوتابخانە و زانكۆكاندا و كارى لە سەر كراوه. تەنانەت لە كۆتايى دەيەي ۱۹۵۰ و سەرتايى دەيەي ۱۹۶۰ زايىنيدا، كە بە دەورانى گەشە كردنى لىكۈلەنەوهى پىوهندىدار بە پرۇسەي سىاسيي دىتە ئەزمار، تاك دەبىتە ئەندامى گروپ يَا كۆمەلەيەك و بەها و نۇرم و بىرۇوا و كولتوورى ئەوان قبۇول دەك. لە ئاکامى تەواوى ئەو خويىندەوه پىوهندىدارانە مافى سىاسيي تاك لە روانگەي كۆمەلناسان و دەرۋونناسانەوه، وەك بناغەي خويىندەوه كان كەلکى لى وەرگىرا.

روانگه کانی کومه لناسانه له سه ریکخراو و دامه زراوه
سیاسی یه کان، میکانیزمه کان، که رهسه و وسیله کان که
کومه لگادا بُو راگواستنی زانست و روانگه سیاسی له قوناغیک
بُو قوناغیکی نویتر بُو وله چهی نوی به کاریان ده باو به شیوه یه کی
باش پیداگری ده کا. روانگه کانی ده روونناسانه، له سه
بارودوخی فیر کردنی مه سه له کان و با به ته سیاسیه کان و تو ایانی
هه لسه نگاندنی مرؤفه کان، بُو تیگه یشن و ورگرتنی زانیاری
نوی پی داده گری.

گرینگی په روهرده له خولقاندنی به ستین، لابردنی کوسپ،
که لک و هرگرتن له هو کاره کان و شیوه کانی کاریگه ره
بارهینان و گه شهی زوق و سه لیقه سرشته کانی فیر خوازدا
خوی ده رده خات. پیکهینانی بالانس و سازگاری له نیوان
سه لیقه جورا وجوره کاندا هه تا بزانین لهو ریگایه دا فیر خواز له
رهوتیکی ئارام و به رده و امدا ئازادو هه لسور و چالاک و به
شیوه دروست به ره و مه سیری دروست هه نگاو دهنی. ده بی
بلیین په روهرده سیاسی یانی بارهینان و خوش کردن و به
گه شه کردنی سلیقه کانی پیوهندیدار به رهه ندی سیاسی
مرؤف و تایبه تمه ندیه گشتی یه کانی که ده سه لاتی سیاسی یه. تا
لهو ریگایه وه فیر خواز له گه ل ئوهی پیوهندیه کانی ده سه لات

و ئالۆزىي سىستمە سىاسييەكانى بناسى لە ناو تۆرى بەربلاوى دەسەلەتدا و بە شىوه يەكى چالاک كارىگەرى ھەبى. ئەوه شتىكى ئاشكرايە كە دەسەلەتە تو تالىتە كان لە بەستىنى پەروهەر دەدا ھۆكارو كۆسپى زۇر گەورە دروست دەكەن، بە هىچ شىوه يەك ناخوازن كە مەرۋى ئەو كۆمەلگىيانە بەرهە رىگايەكى دروست و سەردەم مىيانە ھەنگاو بىتىن.

بەم شىوه مەرۋى بە كەلك وەرگرتىن لە بەستىنى دەسەلەتە كان وەك ھەلىك و لابردى كۆسپە كان وەك زيان، بەستىنە راهىنائەكانى خۆى ئامادە دەكى. لە دىناي ئەورۇدا چەمكى پەروهەر دە جىا لە دەسەلەلت و تۆرى چىندرا وەو بەربلاوى سىاسەت كە لە تەواوى بوارەكانى ژيانى مەرۋىدا ھەيە، دېي گەرينگى پىبىدرى و بخريتە بەرباس و لېكۈلەنە وە تىپامان. لە بەر ئەوهى پەروهەر دە سىاسى ھەم لە ئەدەبىياتى زانستى سىاسى و ھەم لە زانستى پەروهەر دەدا كارىتكى تازە و نوييەو لە بارى جەوهەرىشەوە لە روانگەي جۇراوجۇردا جىڭكاي تىپامان و سرنجە.

ئەو باسە لە لايەك پىوهندى بە دەرونناسى و مەرۋى ناسى و زانستى پەروهەر دەھەيەو لە لايەكى دىكەوە پىوهندى بە چەمكەكانى كۆمەلگا پەسەند لە كۆمەلناسى دا و چەمكەكانى

دەسەلەت لە چوارچىوهى زانستى سىاسىيە وەھە يە. ئەگەر لە روانگەى مەرۆفە وە چاولىبىكەين شکل و شىوه كانى لە ھەمۇو بارىكە وە جىنگايلى ورد بۇونە وەن.

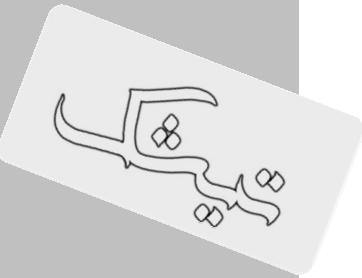
واقۇيەت ئەوهە يە كە لە بىوارى مېزۋوپى دا ھەمىشە پىوهندىيەك لە نىوان پەروھىرددە سىاسەت دا ھەبۇو. دەولەتكان ھەموويان لە راستاي پەروھىرددە تاكى كۆمەلگادا، بە گوېرىھى ويست و مەيل و بايەخە كانى خۆيان تاكە كانىييان پەروھىرددە كىرددە. پەروھىرددە سىاسىي لە و روانگەيە وە بە ماناي پەروھىرددە تاكە كانى كۆمەلگايە بە گوېرەي ئامانجى سىاسىي حكۈومەت.

ئەو پىوهندىيە نىوان پەروھىرددە سىاسەت بەوهە بەرچاوجىرنى ئالوگۇرەي حكۈممەتكان، ئالوگۇرەي بەسەردا ھاتووه. ئەوهەش پىوهندى بە سىستەمە سىاسىيە كانە وەھە يە. سىستەمە كارامە و دېمۇكراطيك، سىستەمە پەروھىرددە لايق و كارامە و باشى دەبى و سىستەمە پوشالى و توتالىتەر، پەروھىرددە سەقەت و ناكارامە بار دىتى. لە گرینگىتر ژيانى سىاسى و پىكھاتەي حكۈممەت زۆرتىرين و بەرچاوتىرين كارىكەريي لە سەر پەروھىرددە كۆمەلگادا ھە يە.

سه رچاوه کان:

- ۱- کۆمەلناسى سیاسى - مەك ئايور
- ۲- بنیادهای علم سیاست - عبدالرحمن عالم
- ۳- چالش های سیاسى جنبش اسلامی معاصر - مصطفی محمد طحال
- ۴- خداوندان اندیشه سیاسى - مايكل ب فاستر - ترجمە جواد شيخ السلامى
- ۵- کۆمەلناسى حىزبە سیاسىيەكان - روپىرت ميشيل - ترجمە ياسين حاجى زاده
- ۶- تاریخ اندیشه سیاسى در غرب - دکتر کمال بولادى
- ۷- ایران در جستجوی مدرنیته - رامین جهانبگلو
- ۸- کۆمەلگای مەدەنی و خەباتى مەدەنی - جين شارپ - وەرگىرانى تالب قەيسەرى
- ۹- سیاست جامعه شناسى و نظریەهای اجتماعى - ئانتۇنىگىدىز - ترجمە منوجھر صبورى

- ۱۰- کۆمەلناسى شار - دوكتور رهسۈول رەھبانى - وەرگىر
چەكى ئەحمەدى.
- ۱۱- کۆمەلناسى پەروھردهو فيئر كردن - شارع پور

نگاهی انتقادی بر
آموزش و فرهنگ سیاسی در
جامعه‌ی ایرانی

آسو – ارومیه

مقدمه

انسان همواره در حال آموختن است. گاه به صورتی غریزی و ناخودآگاه، و گاه آگاهانه و بر اساس احساس نیاز در صدد کسب مهارت و آموزش‌هایی خاص بر می‌آید. میل انسان به آموختن به اندازه‌ای وسیع و گستردگ است که می‌توان آن را به سان یک میل فطری و باطنی توصیف کرد. انگیزه و هدف اصلی انسان از آموختن، بهزیستن است، به عبارتی انسان با درک این واقعیت که شناخت و آگاهی او از پدیده‌های طبیعی، انسانی و .. می‌تواند بستر لازم برای بهزیستن وی را فراهم نماید، عطشی بی پایان برای آموختن و آموزش دیدن دارد. اما امروزه با توجه به رشد و گسترش ، و تخصصی شدن بیش از پیش علوم، کسب مهارت و دانش در همه‌ی عرصه‌ها بر یک شخص میسر نیست، لذا جامعه‌ی انسانی برای پیشرفت و توسعه‌ی خود نیاز به تربیت و پرورش

نیروهایی متخصص و مجبوب در عرصه‌های گوناگون علمی دارد. علوم اجتماعی و علی‌الخصوص علوم سیاسی نیز از این قاعده مستثنی نیستند. به ویژه با توجه به پیچیدگی‌های روز افزون پدیده‌های سیاسی و اجتماعی، درک و شناخت این پدیده‌ها بیش از هر زمان دیگری نیاز به نیروهایی آموزش دیده و کار آموخته را مطرح ساخته است. با این حال به دلیل تفاوت‌های ماهوی که بین علوم اجتماعی و طبیعی وجود دارد، نباید آموزش و تربیت متخصص در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی را محدود به عده‌ای محدود کرد، بلکه ضرورت دارد اکثریت جامعه حداقل‌هایی از آموزش جهت درک و عمل در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی را داشته باشند. با توجه به مقدمه‌ی کوتاهی که اهمیت و ضرورت آموزش در بهبود شرایط زندگانی انسان آمد؛ لازم است به اهمیت این امر در توسعه‌ی سیاسی نیز گوشه چشمی داشته باشیم. در واقع فرض بر این است که یک جامعه در صورتی می‌تواند به توسعه‌ی سیاسی نائل شود که علاوه بر نخبگان سیاسی که به صورت تخصصی آموزش‌های لازم را دریافت می‌کنند، شهروندان نیز برای درک و ساماندهی رفتار سیاسی خود و اثرگذاری بر تصمیمات نخبگان، از بینش سیاسی کافی برخوردار باشند و این مهم نیز اتفاق نخواهد افتاد مگر در سایه کسب آگاهی و دانش از

طريق مجاري که جامعه پذيری سياسى از طريق آنها اتفاق می افتد. به عبارتی آموزش سياسى از طريق تاثير بر بینش و فرهنگ سياسى فرد پايه ها و اساس توسعه‌ي سياسى را بنا می نهد.

در يادداشت حاضر به صورت مختصر به ارتباط بين آموزش و فرهنگ سياسى خواهيم پرداخت و در نهايت با رو يك ردي انتقادى مهمترین ضعف ها و نقصان های آموزش سياسى در ايران را مورد توجه قرار می دهيم.

آموزش و فرهنگ سياسى

آموزش را بسياری عبارت دانسته اند از «آگاه ساختن فرد ، گروه و اجتماع به وسیله‌ي ارتقاي نقش شناختي، از طريق ارائه‌ي يک آگاهى انتقادى از وضعیت و عمل واقعی آن وضعیت». چنانکه از اين تعریف پیداست مهمترین کارکرد آموزش ارتقاء سطح شناختي و افزایش توانایي ارزیابی فرد و جامعه از پدیده‌های اجتماعی و طبیعی است. به عبارتی آموزش شامل مجموعه‌ای از مفاهیم، موضوعات و عملکردى (در حیطه‌های خاص) است که جامعه پذيری فكري، فرهنگی و اجتماعی را ایجاد و یا گسترش می دهد و بدین وسیله افراد در نحوه‌ي رفتار ، تربیت و نوع تفکر خویش ارتقاء می یابند. بنابراین از اين منظر آموزش محرك

قوی‌ای است برای ایجاد و تحول اجتماعی و تحول اجتماعی نیز پیش شرط و عنصری وابسته به توسعه است.

تعریف ارائه شده در فوق تعریفی کلی و ناظر بر همه‌ی ابعاد آموزش است. بنابراین نیاز است تا برای دقیق‌تر شدن موضوع مورد بحث، براساس تعریف ارائه شده مبادرت به تعریف آموزش سیاسی نماییم. بر این اساس آموزش سیاسی را می‌توان «مجموعه‌ای از مفاهیم و آگاهی‌ها دانست که فرد از طریق مجاری متعددی نظیر رسانه، احزاب و مدارس و... دریافت و بینش و رفتار سیاسی خود را بر اساس آن سامان می‌دهد». فرایند درک و کسب و نهادینه کردن ارزش‌ها و آگاهی‌های سیاسی و به عبارتی آموزش سیاسی معمولاً تحت عنوان جامعه‌پذیری سیاسی یاد می‌شود.

اهمیت و ضرورت آموزش سیاسی از دیرباز مورد توجه اندیشمندان بوده است و شاید کمتر اندیشمندی را بتوان یافت که به صورت مستقیم یا غیر مستقیم بر اهمیت و ضرورت این امر تاکید نکرده باشد. با این حال امروزه با توجه به پیچیدگی روزافروزن پدیده‌های سیاسی، اجتماعی و همچنین ارتقاء نقش و تاثیر افکار عمومی بر سیاست ضرورت آموزش سیاسی بیش از هر دوره‌ی دیگری مطرح شده است.

مدينه‌ی فاصله‌ی افلاطون نمونه‌ی بارز جامعه‌ای است که آموزش در آن از اعتبار و اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار است. افلاطون هر چند انسان‌ها را بر حسب ذات و استعداد‌های درونیشان به سه دسته‌ی طلا، نقره و مس تقسیم می‌کند، اما در نهایت فیلسوف شاه‌وی، که شکل گرفتن جامعه‌ی آرمانی منوط به وجود چنین شخصی است پس از گذراندن آموزش‌هایی خاص در راس هرم اجتماعی و سیاسی جامعه قرار می‌گیرد و جامعه را در مسیر تعالی و رشد هدایت می‌کند. چه بسا مخالفت افلاطون با دموکراسی را نیز می‌توان از این منظر مورد توجه قرار داد. در واقع افلاطون مهم‌ترین دلیلی که در رد و طرد دموکراسی بیان می‌کند، بی‌دانشی و عدم شناخت عامه‌ی مردم از دولت و مسائل سیاسی است. اهمیت و ضرورت کسب دانش و معرفت از مسائل سیاسی مختص به افلاطون نیست، بلکه در آثار اندیشمندان بزرگی چون مارکس نیز به وضوح می‌توان اهمیت این امر را مشاهده نمود. مارکس ضرورت کسب آگاهی طبقاتی توسط طبقه‌ی کارگر را چنان پیش شرطی برای انقلاب پرولتارها مطرح می‌کند. در واقع این آگاهی ناظر بر درک و فهم طبقه‌ی کارگر از حقوق پایمال شده‌ای است که در یک سیستم سیاسی دیگر امکان تحقق می‌یابد. کارکردگرایی از جمله مکاتب دیگری است

که توجه و افرای به مقوله‌ی آموزش و به تبع، انفکاک ساختاری و تخصصی شدن نهاد‌ها معطوف داشته است. در این بین کارکردگرایانی چون آلموند و وربا، با بررسی متغیر فرهنگ سیاسی بیش از پیش ضرورت آموزش و کسب آگاهی‌های سیاسی را برای نائل شدن به توسعه‌ی سیاسی مد نظر قرار داده‌اند. با ارائه‌ی تعریف فرهنگ سیاسی رابطه‌ی بین آموزش و فرهنگ سیاسی بیشتر روش‌نمی‌گردد.

فرهنگ سیاسی عبارت است از «تلقی مردم و جهت‌گیری آنها نسبت به نظام سیاسی و کارکردهای آن، که در این زمینه انگاره‌ها و ایستار‌ها نسبت به اقتدار، مسئولیت‌های حکومتی و الگوهای مربوط به جامعه پذیری سیاسی مورد توجه قرار می‌گیرند.» در فرایند جامعه‌پذیری سیاسی افراد ضمن آشنا شدن با نظام از طریق کسب اطلاعات و تجربیات، به وظایف و مسئولیت‌ها و حقوق و نقش‌های خویش در جامعه پی‌می‌برند.

فرهنگ سیاسی متأثر از جهت‌گیری‌های شناختی، عاطفی و ارزیابی شکل می‌پذیرد و به گونه‌های متعددی تقسیم می‌شود. جهت‌گیری‌های یاد شده عبارتند از :

الف- جهت گیری های شناختی که مربوط به دانسته ها و باورهای مردم از نظام سیاسی است و شناخت آنها را از مقررات ، نقش ها نهاده ها و داده ها نشان می دهد.

ب- جهت گیری های عاطفی که به احساس مردم نسبت به نظام سیاسی ، مقررات، نقش ها و داده های نظام ارتباط می یابد.

ج- جهت گیری های مبتنی بر ارزشیابی که شامل قضاوت هایی نسبت به هدف های سیاسی می شود و از معیارهای ارزشی ، شناختی و احساسی تشکیل می گردد.

بر اساس این سه نوع جهت گیری، فرهنگ سیاسی نیز به سه نوع کلی تقسیم شده است:

الف- فرهنگ سیاسی محدود(بسته): در این نوع فرهنگ سیاسی جهت گیری های افراد(شناختی، عاطفی و ارزیابی) به هدف های سیاسی فوق العاده ضعیف هستند؛ و افراد نه نسبت به نهاد های سیاسی کشور و نیز مسائل و تصمیمات ملی احساس وابستگی می کنند و نه تصویر روشنی از نظام سیاسی در ذهن دارند.

ب- فرهنگ سیاسی تبعی (انفعالی): در این نوع فرهنگ سیاسی ممکن است افراد از وجود نظام سیاسی و داده های آن آگاهی داشته و به آن

علاقة مند و یا متنفر باشند، ولی به علت نبود نهاد های بیان و تجمیع خواست ها و تقاضاها و یا ضعف ساختار های نهاده ها افراد نمی توانند از کارایی سیاسی چندانی برخوردار باشند.

ج- فرهنگ سیاسی مشارکتی(فعال): در این فرهنگ مردم به طور نسبی در نهاده ها (خواست ها و تقاضاها) و نیز داده ها (استراتژی ها، قوانین و طبقه بندی اولویت ها) نقش دارند و نسبت به رفتار نخبگان سیاسی حساسند.

چنانکه از طرح مباحث فوق پیداست، فرهنگ سیاسی محصول جهت گیری های سه گانه ی فرد می باشد، و این جهت گیری ها خود محصول آموزش سیاسی و فرآیند جامعه پذیری سیاسی از طریق مجاری چون خانواده، رسانه ، مدارس ، نهاد های مدنی احزاب و .. هستند. بنا براین علاوه بر درک نقطه ی پیوند میان آموزش سیاسی و فرهنگ سیاسی ، می توان نتیجه گرفت که هر اندازه آموزش سیاسی گسترده تر و نهادها و ابزارهایی که کار کرد جامعه پذیری سیاسی را بر عهده دارند متنوع تر باشد فرهنگ سیاسی از غنای بیشتری برخوردار خواهد شد و به نمونه ی متعالی خود نزدیک تر می گردد.

آموزش سیاسی و فرهنگ سیاسی در ایران

قطعه یقین فرهنگ سیاسی در جامعه‌ی ایرانی با نمونه‌ی آرمانی و متعالی آن فاصله‌ی زیادی دارد. به نحوی که می‌توان گفت اکثر این جامعه‌ی فاقد جهت‌گیری‌های سه گانه است و یا این جهت‌گیری‌ها فاقد پشتوانه‌ی معرفتی هستند، از این رو کما کان شکل‌گیری فرهنگ سیاسی منجر به توسعه‌ی سیاسی در این جامعه با مانع روبرو می‌شود.

آسیب‌شناسی فرهنگ سیاسی در جامعه‌ی ایرانی را می‌توان از ابعاد گوناگونی مورد توجه قرار داد. که یکی از این ابعاد با توجه به نقش و اهمیتی که برای ضرورت آموزش سیاسی ذکر گردید مربوط به این عرصه می‌باشد. به عبارتی علاوه بر ضعف‌های موجود در نظام آموزشی ایران، مجموعه‌ی مفاهیم و ارزش‌هایی که ذیل آموزش سیاسی انتقال داده می‌شود و همچنین عدم وجود و یا ضعف نهادهایی که مسئولیت این امر را بر عهده دارند از جمله موانع پیشرفت و توسعه‌ی فرهنگ سیاسی در جامعه‌ی ایران است. به عبارتی آسیب‌هایی که از جانب آموزش متوجه فرهنگ سیاسی در جامعه‌ی ایران است را می‌توان به صورت زیر خلاصه کرد:

۱ - عدم توجه نظام آموزشی به آشنایی ساختن دانش آموزان و دانشجویان با کلیات، مفاهیم و اندیشه های پایه ای سیاست. با توجه به نقش و جایگاهی که امروزه مردم و افکار عمومی در تصمیم گیری ها و جهت گیری های نخبگان سیاسی ایفا می کنند انتظار می رود آموزش و پژوهش حداقل یک کتاب درسی را در طول دوران تحصیل برای آشنایی ساختن دانش آموزان با مفاهیم سیاسی که به بخشی از روزمرگی هر فرد تبدیل شده اند تدارک ببیند. با این حال تا کنون چنین امری اتفاق نیفتاده و حتی در سطح دانشگاه ها این مهم فقط برای رشته های محدودی تدارک دیده شده است.

۲ - ایدئولوژیک بودن نظام آموزشی: نظام آموزشی در ایران از چارچوب های خشک و متصلب ایدئولوژی و لایت فقه فراتر نمی رود و تمام سعی آن درونی ساختن ارزشها و اعتقادات مرتبط به این ایدئولوژی در فرد است. بنا بر این طبیعی است در سایه چنین نظامی افراد از سایر اندیشه ها، مکاتب و .. سیاسی بی بهره باشند و افق دید و بینش سیاسی آنها محدود به نظام ولایت فقیه شود. تلاش برای بومی سازی علوم انسانی که در سال های اخیر مطرح بوده گامی است برای هر چه بیشتر ایدئولوژیک کردن نظام آموزشی.

۳- عدم وجود احزاب : بخش عمدۀ ای از کارکرد احزاب در جوامع امروزی ، معطوف به تربیت و آموزش سیاسی مردم از طرق گوناگون است. با توجه به نهادینه نشدن فرهنگ تحزب در ایران و مهم تر از آن ممانعت هایی که از طرف نظام سیاسی برای شکل گرفتن احزاب به معنای واقعی کلمه اعمال می شود، یکی از مهمترین مجاری جامعه پذیری سیاسی و آگاه ساختن مردم مسدودو با موانع بسیاری روبه رو است. علاوه بر این جمعیت های سیاسی را که در ایران تحت عنوان حزب مجاز به فعالیت هستند نیز محدود و محصور در نظام اندیشه‌گی ولایت فقیه هستند و نتوانسته اند از ان فراتر روند .

۴- عدم وجود رسانه ها و نهاد های مدنی مستقل و آزاد: رسانه ها و نهاد های مدنی نیز از جمله ابزارهای موثر در آگاهی بخشی سیاسی به جامعه هستند. با توجه به وابسته بودن اکثریت قریب به اتفاق این نهادها و رسانه ها به دولت، اینان نیز نمی توانند رسالت واقعی خود را در آگاهی بخشی به جامعه ایفا نمایند؛ همچنین رسانه های نسبتاً مستقل نیز بسیار محدود و با خطر مواجه هستند.

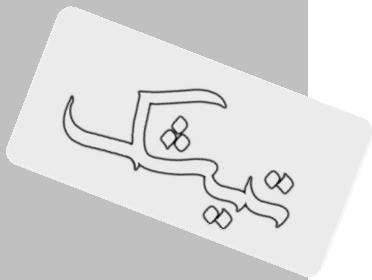
موارد ذکر شده بخش بسیار کوچک و کلی از مشکلات و موانع پیش روی جامعه پذیری سیاسی در جامعه‌ی ایران است حال انکه یقیناً می

توان موارد بسیار متعدد و جزئی دیگری را نیز بر شمرد که نیاز به تحقیق و بررسی بیشتری دارد.

جمع بندی

فرهنگ سیاسی متشکل از مجموعه‌ای از ارزش‌ها، ایستارها و باورهای سیاسی فرد است که بینش سیاسی وی را شکل داده و بر چگونگی رفتار و درک پدیده‌های سیاسی از جانب شخص تاثیر می‌گذارد. از این جهت هر چند فرهنگ سیاسی به نوع ایدئالی مورداً تاکید اندیشمندان نزدیکتر باشد، جامعه در دستیابی به توسعه‌ی سیاسی موفق تر خواهد بود. آموزش سیاسی و استفاده از انواع رسانه‌ها و نهادها که کارکرد آموزش و جامعه پذیری سیاسی را بر عهده دارند به صورت مستقیم در کیفیت فرهنگ سیاسی تاثیر می‌گذارد. از سوی دیگر کشور ایران به دلیل نوع نظام آموزشی و ایدئولوژیک خود راه را بر گسترش بینش سیاسی و افق‌های فکری فرد بسته و فرد را محصور در چارچوب های تنگ و تاریکی ساخته است که فرا رفتن از آنها هزینه‌های زیادی را در پی دارد. بنابراین جهت گیری‌های سه گانه‌ی ، شناختی، عاطفی و ارزیابی فرد متاثر از چنین چارچوبی متصلب و خشک، فرهنگ سیاسی

محدود و یا در بهترین حالت تبعی را به وجود آورده که با توسعه ی سیاسی فاصله ای طولانی دارد.

Bandora Siyasîbûnê Li Ser Guhertina Çanda Siyasî Di Civakê De

Berhevkar: Serbest Urmiye

komek ji hizr, buha û kiriyar ku meriv û berpirsiyarên siyasî neçar bi kirina hin karan dikin, têñ wateya çanda siyasî. Çanda siyasî bi xwe rengên cur bi cur hene ku her rengek ji wan kiriyar û riftarên taybet diafirîne. Ji bo ku her kes bikare riftarên siyasî yên xwe û derdorê xwe biguhere, hewce ye ku berî her tiştî çanda siyasî ya xwe û derdor biguhere ku ew jî di pêvajoya "socialization" anku bi civakî bûnê de tê hînkirin. Ew jî ji ber wê çendê ye ku mirov di pêvajoa bicivakîbûnê de bi çanda siyasî dielime.

Bandora herî girîng a çanda siyasî li ser rêxistina hizr û baweriyêñ neteweyî, girûp yan takêñ civakê li dor siyasetê û rêxistin û bi bernamekirina riftarên siyasî ye. Mirov dikare bibêje ku çanda siyasî weke çandekî girêdayî yan dûajo ya çanda giştî, pêvajoyek e ku tê de bi merema pirrkirina valahiyêñ ku bi sedema bîr, hizr û şiroveyêñ riftarên takekesî têne holê, li gor pîvan û bawerên hevbeş ên siyasî yên riftarên cîvkî hewil bo ji hev nêzik kirin û

heta tevlîhevkirina rê û çareyên derûnnasiya gel, civak û dîrokê têن dayîn.

Di hizra " Lucian Pye " de, pêkhateya çanda siyasî komek ji bawerî, hest û bangewaz in ku rêberiya pêvajoya siyasî dikin û rê û şûnên sîstema siyasî destnîşan dikin.

Pirsa çanda siyasî pitir li ser bingehêن hîzrî yên "Max Weber"(Maks Wêbêr), disekikine. Bi bawra "Weber", guhertinêن di ramanêن olî û mesebî de faktêrên sereke yên hemû guhertinan in. Li gor vê yekê jî çanda siyasî kiryarêن meriv ne di qada aborî û civakî de, belku di qada bîr û bawerên olî û mesebî de dişopîne.

Serbarê van hemû gotinan, çandek ku bi navê çanda siyasî tê bas û şirovekirin, piştî şerrê cîhanî yê duyemîn di qada siyasetê de derket. Têgeha çanda siyasî bi ramanêن weke ruh û kesayetiya neteweyî re nêzik dikeve. Di vir de ruha neteweyî bi hin taybetmendî, sinc û kêrhatinêن neteweyî têن zanîn ku bi guhertina çax û serdem, hertim neguher dimînin û di rastî de weke binêşeya neteweyî têن hesibandin. Li gor vê yekê di hemû serdemekê de ruha neteweyî

bandor û şûnpêyên xwe bi cih dihêle û bi kurtî bingeh û pêwera rewşa gel e.

Çarçoveyekî hizrî di hemû sîstemeke siyasî de heye ku rêberiya vê sîstemê dike, wateyê didê û bi damezirandina organ û rêxistinên bivêc, harîkariya pêvajoya bi civakî bûnê û cihgirtina hemû çandekê dike. Hemû hewla dewletan di vê rastê de eva ye ku di rêya siyasetê de û ji bo parastina sîstema siyasî û dabînkîrin berjewendiyêñ nifşa hakim çandekî taybetî bi ser kiriyar û riftarêñ gel de zal bikin. bi vî awayî dewlet hertim çandekî destûrî û fermî bi xwe digire.

Lê ya ku di vê mijara me da hatiye, guhertina çanda siyasî, sebebêñ guhertinêñ çanda han û bandora siyasetê ye li ser guhertinêñ han. Di pêş de hewce ye ku hindekê li dor guhertina çanda siyasî bêjin û piştre herrin ser sedemêñ guhertinan di vê çandê de.

Di xwe de guhertina çanda siyasî jî di refa guhertina çandî de cih digre. Bi wateyeke din nasîn û baskirin li ser ûsûlêñ guhertinêñ çandî harîkariya me dikin ku em rê û terzêñ guhertinan di çanda siyasî de bêtir bizanibin. Di qada guhertina çandî de rastî

eva ya ku gel li hember guhertinê kevneşop, nirx û terz û tîtalên xwe û wergirtina buha û tîtalên nû bi qasekê ber xwe didin û bi hêsanî deb û edetên nû wernagirin. Lê li hember vê berxwedana gel de jî kêm çand tên dîtin ku bi derbazbûna heyam di pêvajoya guhertinan de ji guhertinê bê par mabin. Helbet guhertinê han bi şêwazên cuda dimeşin. Guhertina çandî demekê peyda dibe ku faktêrên nû tên holê û dibin sedema guhertinan di naverok û pêkhateya çandî de. Helbet eva jî di demekê de ye ku etegêن guhertinê han bi qasekê berîn dibin ku biyavêن aborî, teknolojî, siyasî û civakî jî digirin. Ji aliyeke din ve guhertina çandî bi qasekê hêmin û nerim dimeşe ku encamêن wê nifşa paşîn digirin.

Hewce ye dema ku basa guhertina çandî tê kirin, heger û sebebêن wê jî werin şirovekirin. Ji ber vê yekê jî em di vir de bi kurtî dê qala wan faktêr û sebeban bikin ku di guhertina çanda siyasî de xwedî bandor in.

Fakterên guhertina çanda siyasî

Her weke berê jî me anî ziman guhertin di çanda siyasî de jî dikeve refa guhertina çandî di civakê de. Bi giştî û li gor lêkolînên pisporêن vê qadê, sê sebebêن sereke di vê derheqê de bibandor in ku wiha tînin ber bas:

1_ pêşeyî bûn û guhertina çandî:

Li gor ramana parek ji bîrmendên siyasî û çandî, bihêzbûna ragihandin û pêşeyîbûnê bê bandor nebûne li ser guhertinêن çanda siyasî. Ew bawer in ku ezmûna xebatê di kargeh û şirketan de dikare derfet be ji bo kontrolkirin û guhertina xwezayê. Bi wateyeke din kar di karxaneyan de, xwendin û mifah wergirtin ji mediyaya giştî, rûyêن zanebûna gel ji mijar û bûyerên derdora xwe ne û bi bidestxistina ezmûnêن nû, mirov ji bo guhertinêن nû di qada civakî, takekesî û siyasetê de, xwe amade dike.

2_ bandora pêkhateya siyasî li ser çanda siyasî:

Guhertin di çanda siyasî de heta qasekê berhema guhertina pêkhateya siyasî ya desthilatê ye. Weke mînak, ramanêن ku li dor desthilatê têن bas kirin, pirranî ji hêla

kar û kiriyarêن desthilata siyasî ve têr rôexistin. Di rastî de hevahengî ci bi rengê kevneşop perêz yan nûjen di navbera çand û sîstema siyasî de, dibe sedema bihêzbûn û cihgîrbûna siyasî di civakê de. Lê berewajî wê nebûna hevahengiyê destpêka geşekirina siyasî ye. Di vir de ye ku meriv dikare bêje ku çand him asteng û him jî hegera geşekirinê ye, helbet di kîjan alî de pêştir serhilbide girînge. Li gor van gotinan têkiliyekî du alî di navbera pêkhate û çanda siyasî de tê xuyakirin, bi rengekê ku guhertina her yekî sedem e ji bo guhertina ya din.

3_ rola kevneşopan di nûjenkirina çanda siyasî de:

Sîstemên kevneşop parêz yên bi hêz û bandor heke bikarin wateyekî vekirî ji şûnasê pêşkeşî gel bikin, dibil bingeha geşekirinê. Lê hêz û şiyana kevneşopan bi qasekê ku astengan dixe ser rêya pêşveçûna faktêrên nû yê çanda siyasî, bi heman awayî pêşıya geşekirina civakê jî asteng dike. Bi giştî guhertina çanda siyasî jî weke her çandeke din qonax bi qonax û bi hêminî dimeşe.

Pêvajoya bi siyasîbûna civakî û guhertina çanda siyasi

Têgeha civakîbûnê di wateyekî giştî de pêvajoyek tê zanîn ku tê de buha û rol û riftarên civakî tê veguhastin û bidestxistin. Lê siyasîbûna civakî aliyeke din a bi civakîbûnê ye ku tê de tekez li ser aliyê siyasi yê jiyana civakî, helbet bi wateyekî vekirî û eşkeretir tê kirin. Meşek e ku di seranserî jiyana mirov de dimeşe û parek ji sîstema civakî ye ku erkê perwerde û hînkirina riftar û kiriyarên siyasi yên endamên civakê, nemaze endamên teze pêgihiştî di civakê de di estû deye. Biestûgirtina erkê han ji bo vê çendê ye ku welatî, nemaze welatiyêne teze pêgihiştî di civakê de li gor sîstema siyasi ya hakim bilivin û hîzr û ramanên xwe rîbixin. bi vê wateyê siyasîbûna civakî ta, alî û riftarên taybet ên siyasi dielimîne.

Siyasîbûna civakî mijarekî peywendîdar e bi çanda siyasi re(Political Culture). Ji bilî vê çendê weke bes yan dûajoyeke bi civakîbûne ji aliyê civaknas û derûnnasên civakî ve tê baskirinê.

" Gabriel Almond " û " Bingham Powell ", her du li ser vê baweriyê ne ku bi

Siyasîbûna civakî pêvajoya parastin yan jî guhertina çanda siyasî ye. Di vê meşê de meriv tevlî çanda siyasî dibe û dîtina wî li dor armancêni siyasî wateyê peyda dike.

Siyasîkirina civakê armanca perwerde kirin û elimandina takên civakê weke endamên bivêc di civaka siyasî de dişopîne ku dikare him bi awayê rastewxwe û him jî ne rastewxwe be. Di pêvajoya siyasîbûna civakî de zaniyarî, nirx û heta hest û sozên mirovan li dor pirsên siyasî gellek bi rihet û eşkere tê veguhastin.

Siyasîbûna civakê ya bi terzê ne rastewxwe demekê serhildide ku ezmûnên mirov li derveyî iradeya wî, ramanên wî yên siyasî rêdixin. Bo nimûne hêminî yan tund û tûjî di riftara zarokan li hember dê û bab, mamoste û hevalên van de dikare paşe rojê bandorê dane li ser helwestên wî li hember welatî û rêberên siyasî de.

Di şiroveya " Nolî" ji siyasîbûna civakî de hatiye ku bi civakîbûn pêvajoyeke ku tê de bi derbaskirina demekî dirêj, endamên civakê buhayên cur bi cur yên fîziyayî, çandî, teknîkî û bedevnasiya civakî bi xwe digirin. Bi vî awayî û li gor nêrînên siyasî, siyasîbûna civakê tê wateya têgihadina

zaniyariyan, aliyêن neguher yên zaniyariyêن han û nimûneya diyar ya riftarêن gel li gor kiriyavên dewletê. Renge têgihandina han rastwexwe yan berewajî û heta bê pilandananevêkî pêştir be. Bi kurtî mirov dikare siyasîbûna civakî bi pêkhatiyek ji metod, mikanîzm, meş û organîzasiyonêن cur bi cur bihesibîne ku dibin sedema wê hindê ku meriv tê de haydarî têkiliyê desthilata hakim li ser civaka xwe dibe. Ev meşe jî weke hemû meşen din ên civakê bi hêminî dimeşe.

Yek ji wan rêuêن herî grîng û balkeş ku di navbera sîstemêن siyasî û civakî de tê xuyakirin, siyasîbûna civakî ye ku bi sîstemekî perwerdehiyê dihesibîbin ji bo elimandina buha û kiriyavên civakhez û rêexistina hîzrêن gel, bi awayekê ku ji sîstema siyasî ya xwe bawer bikin. Ji bilî tekez kirinê li ser hewlekî giştî li dor hilbijartina sîstemekî biwec a perwerdehiyê, van erkên girîng jî di elimandina civakê de digre estû:

1_ dibe ku siyasîkirina civakê ji hêla hikûmetê ve weke berdêla xwesepandinê were mîzekirin û bibe alavê ragirtina peywendiyê desthilatê û nifşa hakim.

2_ dibe ku desthilat di rewşekî baş û berfireh de bi haydana tex û qatêن civakê bi merema gihîştin bi armancêن xwe, mifahê ji siyasîkirina civakê wergire, heke ne berewajiya wê gellekî zehmet dikeve.

3_ ji bilî bawermendiya xwe li dor parastin û nûkirina peywendiyêن di navbera qatêن civakê de, siyasîbûna civakî hertim di hewla bihêz kirin û berfirehtirkirina têkiliyêن han de ye.

Lê ya girîng eva ye ka gelo siyasîbûna civakê bi ci awayî çanda siyasî diguhere? Piştî ev qas bas kirinê li dor siyasî bûn yan siyasîkirina civakê meriv dikare bêje ku siyasîbûna civakê di rewşekê de dibe sedema guhertina çanda siyasî di civakê de ku rênivîniya hemû yan pirraniya welatiyan bi terzêن cuda yên elemandin û ceribandina siyasetê bike. Di rewşekî weke çêbûna neteweyekî cuda yan serhildan û serkevtina şoreşekê ku tê de pêvajoya guhertinan bi lezgînî dimeşe, siyasîbûna civakî renge çandeke nû ya siyasî biafirîne ku berê tunebûye. bi kurtî siyasîbûn yan siyasîkirina civakê şiyana vê çendê tê de heye ku di bingeh de çanda siyasî ya civakê biguhere. Helbet di demekê de dikare ku kiriyar û

biriyar di organêن cur bi cur ên civakê de bi şêweyêن hevbeş û giştî bin. Ya ku nabe ji bîr were kirin di pêvajoya siyasîbûna civakê de eva ye ku rê û şûnêن siyasîkirina civakê dikarin çandêن siyasî yên ne demokratîk ji biafirînin. Ev jî ji ber vê çendê ye ku pêvajoya siyasîbûna civakê dikare riftar û kiriyarêن ne demokratîk jî berfireh û nû bike.

Jêder:

جامعه پذیری سیاسی و نقش آن در دگرگونی فرهنگ سیاسی - علی قادری

http://www.dailyafghanistan.com/opinion_detail.php?post_id=129027

جامعه پذیری سیاسی و کارکردهای آن - گلناز مقدم فر

<http://www.magiran.com/npview.asp?ID=1964895>

جامعه پذیری سیاسی دگرگونی ایستارهای مردم

<http://vista.ir/article/204409/>

فرهنگ سیاسی: ویژگی ها، انواع و عوامل موثر - محمد خضری

<http://kherad.info/index.php/4/116>

فرهنگ و فرهنگ پذیری - عبدالله هروی

http://dailyafghanistan.com/opinion_detail.php?post_id=125750

دگرگونی فرهنگی - روح الله رضوانی - Change Culture

<http://www.pajoohe.com/fa/index.php?Page=definition&UID=33618>

نکاهی به برخی دیدگاه های مربوط به جامعه پذیری سیاسی

<http://mrsafari.blogfa.com/post-62.aspx>

جامعه پذیر سیاسی - : رحمت الله نبوی

<http://polici.persianblog.ir/post/16/>

ئىشىرىخارىم

پىويسىتى و پەيوهندىي نىوان سىستمى
پەرەردە و سىاسەت لە كۆمەلگادا

سەرپەست ئورمەيە

په روهردهی سیاسیش ههروه کوو هزر و فهله سهفهی سیاسی خاوهن رابر دوویه کی دوور و دریزه، بهلام ئه وهی مزاری ئهم باسه مانه و وامان لیده کات زیاتر له سهربی بدويین، پیویستی کۆمەلگایه به په روهرده کردنی سیاسی.

بۇ ئه وهی پیویستی کۆمەلگا به په روهردی سیاسی و گرنگی ئهم په روهردیه زیاتر رونو بکهین و باسی لیوه بکهین باشترا وایه سهرنجی ئهم پرسیارهی ئهفلاتوون بدهین. ناوبراو ئهم گرنگی و پیویستیه لهم پرسیارهدا كە گەلۋ ئەگەر کۆمەلگایه ک نەخوش بیت، نابیت بۇ چاره سهربى و رینوینی کردنی به شوین خەلکیکی لیھاتوو و زانا دا بگەریت؟ به رونى باس ده کات. له هزر، ئەندىشە و وانە كانى ئهفلاتووندا سروشتى مرۆڤ لە پشت هەموو بېيارىتکى سیاسیدا راده وەستىت. به بېروای ئەو هەر حکومەتىك لە شىوهى خەلکى خۆيە و حکومەت هەرچۈنىك بیت، ديارە خەلکە كەش ئەوهان. ئەفلاتوون لهو بېروايەدا بۇو كە حکومەتى شياو حکومەتى حەكيمان و فيلسوفە كانه و تاوه کوو حەكيم دەسەلات بە دەستەوە نەگریت و حکمەت و سیاسەت

له يه ک شويندا کو نه کاته وه، کوتايی به نه هامه تی و
چه رمه سه ری خه لک نایه ت.

هه ره کوو له سه ره تادا با سمان کرد، ته و هری ئه م با سه هی
ئیمه پیویستی کومه لگایه به په رو هر دهی سیاسی. بو ئه م
مه به سته ش سه هر تا پیویست ده کات که شر و فهیه کی
په رو هر دهی سیاسی بکهین و په یوه ندی نیوان سیستمی سیاسی
و په رو هر ده بهینیه به ره باس.

له باشترين حاله تدا په رو هر دهی سیاسی بهم چه شنه پیناسه
کراوه که بریتی يه له گه شه کردن و گه شه سه ندی تو ان اکانی
کار گیری و سیاسی ویرای په رو هر ده کردنی به ها ئه خلاقیه کانی
مرؤف. به پیی ئه م پیناسه يه، په رو هر دهی سیاسی یانی
بارهینانی مرؤفیکی زانا، لیهاتوو و به بیرو باوه ر. مرؤفیک که له
به ران به ر خؤی، نه ته وه و ها ولاتیانی خؤی و به گشتی له
به ران به ر مرؤفایه تیدا، خؤ به به ر پرس بزائیت و به ئه رکی
خؤی له هه ر بیافیکی سیاسی و مرؤفایه تیدا هه لسیت.

له په رو هر دهی سیاسی دا له سه ر سی بنه مای سه ره کی
پیدا گری کراوه:

۱- ناسین، هه ر که سیک تا ج ئاستیک له سیستمی سیاسی
تیده گات و باوه ری به چی هه يه؟

۲- ههست، سۆز يان ئۆگرى، كەسى دىاريكرارو لە بەرانبەر سىستم دا چ هەستىكى ھەيە؟ (وەکوو وەفادارى، دەروهەست بۇونى لە بەرانبەر بەلینە جقاكىيەكاندا و جى بەجى كردنى ئەركەكان) ھەم و سىستمىكى سىاسى تەننەت عەقلانى تەننەت پىويستە كە سەرنجى سۆز و هەستى ھاولاتىيانى خۆى بىدات. سۆز و هەستىك كە توانايى بە ھېز كردن و راگرتنى پەيوەندىي نىوان خەلک و سىستمى تىيدا بىت. لەم بوارەدا ھېز يان بلىين بزاقى شۇرۇشگىر پىويستىي زۇريان بەم سەرنجداھەيە، چۈونكە لە لايەك باس لە گۇران دەكەن و لە لايەكى ترەوھ بۇ قۇناغى دواى سەركەوتىن پىويستيان بە سەقامگىرىي بارودۇخ و بەھېز كردنى پىيگەي خۆيان بۇ رووبەرپۇبوونەوە لە گەل پاشماوه كانى سىستمى رووخاوى پىشۇو ھەيە. ئاوىتىبۇونى دوو فاكتهرى گۇرانكارى و ئۆگرى بە سىستم بە جۇرىكە كە سىستمى شۇرۇشگىر ناچار دەكات كە بەرنامه يېكى پەيوەندىي گۈنجاو بۇ زىندىوو راگرتنى ھەست و ئۆگرىي ھاولاتىيان بە شۇرۇش، گۇران و پاراستنى سىستم، دابىرىزىت.

۳- لىھاتووېي سىاسى، تاڭ لە سىستمى سىاسى دا چ رۆلىك دەگىرىت و چ لىھاتووېي كى تىدا دەبىندرىت؟ بىيىگە لە دوو

بنه‌مای ناسینه‌وه و ههست و سۆزى سیاسى، له په‌روه‌رده‌ى سیاسىدا پیویست ده‌کات که پینگه‌ى تاکه که‌سە‌کان له سیستمی سیاسى دا دیارى بکریت. ده‌بى پینگه‌ى هه‌موو که‌سینک له سیستم دا شرۇقە بکریت تاکوو بتوانیت توانا‌کانى خۆى به باشى بناسیت و به پىيى توانا‌کانى ئەرك وەئەستوو بگریت.

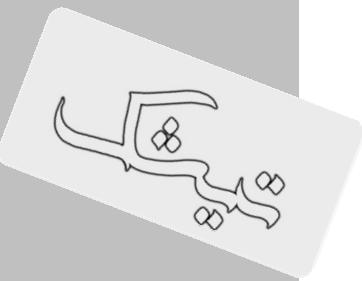
په‌روه‌رده و سیاسەت لهم کورتە شرۇقە يەدا كوتاييان پىنایەت، بەلکوو لايەنه‌کى ترى ئەم تە‌وھرە په‌يوه‌ندىي سیسيتىمى په‌روه‌رده‌يە له گەل سیستم و پىنكھاتە‌ي رېكخراوە سیاسىيە‌كان کە پیویست ده‌کات لىرەدا باسى ليېكىریت تاکوو گۈنگىي په‌روه‌رده‌ى سیاسى له كۆمەلگامان بۇ دەرکە‌وی. په‌يوه‌ندىي نیوان سیستمی په‌روه‌رده و سیستمی سیاسى مۇزارىكە کە له زۆھوھ بۇھتە بابەتى لىكدانه‌وه و سەرنج بۇ راكىشانى بىرمەندانى هەر دوو بىاۋى سیاسەت و په‌روه‌رده. لهم په‌يوه‌ندىيەدا ئەو وته به ناوبانگە‌ي ئەرەستوو دەتوانیت به كورتى و روونى تا رادەيىكى زۆر يارمەتىدەرمان بىت بۇ تىڭەيىشتىنى پیویستىيلىك گىرەدانى سیاسەت و په‌روه‌رده له كۆمەلگادا. ئەرەستوو دەلىت: "لە كۆي وته‌كانم دا ئەوهى کە لە بەردەوامبۇون و لە سەر پى راگرتى ياسا‌كاندا زۆرترىن

کاریگه‌ری ههبووه، پیکه‌وه گونجانی پهروه‌ردنه له گهـل سیستمی دهولـهـت و ئـهـمهـش ئـهـو راستیـهـیـهـ کـهـ خـهـلـکـ پـیـیـیـ نـازـانـنـ باـشـتـرـینـ وـ بـهـهـیـزـتـرـینـ یـاسـاـکـانـ تـهـنـانـهـتـ ئـهـگـهـرـ لـهـ لـایـهـنـ هـهـمـوـوـ هـاـوـلـاتـیـانـ وـ تـاـکـهـ کـانـیـ کـوـمـهـلـگـاـوـهـ بـاـوـهـرـ پـیـکـراـوـیـشـ بنـ،ـ کـاـتـیـکـ ئـیـعـتـبـارـ وـهـرـدـهـ گـرـنـ کـهـ بـهـ سـیـسـتـمـیـکـیـ پـهـرـوـهـرـدـهـیـ شـیـاوـ پـهـرـوـهـرـدـهـیـ نـهـسـلـیـ تـاـزـهـپـیـگـهـیـشـتـوـوـ وـ لـاوـ بـکـرـیـنـ.ـ هـهـلـبـهـتـ پـیـوـیـسـتـهـ ئـهـمـ سـیـسـتـمـهـیـ پـهـرـوـهـرـدـهـشـ لـهـ گـهـلـ ئـهـمـ یـاسـاـیـانـهـداـ بـگـونـجـیـتـ.

ئـهـرـهـسـتـوـوـ بـهـ سـهـرـنـجـدانـ بـهـ رـابـرـدـوـوـ وـ سـهـرـپـیـهـاـتـیـ حـکـوـمـهـتـهـ یـوـوـنـانـیـهـ کـانـ دـیـتـهـ سـهـرـ ئـهـوـ بـاـوـهـرـ کـهـ تـهـنـهـاـ لـهـ رـیـگـایـ دـامـهـزـرـاـوـهـ پـهـرـوـهـرـدـهـیـهـ کـانـهـوـهـ سـهـقـامـگـیرـیـ سـیـاسـیـ-کـوـمـهـلـاـیـهـتـیـ دـیـتـهـدـیـ وـ مـانـهـوـهـ وـ چـالـاـکـبـوـنـیـ حـکـوـمـهـتـ وـ یـاسـاـ کـوـمـهـلـاـیـهـتـیـهـ کـانـ پـهـیـوـهـنـدـیـهـ کـیـ رـاـسـتـهـوـخـوـ وـ بـهـهـیـزـیـانـ لـهـ گـهـلـ سـیـسـتـمـیـ پـهـرـوـهـرـدـهـ هـهـیـهـ.

لـهـ گـهـلـ خـیـرـایـیـ رـهـوـتـیـ گـوـرـانـکـارـیـهـ کـانـ دـهـرـکـهـوـتـ کـهـ نـایـیـتـ لـهـ گـوـرـانـکـارـیـهـ سـیـاسـیـ-کـوـمـهـلـاـیـهـتـیـهـ کـانـداـ گـرـنـگـیـ،ـ رـوـلـ،ـ کـارـیـگـهـرـیـ وـ گـوـرـانـکـارـیـ لـهـ سـیـسـتـمـیـ پـهـرـوـهـرـدـهـداـ لـهـ بـهـرـچـاوـ نـهـگـیـرـدـرـیـتـ.ـ لـهـ ئـهـنـجـامـیـ لـیـکـوـلـینـهـوـهـ کـانـ لـهـمـ بـوـارـهـداـ بـهـ ئـاشـکـرـاـ دـهـرـکـهـوـتـوـوـهـ کـهـ هـیـچـ گـوـرـانـیـکـ بـهـ بـیـ گـوـرـیـنـیـ سـیـسـتـمـیـ

په روهرده بهدي نايهد. بهم پييهش هه لبزاردن و به ريوبردنی جور و سيستمي په روهرده خاوهن پينگه يه کي تايهدت و رولينکي سهره کييه له سه قامگير کردن و سه قامگير بعوني هه ممو بزافيکي شورشگيری سياسي - کومه لايه تيدا. ئهميش له بهر ئه و هي که بزاشه شورشگيره کان نموونه ي به رجاوي گوراني سياسي - کومه لايه تين. له لايکي ديكه و به وته زوريک له نووسه ران و ليکوله رانی هه رد وو بيافې سياسهت و په روهرده سيستمي په روهرده فاكته رى سهره کي و به رپرسه له گه شه سه ندن و په روهرده کردنی سياسه تدا. ئه وان له سه رپرسی په يوهندې نیوان په روهرده و سياسهت له و بر وايهدان که زورترین کاريگه ربی به رزبونې ئاستي په روهرده له سه روانگه سياسيه کانه و لهم بوارهدا هيچ ئالترناتيفيکي تر ناتوانيت رولی سيستميکي په روهرده گونجاو بگيريت.

گرینگی و نیازی په روهددهی
سه ردوم، ئامانجەكانى په روهردە
لە کاتى كاركردندا

شەرىف فەلاح

بەرنامەی پەروەردەی ئەندامان لە رىكخراوىكدا ھەم دەبىتە ھۆى دايىن كردن و دەستەبەر بۇونى ھېزى مەرقىي پسپۇر لە داھاتوو و ھەم كەمكىردىنەوهى گىروڭرفتى ئەندامان و فەرمابىھەران. كە وايە ئەگەر بىت و ئەندامانى رىكخراوىك بە باشى پەروەردە بىرىن، باشتىر دەتوانى لە بىردىن سەرى ئاستى كاراىيى رىكخراودا بەشدار بن و سەرپەرسىت و لىپرسراوانىش ئىدى پىيوىستيان بە چاوهدىرىي زۇرتى ھېزى ژير دەستى خۆيان نىيە و ھاوكات دەتوانى ئەوان بۇ وەرگىتنى كار و پىشەي بالا و بەرپىسايەتىي قورستىر ئامادە و تەيار بىھەن، چونكە فەرمابىھەر و ئەندامان لەبەر تىشكى پەروەردە و بارھىنانى دروست دايە دەتوانى ئەركەكانى خۆيان بە شىوهى شىاو و لەبار راپەرىتىن.

ھۆكارەكانى پىيوىستىي بە پەروەردەي ئەندامان:

بە لەبەرچاۋ گىتنى ئەوهى كە باسى لىيۇھ كرا، دەكىرى ئەو ھۆكارانەي كە مەسىلەي پەروەردەي ئەندامانى كردىتە پرسىكى پىيوىست، بەم چەشىھى خوارەوە پۆلىن بەندى بىھەين: - خىرايى بەخشىن بە زانستى مەرقىي لە ھەموو بوارەكان

- پیشکه وتنی به رچاو و سه رد میانه‌ی تیکنولوژی
- ئالۆزبۇونى رېڭخراو بەھۆی ھاتنە گۆرپی سیستمی کارى ماشینى
- گورانکارى لە شیوازى کار و پیشه، يان جىڭۈر کى پېكىردىن
- پیوهندى و گىروگرفتە کانى مرۆڤىي ھاوجەرخ
- بردنە سەرى ئاستى زانىاري و پلهى کارىي ئەندامان
- گورانکارى لە ناوهەرۆك و کاركردى کار و پیشه کان
- پەروەرده كىردىنە فەرمابىھەر و ئەندامانى تازە
- كەمكىردىنە وھى رووداۋ و پېشھاتە کانى کار
- دايىن كىردىن نيازى پسپۇرى و ليھاتووپى هىزى مرۆبى

ئامانجە کانى پەروەرده و بارھىنان لە كاتى خزمەتدا:

گىنگتىرىن خال وە ك ئامانجى ھاوبەشى رېڭخراوە كان و سىستمە جىاوازە کان لە پیوهندى لە گەل پەروەرده لە كاتى كاردا، دەكىرى بەم چەشىنە دەست نىشان بىكىن:

ھاۋاھەنگ و ھاوتەرىپ كىردىن ئەندامان لە گەل رېڭخراو:

ئەم كارە لەلايەك بۇ دەستە بەر بۇونى ئامانجە کانى رېڭخراو و دەست پېرگە يىشتىن بەو سىاسەت و ھىلە دەست نىشان

کراوانه‌ی که بُو دامه‌زاروه که گرینگیان هه‌یه، له‌لایه‌کی
دیکه‌شه‌وه پیشکه‌وتني کاري و لیهاتووی تاک به‌ستراوه‌ته‌وه به
ئاگایي و زانياري ئه‌وه له ويست و چاوه‌رواني لىپرسراوانى بالا
و هه‌رووه‌ها شىوه‌ي جىبەجى كردنى ئه‌وه ئەرك و به‌پرسايەتىيە
كاريانه‌ی که خراونه‌ته ئەستۆي.

بردنە سەرى ئاستى رەزامەندىيى كارى و باشتى كودنى ورەي ئەندامان:

مه‌سەله‌ي هاندانى ئەندامان بُو ئەنجامدانى ئەركە كان
يەكىك لە گرینگترين بىرۇكە كانى به‌رىتوبه‌رييە.
بُو ئەوهى کە ورەي ئەندامان به‌ھىز بكرىت و ئاستى
رەزامەندىييان لە كاره‌كەي خۆيان زىاد بکات، را و بۆچۈونى
جۆراوجۆر باس كراوه. يەك لەو بۆچۈونانە، تىۋربى هىرارشى
پلە به پلە (سانترالىزم)ى نيازه‌كانى "مازلۇو" يە. به باوه‌رى ئەوه،
بەجىھىننانى بىياره‌كانى كەسانى سەره‌وه، به‌ستراوه‌ته‌وه به كاري
تاکە كان لەراستاي بە ئەنجام گەياندنى ئەرك و كاره‌كانىاندا.

کەم کردنەوەی رووداو و زيانەكانەكانى كار:

لە زۆرييّك لە دامەزراوه کان، رووداوه کانى كار زياتر بەھۆى نەبۇونى ئاگايى و ليھاتووپى پىتىسىتى ئەندامان و فەرمانبەران روو دەدەن.

ئەم مەسەلە يە بەتاپىتى لەمەر ئەو دەستە كەسانەى كە لەگەل ئامراز و ئامىرى ھەستىيارى پىر مەترسى لە كارگە و ناوهندەكانى بەرھەمھىنان سەرەتكارىان ھەيە، زياتر وھېاست دەگەرپى.

جيالە رووداوه جۈرۈجۈرە كان كە بەھۆى نەبۇونى شارەزايى و زانىاريي تاكەكان دىنە ئاراوه، زيانەكان و خەسارەكانى كار و چۈونەسەرى تىچۇو و ھەزىنەى رىكخراوېش يەكىكى دىكە لە بەرەنجامەكانى سەقەتىي زانست و تونانىي ھىزى مەرۋىيە لەناو رىكخراوه كاندا .

كە وايە، بە لەبەرچاوا گرتىي ئەو مەسەلانەى كە باسيان لىتوھ كرا و ھەروەها بەرەنجامەكانى وەكۈو، تەمى كردن، سەركۈنە، دەركىردن و ...) كە زۆر جار بەھۆى نەبۇونى ئاگايى تاكەكان لە سياسەت و پلانەكان، چاوهەروانىيەكانى رىكخراو و ھەروەها نەبۇونى ئاشنايى لە ئەنجامدانى شىياوى ئەرك و كارە پىئەسپىرەدواه كان روو دەدەن)، پىتىسىتە پەرەوەدە و بارھەيتان

له کاتی کاردا به شیوه‌یه کی جیدی و لیبرا او له لایه ن
ریکخراوه کانه وه سه رنج و گرینگی پی بدریت.

به روژ کردنی زانست و توانایی هیزی مرؤیی له ناو ریکخراو:

سه رچاوه و هه وینی بر دنه سه ری ئاستی که لک و هر گرتن له
توانا کان له ناو ریکخراوه کاندا پیویستی به جه خت کردن له سه ر
هیزی ئینسانی له باری چهندایه تی و پیشگیریه له به فیرودانی
کات و توانای ئهندامان له کار و پیشه کانیان. به پیتی پیناسه
به روژ نه بونی زانستی پیشه بریتیه له دابه زینی ئاستی
کار کرد له به جی گه یاندی ئه رک له ماوهی کار کردندا (کاری
به سوود) و هه رووهها نه بونی زانیاری و شاره زایی و پسپوربی
نوی و سه رد همیانه. ئهم مه سه له یه ده بیته هۆی ئه وهی که تاک
به هۆکاری جورا وجور له باری پسپوربیه وه پاسیف بیت و توانای
ئه نجامدانی ئه رک و کاری ریکخراوه یی نه مینیت. ئه گه رچی
هه موو هۆکاره کانی ره خسینه ری به روژ نه بونی پیشه و
پسپوری ناکری له ریگای په رووه ده و چاره سه ر بکریت، به لام
بیگومان په رووه ده و باره هینان له کاتی کار کردنی ئهنداماندا له
ریگای نۆژهن کردنه وهی زانیاری و توانایی تاکه کان، رویکی

گرینگی له به رۆژ کردن و گونجاندنیان له گەل په روهدەی سەردەم دایه.

یارمه‌تى گەياندن به گۆران و ئالوگۇرى رېكخراوه‌يى :
گۆرانکاري ناوخويي رېكخراو كە له ناو كرۆك و پىكھاتەي رېكخراودا دىته ئاراوه، بە گشتى پىويسيان به تەيار و ئامادە كردنى پىرسونىل و هيلى مروئىيە.

خالى سەره کى له پىوهندى له گەل گۆرانکاري رېكخراوه‌يى، بەستراوه‌تەو بە توانايى و خۆراڭرىي فەرمانبىر و ئەندامانەوە، ئەندامانى رېكخراوه کان له وانە يە بە ھۆكارگەلى جۇراوجۈرى وەك دلەر او كىي زانىاري، نىگەرانى لەبارەي سەركەوتى، پىيگە و بارى ئابوورىي خۆيان لە ئەگەرى گۆرانکاريي نۇئ، نىگەرانى لەبارەي بى توانايى لە ئەنجامدانى ئەركە كان و ھۆكارى جۇراوجۈرى دىكە لە ھەمبەر گۆرانکارييە كاندا راوه‌ستن و باوه‌ريان بە خۆيان ھەبىت. ھەر بۆيە، بىيچگەلە گرتنه بەرى رىوشويىنى دىكەي وە كۇو بەشدارىي فەرمانبىر و ئەندامان لە پلان و بەرنامەي گۆرانکاري و.....، پەروەدە و تىيگەياندىنى پىرسونىلىش رۆلىكى زۆر گرینگ لە راستاي سەركەوتى گۆرانکارييە كاندا دەگىرىت. كە وايە، يە كىك لە گرینگترىن

ئەركە كانى پەروەردە لە كاتى كاركردن لەناو رىكخراوه كان،
يارمەتى گەياندنه بە ئالوگۇرى رىكخراوه يى.

خۇ گۈنچان لەگەل ھەلۈمەرج و دۆخى كۆمەلايەتى :

ھەموو رىكخراوه ھاواچەرخە كان لە ژىنگە يە كدا سەرقالى
چالاکىن كە لەبارى فەرھەنگىيە وە خاوهنى بەها و ئايىدىلۋۇزى
تايىهتن .

سەركەوتنى زۆرىكىيان بەستراوهە وە بە ناسىنى ئە و بەها
تايىهتىيانە و خۇ گۈنچاندى شىاوه لەگەلىان. كەواتە ئەم
ناسىنى ژىنگە كۆمەلايەتىيە رىكخراوه كان و تىگەيىشتن و فام
كىرىدى بۇ ھەموو ئەندامانى رىكخراوه كان و بەتايىهت
بەرىپەرەن و بېرىاردەرانى ئاستى سەرەوەي رىكخراو
گۈنگىيە كى زۆرى ھە يە.

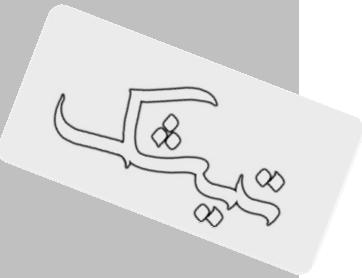
بەھىز كىرىدى وە وە هارىكاريى نىوان ئەندامانى رىكخراو :

لەراستىدا سەركەوتنى رىكخراو بەستراوهە وە بە دەستە بەر
بوونى ئامانجە دىارييكرابە كان و ئەمەش ھەتارادەيە كى زۆر
پىوهندىي زالبۇونى كەش و دۆخى مەتمانە و تىگەيىشتنى

بهرامبهره له شويتني کار، بردنه سهري ئاستي هاوکاري
ئهندامان له گهـل يه كتر، هاوکاري ئهندامان له گهـل بهرپرس و
ليپرسراوان و گرينگـر لـه گـشت رـه خـسانـدـن و پـيـكهـيـنـانـي
هاـئـاهـهـنـگـي لـه شـيـواـزـي ئـهـنجـامـدانـي کـارـوـبارـهـ کـانـي رـيـكـخـراـوـ لـه
بـهـشـ وـ كـهـرـتـهـ جـيـاـواـزـهـ کـانـ .

يهـكـيـكـ لـهـ رـيـكـارـهـ کـانـيـ پـيـكهـيـنـانـيـ دـوـخـيـ هـاوـکـارـيـ وـ هـاوـدـلـيـ،
بـهـ کـارـهـيـنـانـيـ پـهـرـوـهـرـدـ وـ بـارـهـيـنـانـهـ لـهـ کـاتـيـ کـارـ کـرـدـنـداـ کـهـ
لـهـلاـيـهـ کـ زـهـمـيـنـهـ وـ هـهـلـيـ پـيـوهـنـديـيـ بـهـرـامـبـهـرـيـ فـهـرـمـانـبـهـرـانـ
لـهـ گـهـلـ يـهـ كـتـرـ لـهـ شـوـيـتـنـيـ کـارـ وـ پـهـرـوـهـرـدـ دـهـرـهـخـسـيـنـيـ وـ لـهـ
لـاـيـهـ کـيـ دـيـکـهـشـهـوـ وـ لـهـ رـيـگـايـ بـرـدـنـهـ سـهـرـيـ زـانـسـتـ وـ
زـانـيـارـيـ پـيـشـهـيـيـ، تـيـكـهـيـشـتـنـ، ئـهـزـمـوـونـ وـ هـهـتـارـادـهـيـهـ کـ ئـوـگـرـيـيـ
پـسـپـوـرـانـهـ لـهـ نـيـوانـ ئـهـنـدـامـانـداـ دـيـتـهـ ئـارـاوـهـ .

ئـهـوـهـيـ لـيـرـهـداـ دـهـبـيـ باـسـيـ لـهـبـارـهـوـ بـكـرـيـ ئـهـوـهـيـ کـ جـهـختـ
كـرـدـنـهـوـ لـهـسـهـرـ هـهـرـکـامـ لـهـ وـ ئـامـانـجـانـهـيـ هـاـتـنـهـ گـورـيـ، بـهـپـيـيـ
هـلـومـهـرـجـ وـ تـايـيـهـتـمـهـنـديـيـ زـهـمـهـنـيـ جـيـاـواـزـنـ. بـهـ وـاتـايـهـيـ کـهـلـهـ
هـلـومـهـرـجـ تـايـيـهـتـداـ لـهـوـانـهـيـ بـكـرـيـھـيـنـدـيـكـ لـهـمـ ئـامـانـجـانـهـ لـهـ
سـهـروـوـيـ ئـامـانـجـهـ کـانـيـ دـيـکـهـوـ دـابـنـرـيـنـ وـ بـهـلـايـ رـيـكـخـراـوـهـ کـانـهـوـهـ
گـرـينـگـيـ زـوـرـتـرـيـانـ هـهـبـيـتـ .

په روهردهی سیاسی و په رهگرتني کومه لگا

شاھو فهرازمه ند

میژووی مرۆڤایه‌تی نیشاندەری راستییه کی گرینگە، راستییه ک که پیوهندیی راسته‌خۆ و قوولی نیوان ئاگایی گشتی کۆمەلگا و ئاستی ئازادییه کان و کەرامەتی مرۆڤە کانە. له و لاتانەدا که ئاستی خویندەواری و ئاگایی گشتی له خوارییه، چەشنى نیزامى سیاسى و حکومەتى له جۇرى دیكتاتورىي و ئىستىدادىيە. هەر بۆیەش رەوتى گەشەي سیاسى له و لاتانەدا زۆر لاوازه و له بنه‌مادا گەشەي سیاسى له گەل نیزامى داخراوی سیاسى و سەپىندرارو له ناتەبايى دايە.

"قاوارتیاسن" له کتىبى بەناوبانگى خۆى به ناوى "پەرەگرتۈوبى" ھاوتاى ئازادىيە، چەمكىنى گرینگ دېئىتى بەرباس کە بىرىتىيە له چەمكى "پاراستنى کۆمەلايەتى". ئەو چەمكە بەو واتايە دېت کە ئازادى و پاراستنى کەرامەتى مرۆڤە کان پیوهندى بە پەرسەندنى کۆمەلگاوه ھەيە و بۇ ئەو مەبەستەش کۆمەلگا پیويستى بە ئاستىك له ئاگایي و پەرورەدە ھەيە كە ئەركى "پاراستنى کۆمەلايەتى" ئەو ئازادى و کەرامەتە له ئەستۆ بگریت .

له سىستمى سىاسيي دىكتاتورىدا، دىكتاتورە کان له ھەولى ئەۋەدان کە سىستمى پەرورەدە و راھىنمانى کۆمەلگا بە

چه شنیک ریکبخنه که تاکه کانی کۆمەلگای ژیئر دهستیان تا ئاستی کەرهسته يەك دابەزىنن و بە نۆرەی خوشى جىلە کانى داهاتو وەك کەرهسته و ئامراز بارىيتن. لە راستىدا گەورەترين مەترسى بۇ دىكتاتورە کان، مروققى ئاگا و بىرمەندە و گەورەترين فۆبىايى دىكتاتور مروققى چالاكە کە توپانى بىركردنەوهى ھەيە و پرسىيار دەكات و دىاردە کان دەخاتە ژیئر پرسىيار و گومانەوهە.

لە بەرامبەردا لە سىستمى سىاسىي دىموکراتىكدا، ھەول دەدرىت کە سىستمى پەروردە و بارھىننانى کۆمەلایەتى لەسەر بىنەماي پەروردە كەرنى "شارومەندى ئاگا" دابېزىرەت. شارومەندىك کە ھەر بەجۆرەي "ئامارتىاسىن" باسى لىدەكەت لە چوارچىوهى چەمكى "پاراستنى کۆمەلایەتى" دا ھەلسۇوكەوت دەكەت و بەشدارى پرۆسەي سىاسى و بەرىۋەبرەتلىك دەپەت. ھەربۇيەش لەو سىستمانەدا دىموکراسى تەنیا لە روانگەي مىتۆدىكى سىاسى بۇ بەرىۋەبرەتلىك دەسەلات چاوى لىناكىرىت و زىاتر لە ھەموو شتىك دەبىتە مىتۆدىك بۇ ژيانكىرىدىن مروققە کان.

كەوابۇو لە نىزامى دىموکراتىكدا ھەول دەدرىت کە دىموکراسى بۇ ھەموو تاکە کانى کۆمەلگا وەك شىوهى ژيانى

رۆژانه‌ی لى بىت. لە ئاکامدا دىمۇكراسى تەنیا ئامرازى ئالوگۇرى دەسەلات نابى، بەلکۇو شىۋازىيڭ لە ژيانە كە بىر و كىردارى تاکەكانى كۆمەلگا ئاراستە دەكتە و دەبىتە هوى شكل گىرتنى "كلىتوورى دىمۇكراسى."

لە نىزامىيکى سىاسىدا كە تاکەكان لە بەشدارى لە پرۆسەي سىاسى و كۆمەلایەتى رادەكەن و بە ماھەكانى مەدەنلى و كۆمەلایەتى خۆيان ئاشنا نىن، دىمۇكراسىي راستەقىنە و بەردەوام شكل ناگرىت. ئازادىيى هەلبىزادن، بەرابەرى، رەخنە و دىالوگ و، هەركام گرىنگى تايىھەت بە خۆيان ھەيە، بەلام ئەگەر تاکەكانى كۆمەلگا لە سەر بىنەماي ئەم بابەتانە پەروەردە نەكراپىن بۇ ئەوهى بە ئاستىك لە ئاگايى و توانايى نەگەيىشتبىن، هەلەيە ئەگەر چاروھەروان بىن كە بىتۈن ئەم بابەتانە عەينى بکەيىن و بەكارى بىتنىن. يەكىك لە تايىھەندىيە جەوهەرييەكانى مەرۆڤ ئەوهى كە لە بەستىنى پەروەردە و فيربوون و ئەزمۇون وەرگىرتىدا، توانايىھە كانى ناخى خۆى دەردىخات و ئەو دەرخىستەش دەبىتە هوى بەخشىنى كەسايەتى و شوناس بۇ تاک. ئەو بابەتەش هوڭارىيەكى گرىنگە بۇ لەناوبردىنى ئىستېداد و داپلۇسان و نابەرابەرى .

ئەو كۆمەلگایانەي كە لە حاىى گواستتەوە لە سىستمى دىكتاتۆرى بەرەو دىموكراسىدان، لە راستىدا دەبى لە دوو رەھەندەوە ھەول بىدەن تا بە دىموكراسىيەكى راستەقينە و بەردەوام بىگەن. رەھەندى يەكەم كە كورتاخايەنتە، لابىدى دەسەلاتدارنى دىكتاتۆر و سىستمى ئىدارى و بەرىيەبردىيانە و رەھەندى دووهەم كە بنەمايى و درىزخاھىنتە، گۆرىنى كلتۇورى بەرەھەمھىنەرى دىكتاتۆرى بەرەو كلتۇورى دىموكراسىيە.

قايىلىبوون بە رەھەندى يەكەم تەنیا لەناوبردى "معلولە" و "علت" (ھۆكار) لەسەر جىي خۆي دەميتىتەوە و ئەۋەش دەبىتە هۆي بەرەھەمھىنانى دىكتاتۆرى لە كۆمەلگا دا.

چەمكى پەروەردەي سىاسيي كۆمەلگا

چەمكى پەروەردەي سىاسيي كۆمەلگا ھەر لە سەرتاي شارستانىيەتى مەرفاقايەتىتەوە لە ژىر ناوى "شارومەندى" ھاتۇتە بەرباس. ئەفلاتوون و ئەرەستوو يەكەم كەسانىيک بوون كە چەمكى شارومەندى و پىوهندى نىوان تاكى شارومەند و پەروەردەي سىاسي - كۆمەلايەتى تاكە كان دەھىننە بەر باس و پىداگرى لەسەر دەكەن. لە راستىدا شارومەند بە مەرفقىيک

دەوەرئى كە ئەندامەتىي تەواوى لە كۆمەلگادا ھەبىت و
ھاوەرەپ لە گەل ئىدەئالەكانى نىزامى سىاسىي حاكم و
چەشنى حكۈمەت، خاوهنى مافەكانى وەك يەكسانى لە¹
بەرامبەر ياسا، مافى ئازادى دەربىرىن و بىركردنەوە و مافى
خاوهندارىتىيە .

چەمكى پەروەردەي سىاسىي لە نىوهى سەددەي بىستەمدا
گەرينگى يەكى تايىهت پەيدا دەكت و دەبىتە بابەتىكى گەرينگى
زانستە سىاسىيەكان و ھۆكارەكەش بۇ ئالگۇرەكانى شەرى
دۇوھەمى جىهانى ، پىنكىدادنى ئىدىئولۇزىيەكان و ...
دەگەرىتەوە. دەيەي ۱۹۶۰ زايىنى قۇناغى گەشەي ئە
چەمەكە و باسى دەروەستىي سىاسىي كۆمەلگا، بابەتىكى
گەرينگى لېكۆلىنەوە كانى زانستە سىاسىيەكانە .
لوسىن پاي بىرمەند و لېكۆللەرى ئە بوارە (۱۹۶۲) لە²
تىۋىرى خۆيىدا سى قۇناغى سەرەكى بۇ دەروەستىي سىاسىي
كۆمەلگا دەستنېشان دەكت:

قۇناغى يەكەم: پەرسەى بنەمايى بە كۆمەلايەتى كردن
(Basic Sosializasion) كە تىيىدا مرۆڤەكان ھەر لە³
سەرتايى لە دايىكبوون و قۇناغى سەرتايىي ژيانىانەوە لە گەل
باوەرەكان، ئەرزىشەكان، تواناكان، مۆدىلەكانى ھەلسوكەوت و

.... ئاشنا دهبن و بهو چەشنه بناغەي شوناسى كلتورىي تاك داده رېزريت .

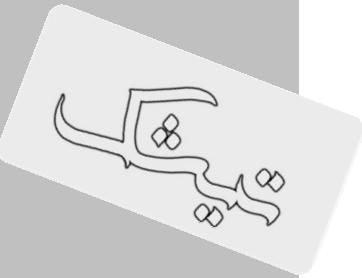
قۇناغى دووهەم: دەرۋەرستىي سىاسيي كۆمەلایەتى كە تىيىدا تاك لە هەمبەر دونىاي سىاسيي خۆي ئاگايى وەردەگرىت و شىوازى تىگە يىشتن و لىكۆلىنەوهى رووداوه سىاسييە كان و هەلسەنگاندىيان فير دەبىت. ئەويش دەبىتە هوئى ئەوهى كە كلتورى سىاسيي دەرۋونى تاك، واتە شوناسى سىاسي ئەو تاكە بىچم بىگرى .

قۇناغى سىيەم: لهو قۇناغەدا تاك دەبىتە شارومەندىيى كە جالاک كە بەشدارى لە پرۇسەي سىاسيي كۆمەلگادا دەكەت . لە كۆمەلگايە كى پىشكەوتتو و زىندىوودا، پىوهندىيى نەپچراو و قوول لە نىوان ئەم سى قۇناغەدا هەيە و بە بى هەركام لهو قۇناغانە ناتوانىن شاهىدى شىكل گرتى تاكى شارومەندى زىندىو و چالاک بىن و بە بى ئەو چەشنهش پەره گرتى سىاسي كۆمەلایەتى شىكل ناگرىت .

كەوابۇو پەرەردەي سىاسي لە كۆمەلگادا هەر لە قۇناغى سەرەتايى ژيانى تاكە كانەوە دەست پىدەكەت و شىكل پىدانى هەلسۇوكەوتى مندالان و لاوان بە بە پىيى فۆرمە سىاسي و كۆمەلایەتىيە كان، پرۇسەيە كە تىيىدا تاك ئاراستەي سىاسي

و بير كردنەوهى خۆى وەردەگرى و لە بەستىنى كۆمەلگا دا
ئەزمۇونى دەكات .

زۆر جار ئەو پەروەردەيە لە سى رەھەنددا خۆى دەردەخات،
لاسايى كردنەوهى گەورەكان، پەروەردەي سىستماتىكى نىزامى
حاكم، ئىدىئۆلۈزى و باوهەرەكان.

کۆمەلگا، پەروردە و سیاسەت
سەچەمکى جىاواز،
بەلام پىكەوهەگرىدراوى ژيانى مروف

ئامادەكار: تىشك

لهم کاتهوه که مرؤف بربیاری ژیانی به کۆمەلی دا و له چوارچیوهی کۆمەلگای مرؤفایه تیدا خۆی ریکخست، ئالوگۇر و پەرەپىدانى کۆمەلگا له رەھەندە جیاوازە کانى ژیانی مرؤفدا بۆ پىكەوه ژيانىكى ئاسوودە بۇوه به خولىايى تویىزى ھەلکەوتىووی کۆمەلگا له بوارە جیاوازە کاندا و بەردەۋام ھەول دراوه کە له رىگای جۆراوجۆرەوه مرؤققى دەرۋەست و بە پېرنىسىپ پىشکەشى کۆمەلگا بىكىت. سەرەكى ترىن و گرنگترىن رىگا کە ھەر لە دەسىپىكى ژيانى کۆمەللايە تیدا بايەخى پىدراراوه بە تىپەربۇونى كات و ساتىش بەرۋەز كراوه، پەرەرەدەي مرۇققە له تاكەوه بۆ کۆمەل(ھەلبەت بە له بەرچاوا گرتنى ھەممو تايىه تەندىيە کانى تاك). بەلام چەمكى پەرەرەد بۆ خۆى بە تەنبا چەندىن بوارى جیاواز له خۆى دەگرىت کە لەم بابەتەدا ھەول دەدەين کە له رەھەندى سىياسىيەوه بە وەرگرتنى بىرۇ بۇچۇونى تویىزەرانى بوارى سىياسى، پەرەرەدە و کۆمەللايەتى شەرقەئى كارىگەرى و پەيوەندىي سىياسەت لە سەر دوو چەمكى دىكەئى ژيانى مرۇقق، واتە پەرەرەدە و کۆمەلگا بىكەين.

رەنگە کە باس لە پەروەردەی سیاسى لە كۆمەلگادا دەكرىت، بۇ يەكە مجار پیویستىي پەروەردەی سیاسى لە كۆمەلگادا پرسىيارىك بىت کە سەرنجى مرۆڤ رابكىشىت. ئىمەش ئەم پرسىيارەمان كە پیویستىي كۆمەلگا چىيە بە پەروەردەی سیاسى؟ لە بەریز رامبۇد لوتفپۇرى، ئەندامى كۆمىتەتى ناوهندى و بەرپىسى فيرگەتى سیاسى نىزامىي كۆمىسيونى پەروەردەي حىزبى ديموكراتى كوردىستانى ئىران پرسى كە بەم شىۋەيە وەلامى دايىھەوە:

بە لەبەرچاوا گرتنى ئەوهى كە مرۆڤ بۇونەورىتىكى كۆمەلايەتىيە و سیاسەتىش يەكىك لە رەھەندە كانى ژيانى كۆمەلايەتىيە، كەواتە هەر مرۆڤىك بە جۆرىك لە جۆرە كان پیوهندىي بە سیاسەت و ژيانى سیاسىي كۆمەلگاوه ھەيە. سەبارەت بە شرۇفەت ئەم سەرەتايە دەبى بلىيەن، مرۆڤ ژيانىكى بە كۆمەللى ھەيە واتە لە گەل كۆمەلە مرۆڤىكى تر سىستەمەنلىكى چەند لايەنەي پیوهندى (كۆمەلايەتى، چاندى، ئابورى و سیاسى) چى دەكەن كە بە ژيانى كۆمەلايەتى تەعېرى لى دەكرى و كۆمەلگا پىك دەھينى. كۆي ئەم پرۇسەيە لەسەر بىنچىنەي بەرژەوەندىي تاك و گرۇپە مرۆۋىيە كانى نىيو جڭاڭ و چۈنۈھەتىي كۆنتاكت و ھەۋرەكىيان بنىاد نراوه. ھەموو تاكىك بە پىتى شوناس و رۆل و ژيانى

تاکه که سی و گرووپی خوی کومه‌لیک به رژه‌وندی هه‌یه که پیوه‌ندیان به سه‌رچاوه مادیه‌کانی کومه‌لگاوه هه‌یه. به له‌به‌رچاوه گرتنی ئه‌وهی که ئه‌م سه‌رچاوه مادیانه له هه‌موو کومه‌لگایه‌کدا سنووردارن، که‌وابوو هه‌ر تاک و گرووپیک که زورترین کونترولی به سه‌ریانه‌وه هه‌بی، به‌رزترین ئاستی به‌رژه‌وندی بـ خوی مسوگه‌ر ده‌کات، ئه‌مه له خویدا ده‌توانی کونترولی کومه‌لگا بکات و ئاراسته به هه‌موو لاینه‌کانی بـ خشی. کـوی یاساو ریسا‌کانی ده‌سـه‌لات و شرؤفـه‌یان و میکانیزمی دابین، ده‌سته به‌ربوون و چـونـیـهـتـیـه دابـهـشـکـرـدنـیـ بـهـسـهـرـ تـاـکـ وـ گـرـوـوـپـهـ کـوـمـهـلـایـهـتـیـهـ کـانـ وـ هـهـرـوـهـاـ شـیـواـزـهـ کـانـیـ کـوـمـهـلـگـاـ بـوـیـهـ وـ کـ لـهـ سـهـرـهـوـهـ باـسـمـانـ کـرـدـ هـهـمـوـوـ مـرـؤـقـیـکـ بـهـ جـوـرـیـکـ لـهـ جـوـرـهـ کـانـ پـیـوهـنـدـیـ بـهـ سـیـاسـهـتـهـوـهـ هـهـیـهـ وـ بـهـ گـشـتـیـ بـوـونـهـوـرـیـکـیـ سـیـاسـیـهـ. کـهـواتـهـ کـرـدارـیـ سـیـاسـیـ هـهـیـهـ، کـرـدارـیـکـ لـهـ پـیـنـاـوـ دـابـینـ کـرـدنـیـ زـورـترـینـ بـهـ رـژـهـوـنـدـیدـاـ.

بـهـلـامـ مـادـامـ سـهـرـچـاـوـهـ مـادـیـهـ کـانـیـ کـوـمـهـلـگـاـ سـنـوـورـدارـ بنـ وـ هـهـمـوـوـ مـرـؤـقـیـکـ يـاـ کـوـمـهـلـیـکـیـ مـرـؤـیـیـ نـهـتـوـانـیـ بـهـ ئـارـهـزـوـوـیـ

خوی چی ده‌وی به دهستی بینی، که وابوو لیکدانی به رژه‌وندییه کان دیته ئاراوه که ململانیی تاک و گرووپه کانی نیو کومه‌لگای لی ده که‌ویته‌وه. يه کلابوونه‌وهو ئاکامی ئەم ململانییه‌ش ده‌سەلات، ده‌سەلاتدارو ده‌سەلاتداریتی به‌رەم ده‌هینی. لیره‌دايه که سیاسەت به دیارى کردنی ریساکانی ململانی و سنورى ده‌سەلات و یاساکانی ده‌سەلاتداریتی رۆلی خوی ده‌بینی. سیستمه سیاسییه کان له بینینی ئەم رۆله‌دا جیاوازییان هەیه، سیستمه سیاسییه سەرەر و فەلسەفە و توتالیترە کان، دیموکراتیه کان و ... هەر کام به پیی فەلسەفە و جیهان بیننی خویان خویندنەوهی جیاوازیان له یاساو ریساکانی ململانیی سیاسى و ده‌سەلات و ده‌سەلاتداریتی هەیه. به‌لام خالی هەرە گرینگ لیره‌دا ئەوهیه که مادام تاک و گرووپه کومه‌لایه‌تییه کان سەرەکیترين تەوهرو فاكته‌ری نیو بابه‌تی سیاسەت و سەرەکیترين ئەکتەری نیو سیستمی سیاسین، که وابوو هەر سیستمیک که زۇرتىرىن گرینگى به ماف و رۆل و بەشدارى ئەم ئەکتەرانه له پرۆسەی سیاسیدا بادات و بتوانى لۇژىكىترين و دادپەرەرانه‌ترین یاساو ریساى ململانى بیننیتە گۆری ئەوا شايسته‌ترین و تەنانەت سەرکە وتۈۋەرەن سیستمی سیاسیش دەبى.

بى گومان جىڭىر بۇون و سەركەوتى سىستېتىكى سىاسىي ئەوتۇ پىيىستى بە هەبوونى ئاستىكى گونجاو لە هوشىارى و تىنگەيىشتى سىاسى تاڭ و گرووپە كۆمەلەيەتىيە كان ھەيە. واتە دەبى تاڭ و گرووپەكانى نىو كۆمەلگا هوشىارى و شارەزايى تەواويان بەرامبەر بە رۆل و ئەرك و مافە كانىان ھەبى و لە ھەمبەر ناسىن و پاراستى ياساو رىساكانى مملانىي سىاسى دەرۋەست بن. ئەگەر سىستى سىاسىي كۆمەلگا بە يارىيەكى وەرزشىي وەك فوتبال بىشوبەھىن دەتوانىن بىئىزىن وەك چۈن لە يارىي فوتبالدا سەركەوتى ھەركام لە ھەلبىزادە كان بەندە بە شارەزايى تەكىكى و تاكتىكى يارىوانە كانىان و ھەروەها ئاشنا بۇونيان بە ياساو رىساكانى مملانىيەكەوە. لە مملانىي سىاسىي نىو كۆمەلگاشدا سەركەوتى ھەركام لە ئەكتەرە سىاسىيە كان پىوهندىي راستەوخۇي بە هوشىارى و شارەزاييان لە شىوازەكانى مملانىي سىاسى و ئاستى تىنگەيىشتىيان لە ئەرك و مافەكانى خۇيان و ياساكانى مملانىيەكەوە ھەيە. دەبى تىبىگەن وەك چۈن لە فوتبالدا يارىوانە كان تەنيا لە چوارچىوهى ياسا فەرمىيەكانى يارىيەكەدا مافى مملانى و ھەۋرىكىيان ھەيە و ھەرقەشىنە لادانىك لەو ياسا گەلەو پىشىل كردىيان نەك

هه ر نابيئته هوكاري سه ركه وتن به لکوو له وانه يه دورانيشيانى لى بکه ويته وه، له ململانيي سياسىشدا ده سه لات و سىستمى سياسى وه ک ناوبژيونى فوتبال چاوه ديربيان ده كات و تهنيا له چوارچيوه ياساو ريسا فهرمييه كاندا مافى ململانييان هه يه. وه ديهاتنى دوخىكى ئه تووش پيوىستى به هه بونى په روهرده يه کى سياسى هه يه له كۆمه لگادا. په روهرده يه ک که بتوانى هه ممو تاك و گرووبه کانى نيو كۆمه لگا به ماف و ئه ركه سياسىيە كان ئاشنا بكت و شىوازو ياساو ريسا كانى ململانيي سياسىيان پى بناسينيت.

په يوهندى نىوان سياسەت و په روهرده و کارىگەريي سياسەت لە سەر سىستمى په روهرده لايەنېكى دىكەي ئەم باسەيە. كاتىكىش کە باس لە سىستمى سياسى دەكەين، بىگمان ھەبۈونى حىزب بۇ رىخستن و دارشتلى سىستمى سياسى وەکوو پيوىستىيە کى دىكەي كۆمه لگا خۆي دەنۋىيەت، لېرەدا مەبەستمان لە سىستمى سياسى ئە و سىستمە سەركەوت و تۈوهىيە کە تىيىدا لانى كەم زىاتر لە يەرى حىزبى سياسىي چالاڭ ھەيە. بۇيە رومان لە بەریز حىسام دەستپىش، مامۆستاي زانىنگە لە بوارى زانسته سياسىيە كاندا كرد و ليمان پرسى کە سياسەت و په روهرده چۈن پىتكەوه په يوهند دەدن

و حیزبی سیاسی چ کاریگەریه کی دهیت له سیاسی کردن و
په روهردهی کۆمەلگادا ؟

له وەلامەکەی دا مامۆستا حیسام دهیت:

سەرهەتا با له پرسیارەکە وە دەسپییکەم. ئەم پرسیارە له ئەساسدا ناورۆکىکى شەری ساردى يان له منتاليتە يان ئەقلیيەتىكە وە دى كە هيشتا رۆلى پىشەنگ يان پىشەرە بۇ پارتە سیاسييە كان ديارى دەكتات. مەبەستم ئەوهەيە كە له ناخى خۆيدا هەلگرى ئەو مانايىھ كە دەبى كۆمەلگا راپىئىن. بەلام پرسیار ئەوهەيە كە ئايا ئىتر كۆمەلگا له ئاست يان قۇناغىكىدايە كە پىويستى به پەروەردە كردن بى؟ ئايا بەھۆى ئەو هەممۇو سەرچاوه زانىارييانە وە كە كۆمەلگا له بەردەستىدايە، هيشتا ئەم قسە راستە كە ئىمە دەتوانىن رۆلمان هەبى له پەروەردە كردنى كۆمەلگادا؟ پىنم وايە تاكۇو ئىستا ديارە مەبەستم چىيە.

رەھەندىيکى دىكەي ئەم پرسیارە بابەتى سیاسي كردنە وەيە. با ئاوا پرسیارە كە هەلبىسىنگىنین كە ئايا تەنھا له سیاسي كردنە وە كۆمەلگادا يە كە پرسە كان مانا و واتايىان دەبى؟ لە لاينىكى ترە وە ئايا ئەگەر كۆمەلگا سیاسى نەبۇو يان حەزى لە سیاسەت نەكىرد ئىتر هېچ مەودايىك بۇ پەيوەندى

يان گەمە كردن لە گەل ئەم كۆمەلگایە بۇونى نامىنى؟ ھەروھا
دىاريىكىرنى باسى سىاسى و ناسىناسى چۈن دەتوانىن
ھەلبىسەنگىنин؟ چ پىوهرگەلىك لەم رەوتەدا پارمەتىدەرمان
دەبىت؟

لىرىدا دەگەرېئەوە سەر ئەو رېچكەيە كە يەكەم نابى ئىمە
بە چاوى پەروھەر دەكردن چاو لە كۆمەلگا بکەين. بەپىچەوانە
دەبى بەچاوى هوشىيار كردنەوە يان خىستنە بەرباسى پرسە كان
چاو لە كۆمەلگا بکەين. چونكە ئەمە تاكە رىگەيە كە
فاساعلىيەت دەبەخشىتە كۆمەلگا و خۇى لە سەركەوتن و
شكىستە كاندا ھاوبىش دەزانى. بۇ ولامىدانەوە ئەم بابەتە
دەتوانىم ئاوا باسى لە سەر بکەم كە پارتى سىاسى دەتوانى رۆلى
ھەبى لە راكيشانى سەرەنجى كۆمەلگا و هوشىيار كردنەوەيان.
ئەمە كاتىك دىتتە ئاراوه كە لە دەرەوەي زانىارىيە كانى كۆمەلگا
پارتى سىاسى زانىارىيە كى سەرەوەتر بخاتەررۇو. واتا لە
ديويىكەوە قىسى لە سەر بکات كە كۆمەلگا ئاگايلى نىيە يان
سەرچاوه بۇ ئەو بابەتە كەمە. يان دەبى بەچاوىكى ترەوە
سەيرى بابەتە كان بکات كە كۆمەلگا بەلايىھە نامۆيە يان ئەو
رەھەندەي لەبىر كردووھ يان لە ئەساسدا عادەتى پىئە كردووھ.
گۈرينگى ئەم باسە لەۋەدايە كە ئىمە پارتى دەسەلاتدار نىن كە

ترسمان له ده‌نگدان یان ده‌نگه کان هه‌بی. بۆیه تایبەتمەندىي ئىمە له‌وەدایه که شۆرشگىرین، واتا له ياسا و به‌هاگەلىك ده‌گەرپىين که خەلک بەرهو رزگارى و ئازادى دەبات. بۇ ئەم مەبەستە دەبى ئەو توانايىه له خۆمان پىشان بدهىن که چەندە يارمەتىدەرىن له هوشيارىي تاك و چەندە بەتوانىيان له خستنە رووى ئەو رەھەندە له پرسەكان کە كۆمەلگا تواناي دىتنى نەبووه. لەھەمان كاتدا دەبى بەو چاوهوه بىروانىن کە جياوازه له چاوى ئاسايى، چونكە ئىمە ترسمان له شكسىت نىيە، چونكە له فەلسەفەي پارتى شۆرشگىردا شكسىت بىوونى نىيە. هەممۇ گەمەيىك سەركەوتىنە لەبەر ئەوھەي لە دەرەوەي ياسا و بەها باوه کان قسە دەكات. هەر لىرەوەيي کە جياوازى خۆي ئاشكرا دەكات.

رەھەندىيىكى تر کە له پرسىيارە كەدا خستمانە روو ئەوھەيي کە هيچ پرسىين لە كۆمەلگادا سىياسى نىيە و هەممۇ پرسىيىكىش دەتونى سىياسى بىي. واتا سىياسىبۈونى پرسەكان پەيوەستە بەو ژىنگەوە کە گەمە كان تىدا روو دەدەن. ئەو شستانە لاي ئەحەمەدى نەزاد سىياسى بۈون، پىيىدەچى لاي رووحانى سىياسى نەبن يان رادەي سىياسىبۈونىان كال بېيىتەوە. لىرەوەيي کە دەمەھەوى بلىئىم دەسىشانكىرنى پرسى سىياسى يارمەتىدانى

داگیرکەرە کە ھەر بەھ ناواھوھ زەختە کانى خۆى لە سەر كۆمەلگا توندتر بکات. پارتى سیاسى دەبى ئەم راستىيە ئاشكرا بکات و داكۆكى لە سەر بکات کە هىچ پرسىنک لە كۆمەلگادا سیاسى نىھ، تا ئەو کاتەيى کە خودى تاکە کان قەبۇولى بکەن کە سیاسىيە. بۆيە پیوانە بۆ سیاسىيەوون تەنھا کاتىك ماناي ھەيە کە ئىمە لە چوارچىوهى بەھا و نورمە کانى دەسەلاتى حاكمدا قىسە بکەين. بەواتايىكى تر ھەر کاتىك کە ئىمە گوتارى حاكممان وەك گوتارىك قەبۇل كرد ئەو کاتە بەھا کانى ئەو ديار دەبن و ئەو زۆر بە ئاسانى دەتوانى سیاسى و ناسیاسىيەوون بچەسپىتىنى.

دەچمە لاي بەشى كۆتاي باسە كە. کە دەبى چى بکەين. يە كەم ھەنگاو دىتنەوهى گوتارىكە کە بتوانى لە گەل خەلکدا پەيوەندى ساز بکات. واتا تواناي ساز كردنى ماناي ھەبى. ئەم مانايانه ھەر وا سادە ناخولقىن. بەلکوو دەبى ئەوانەيى کە ئەم پەيامانە دەگەيىتنە خەلک خۆيان نموونەي راستەقىنهى ئەو مانايانه بن. بۆ نموونە ئەگەر ئىمە داواي خەبات لە خەلک بکەين، ئەمە تەنھا کاتىك مانادار دەبى کە خۆمان ھەزىنەي ئەو خەباتە بدهىن. ئەگىنا ئەم پەيامە بەھىچ شىوهىك بە خەلک ناگات يان لاي خەلک ماناي نابى.

لايهنى دووهه م ئاستى پراكتيکە. ئىمە داوا لە خەلک دەكەين كە خەبات بەھىنە ناو ژيانى رۆزانەي خۆيانەوە. بەلام بۇ ھوشيار كردنەوەي خەلک دەبى مakanizmi پراكتيکى ئەم پرسە لە كۆمەلگادا پەيرەو بكرىت، تاكوو خەلک بتوانن فيرى ئەم پراكتيکە بن.

لايهنى سىھەم دەگەپىته و بۇ مىديا، تەنها كەرسەيىك كە لە ئىستادا پارتە سىاسييەكان بەدەستيانەوە يە مىديايىيە. تەنها كاتىك ئەم مىديايانە دەتوانن رولى كاراي خۆيان بىگىرین كە لە دەرەوەي ئەم مىديايانە كە خەلک ئارەزۈويان دەكات شتىكى جياوازيان ھەبى، بويان. لەھەمان كاتدا دەربازبۇون لەو ترادىسيونە مىزۋوئىيە كە لە ناخى خۆيدا ھەلگرى دوپاتىكى دەرەوەيە. واتا لە دىويىكى ترەوە بەرnamە كان ئاراستە بکەين. دىويىك كە تىدا سەرنجراكىشى زۇرتىر بى. بەپىچەوانەي ئەمە مىديا تۈوشى شىكست دى. بەو مانايە كە كۆمەلگىكى ديارىكراو چاوى لى دەكەن و ئەگەر گۈرانكارى تىيىدا نەكىرى لە چوارچىوهى كۆمەلگە گەورە كان وەك شار دىتە دەرەوە و دەچىتە لادىكان. واتا مىديا دەبىتە مىديايىك كە تەنها تەماھى قۇناغىك پىش شارنىشىنى جىبەجى دەكات.

تا کوو ئىرە تا رادىيەك وەلامى پرسىارەكانى ئىمە دەربارە پىيىستىي پەروەردەي سىاسى و پەيوەندىي پەروەردە و سىاسەت لە كۆمەلگادا درايەوە. بەلام ئەوهى كە لە بابەتەدا نابىت لە بىرمان بچىت كارىكەرىي سىاسەت و پەروەردەي سىاسىيە لە سەر مەرۇف و گەشەكىرىنى كۆمەلگاي مەرۇقايدەتى. لە لايەكى ترەوە هەروەكەوە لە سەرتاتى باسەكەماندا ھاتووھەممو ھەۋىدان و ئائۇگۆرىك لە چوارچىۋەي كۆمەلگاي مەرۇقايدەتىدا بە مەبەستى گەشەپىدىنى كۆمەلگا و باشتربۇونى رەوش و بەدېيىننانى ژيانىكى ئاسوودەيە بۇ تاك و كۆمەل، كەوابۇو پىيىست بەوهش دەكتە كە لايەنەكانى ئەم پەرۇسىيە بە باش و خراپىانەوە ھەلسەنگىزىدىت. بۇ ئەم مەبەستەش بەم شىۋىدەي پرسىارىكمان لە بەرىز پەروىز رەحيم قادر، مامۇستاي زانكۆ كرد كە لايەنە باش و خراپەكانى پەروەردەي سىاسى لە رەوتى گەشەكىرىنى كۆمەلگادا چۈون دەنرخىتن ؟

لە وەلامى ئەم پرسىارەماندا مامۇستا پەروىز رەحيم قادر، دەلىت:

پەروەردەي سىاسى بى گومان بەشىكى گىرنگە لە مۇدىرىنىزاسىيونى سىاسىي ھەر كۆمەلگەيەك، بەم پېيەش ئەو دامەزراوه يان كەرتانەي كە بهم كارە ھەلدەستن، ئەركىنکى

گرنگ و ههستیاریان له سهر شانه. حیزبی سیاسی یه کنکه له و لاینهانه‌ی که ده توانیت بهم کاره ههستیت و پیویستیشه که به رده‌وام کار بـ پهروه‌رده‌ی سیاسی تاکه کان و کومه‌لگه بکات، به‌لام کاتیک پهروه‌رده‌ی سیاسی ده که ویته خزمه‌ت ئامانجی ئایدیولوژیاپه کی سیاسی ئه و کاته ئه م پرۆسەیه له ناوه‌رۆکی خۆی که ئاماده کرنی تاک و کومه‌لگه‌یه بـ ژیانیکی مه‌دهنی و مودیرن، که مرۆف، مرۆف بـ یونی خۆی تیدا به‌رجه‌سته ده کات و ئازادی و مافه‌کانی پاریزراوه و مافی دیاریکردنی چاره‌نوسی خۆی هه‌یه (تاک، به‌کومه‌ل)، به‌تال ده بیته‌وه. بـ یه له سیستمه ئایدیولوژیکه کان و حیزب‌ی سیاسیه ئایدیولوژیکه کان پهروه‌رده‌ی سیاسی ده‌خنه خزمه‌ت ئامانج و بـ ها بالاکانی ویستراوی خۆیانه‌وه، نه ک ویست و ئازادی و مافه‌کانی مرۆفه‌وه، بهم واتایه که مرۆف ده کریته ئامراز و که‌ره‌سته نه ک ئامانج. بـ یه پیویسته جیاوازی له نیوان ئه م دوو جـور پهروه‌رده سیاسییه له سیستمه داخراو و نادیموکراتیکه کان له‌گهـل سیستمه دیموکراتیک و پیشکه و توهه کان دا بـ یهـن، هه‌رچه‌نده له ولاـتـانـی نادیموکراتیکدا، ریکخراوه‌کانی کومه‌لگه‌ی مه‌دهنی و حیزب‌ی سیاسییه دیموکراتیکه کان ئه‌گهـر له ریـگـهـی ئامرازه کانی

راگه یاند نیشه و بیت لهم سه رده مهی ئیمهدا که به سه رده می به جیهان بیوون ناسراوه، واتا ئازادیش نه بن له رووی یاساییه وه بو چالاکی کردن، ئه وه ده توانن بهم کاره ههستن و ئه رکی په رووه ردهی سیاسی مودیرن و دیموکراتیکی تاکه کان له ئه ستو بگرن و تاکه کان ئاشنای ماف و ئه رکی سیاسی خویان له جیهانی مودیرن و مرؤف ته وهر بن، تا ئه و کاتهی سیسته مینکی دیموکراتیک بیته ئاراوه.

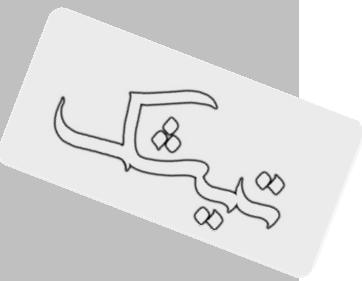
پیشتر با سمعان کرد که مه بهستی ئیمه له سیستمی سیاسی ئه و سیستمی سه رکه و تووویه که تییدا لانی که م زیاتر له یه ک حیزبی سیاسی چالاک همیه که روتی به سیاسی بونی کۆمه لگا ریبه ری ده کهن. لا یه نیکی دیکهی باس له سیستمی فره حیزبی، مملانیی نیوان ئایدیولوژیا کانه که نابیت کاریگه ری ئم روتەش له گەشە و سیاسی کردنی کۆمه لگادا له بەر چاو نەگىردریت. هەر بەم مه بهستەش ئم پرسیارەمان که ، کاریگەری نەرینیی رکابەری و مملانیی نیوان ئە حزابی سیاسی له سیاسی کردنی کۆمه لگادا چۆن دەبىن؟ له بەریز عەباس ئە حمەدی تویىزەری کۆمه لایه تى و بەرپرسی ناوهندی رۆزھەلات بو تویىزىنه وە کۆمه لایه تى پرسی کە بەریزیان وەها وەلامی داینە وە:

پیش ئه وهی باسی کاریگه‌ریی نیگه‌تیقی حیزبه سیاسیه کان
بکه‌م که مه‌به‌ستی پرسیاره‌که‌ی ئیوه‌یه، پیویسته ئاماژه به‌وه
بکه‌م که حیزب وه کوو ئورگانیزاسیون پیویستییه کی زور
گرینگه بـو سـه رـهـه لـدانـی بـزوـوتـنـه وـهـیـه کـیـ کـوـمـهـلـایـهـتـیـ وـ
گـرـینـگـتـرـینـ فـاـکـتـهـرـیـ بـهـسـیـاسـیـ کـرـدنـیـ کـوـمـهـلـگـایـهـ.
بـهـلامـ سـهـبارـهـتـ بـهـ کـارـیـگـهـرـیـیـ نـیـگـهـتـیـقـهـ کـانـیـ ئـهـتوـانـیـنـ ئـاماـژـهـ
بـهـمـ خـالـانـهـ بـکـهـینـ:

يـهـکـهـمـ: مـلـمـلـانـیـ نـیـوانـ حـیـزـبـهـ کـانـ ئـهـتـوـانـیـ بـیـیـتـهـ هـوـیـ
دـلـسـارـدـبـوـونـهـ وـهـیـ دـهـنـدـیـ کـهـسـ، بـهـتـایـیـتـ لـهـ قـوـنـاغـیـ رـزـگـارـیـ
نـهـهـوـهـیدـاـ؛ چـونـکـهـ لـهـمـ قـوـنـاغـهـداـ خـهـلـکـ بـهـشـیـوـهـیـهـ کـیـ ئـایـدـیـالـیـ
بـیـرـ ئـهـ کـهـنـهـ وـهـوـ هـهـسـتـ بـهـ پـیـوـیـسـتـیـیـ يـهـ کـگـرـتـنـیـ لـایـهـنـهـ کـانـ
دـهـکـهـنـ. لـهـ حـالـهـتـیـ مـلـمـلـانـیـدـاـ (بـهـتـایـیـتـ مـلـمـلـانـیـیـ تـونـدـ)
لـهـوـانـهـیـ بـهـشـیـنـکـ لـهـ خـهـلـکـ هـهـسـتـ بـهـوهـ بـکـهـنـ کـهـ حـیـزـبـهـ کـانـ
وـهـلـامـدـهـرـ نـیـنـ وـ لـهـ ئـهـنـجـامـدـاـ گـوـشـهـ گـیرـبـیـ سـیـاسـیـ هـهـلـبـزـیرـنـ.

دوـوـهـمـ: بـوـوـنـیـ ئـایـدـیـوـلـوـژـیـاـیـ جـیـاـواـزـ لـهـ مـلـمـلـانـیـیـهـ کـانـداـ دـهـبـیـتـهـ
هـوـیـ درـوـسـتـبـوـونـیـ کـهـلـیـنـیـ کـوـمـهـلـایـهـتـیـ: کـاتـیـکـ دـوـوـ یـانـ چـهـنـدـ
حـیـزـبـیـ سـیـاسـیـ بـهـ ئـایـدـیـوـلـوـژـیـاـیـ پـیـچـهـوـانـهـیـ يـهـ کـتـرـ کـارـ دـهـکـهـنـ
کـهـلـیـنـیـ کـوـمـهـلـایـهـتـیـ درـوـسـتـ ئـهـبـیـتـ (بـوـ وـیـنـهـ ئـیـسـلـامـیـ وـ
لـیـبـرـالـهـ کـانـ لـهـبـهـرـانـبـهـرـ يـهـ کـتـرـدـاـ). ئـهـمـ کـهـلـیـنـهـ کـوـمـهـلـایـهـتـیـیـهـ

کاریگه‌ریی نیگه‌تیقی دهروونی هه‌یه و ده‌بیته هۆی دابه‌شبوونی
کۆمەلگا بەسەر دووبەرەدا. وەک ئەوهى لە میسر ئىستا
دهبىنرىت و لە ئەنجامى درىززە كىشانى ئەم ململانىيە بەشىك
لە خەلک تۇوشى بى ھيواى دەبن يان لە پىناو گىرانەوهى
ئەمنىيەت بۇ کۆمەلگا ئامادە دەبن واز لە ھەموو خواستەكانيان
بىنن و لە مالەوه دانىشن.

په روهدهی سیاسی کومه لگا

موعته سهم نوورانی

پیشه‌گی

قسه کردن له سهر په روهرده سیاسی کومه لگا یه کیکه له باسه کومپلیکس و ئالوزه کانی ئه و سه رده مه، چونکه په روهرده تاکی کومه لگا له دونیای ئە مرۆدا کاریکی ئە سته مه و پر له کەندو کۆسپه. بە تایبەت له کوتایی سەدھى بىستو سەرتاپ سەدھى بىستو يە کدا کە جىهان پىنى ناوه تە قۇناغىكى نۇى و تکنۆلۆژىيا بۇتە بەشىك لە ژيانى مەرۋاپايدى. مىدىا، ئە لكترونىك، حىزبە سیاسىيە كان، په روهرده، بە پىشەسازى بۇون، بە جىهانى بۇون و ... زۆر شتى دىكە راستە و خۇ كارىگەريان له سهر په روهرده مەرۋە دا هەيە. ئە و جىهانە پر لە رەمزاو رازى نەھىنېيە كە له دونىايى كۆن دا بە هەر شىوه يە ك بايە مەرۋە قەناعەتى بە خۇ دىتىنا. بەلام دونىاي ئە مەرۋە بە ھۆى پىوهندىيە كان بۇتە دونىايە كى بى رەمزاو راز و هەم مو شتىك لە بەرچاوانە و بەم ھۆيە و جىهان بە ئەندازە يە ك چكۈلە بۇتە. كاتىك ئەلىكساندىر گراهام بىيل تەله فۇنى دروست كردو ئە و كاتە كە بە تەله فۇنە كە له گەل

ئىمپراتورى بىزىل قىسى دەكىد كتىبى "هاملېت"ى ويلىام شكسپير وەبىر ھاتەوە كە لە سايىھى پىوهندىيە كان جىهان دەبىتە گوندىيەك. كە ئەمرۇ ھەموو كەس زۆر بە ئاسانى دەتوانى لە رىگاى ئىنترنىيەت موبایل و تەلهفون پىكەوە پىوهندى بىرى. ئەو پىوهندىيەنە كارىگەرلى زۆريان لەسەر ھەست و بىر و هوشىيارى مروف داناوه.

لە لايەكى دىكە، ناسىنى دەسەلات و تۆرى بەربلاوى دەسەلات - كە تەواوى كاروبارى مروف دەگرىتە خۇ - رووبەررو بۇونەوە ئاگايانە لەگەل سىستەمە كۆمپىلىكىسە كانى دەسەلات، لەو كارە گرىنگانەن، كە سىاسەت كردن و پەروەردەي سىاسى چاوهدىرىان بەسەردا دەكەن. لەو رووه "كانت" فيلسوفى بەناوبانگى ئالمانى "پەروەردەي مروف و حکومەتدارى" لە رادەي كارە زۆر سەخت و ئەستەمە كان دىتىتە ئەزىز. بۇ روون بۇونەوە لايەنە جۆراوجۆرە كانى باسى پەروەردەي سىاسى ئەگەر رەھەندىيەكى سىاسى بۇ مروف قايل بىن و لەسەر بىنەماي تايىھەتمەندىيە جەوهەرىيە كان هەلسەنگاندىن بىكەين. دەزانىن كە مروف سروشتى كۆمەلايەتى هەيە. كۆمەلايەتى بۇون و شارستانىيەت لەگەل رەھەندى

وجودیی مرۆڤ تیکه‌لاؤه و په روهردهی مرۆڤ ده که ویته ناو
ئه و چوارچیوه.

به واتایه کی دیکه مرۆڤ خاوهنی رههنده کانی که سی یه،
وه ک: ئارهزوی خیّر و چاکه، جوان په رستی، ههستی
خوشەویستی ... زور شتی دیکه. هه رووهها رههنده کانی
کۆمەلایه تیی مرۆڤ زور بەربلاون که ده کری ئىشاره به
رههنده کانی بنه ماله، سیاسی، حقوقی و ئابوری بکری. له نیو
ھەموو ئەوانهدا په روهردهی سیاسی يە کیک له گرینگترین
پیکهاتە کانی په روهردهی کۆمەلایه تیی مرۆڤه.

په روهردهی تاک له کۆمەلگای سیاسی دا

که وايە په روهردهی سیاسی ده بی بیتە هوی شکل گرتنى
شوناس و که سایه تیی تاک له کۆمەلگادا، چونکە تاک توخمی
سەرە کیی حەرە کەتی کۆمەلگایه و بەشداری سیاسی ده کا.
ناوەرۆکی په روهردهی تاک ده بی لەسەر تەوەری پەنسیپ و
بنەماي تايىبەت دابىرىزى كە نە بىتە هوی سەرە لدانى
سيستمى تاک مىحودەری، پەرژوەندىخوازى، خوبەزل زانى،
لە خۇرازى و سەركىش بۇونى تاک. له لایه کی دیکەوە مرۆڤ
له کۆمەلگا دا دەزى و شوناس و كولتوور و روڭلى تايىبەتى ھە يە.

خاوهنى ئەقل و هەلگرى لۆزىكە. لە كۆمەلگادا دەور دەگىرى و كارىگەريي تايىبەتى هەيە. هەر بەم ھۆيەوە دەبى پەروەردەي تاڭ بە شىيۆھىك بى كە لەخوبايى نەبى و خۇي لە بىرنەچىتەوە شوناسى سەربەخۆيى كەسى لە گەل شوناسى گشتنى ئەو تېكەلاو بى.

ئەو پەروەردەيە دەبى بە شىيۆھىك بى كە مروف لە هەر قۇناغىكى ژيان دابى، دەبى مروفىكى تەباو كارىگەر بى، تەنبا بىر لە بەرژەوەندىي خۆي نەكتەوە بەلکوو دەبى بەرژەوەندىي گشتنى كۆمەل لە سەروى بەرژەوەندى خۆي دابىنى. ئەو خۇو خەدەيە كە مروف دەبى رەچاوى بكا، بىيىتە سەرمەشقى سىاسى لە ئاقىل، لۆزىك، كەرامەت، پاكى، يەكسانى، دەسەلات و بەرپرسايدەتى دا. ئەو بنەمايانە لەسەر سى پايەي لۆزىك، مەيل و شارەزايى دىئنە ئەزىمار كە لەسەر پەروەردەي سىاسى كارىگەريان ھەيە. بنەماي ئەقلاقىيەت، ئاگايىھ سىاسى و كۆمەلايەتىيە كان دەتوانىدرى لە بنەماي ئاوهزمەندىيەتى مروف هەلىنجرى. چونكە ھەم بنەماي كەرامەت و ھەم بنەماي سروشت، ھەردووك چاوهدىرن بەسەر بنەماي مەيل و ئەرزى كەسايدەتىي مروف دا. ھەروەها دادپەروەرى، دەسەلات و بەرپرسايدەتى ھەرسى كىان چاوهدىرن

به سه ر شاره زایی و کردار و هه لسوکه و ته کانی مرؤف هم له کومه لگاو هم له سیاسه ت دا. هه ر بهم هه یوه و ده کری بگو تری په روهردهی سیاسی بریتیه له زانست و لیوه شاویه پیویسته کان بو به شداری سیاسی و ئاماده کردنی مرؤفه کان بو به شداری ئاگایانه و زانیانه له کاروباری به کومه ل و به ریوه بردنی کومه لگا. هه رووه ها کاره کانی وه ک په روهرده کردنی هاوولاتیان، هه لبزاردنی ریبه ران، پیک هینانی يه کیه تیه کی سیاسی له نیو دانیشتوانی کومه لگادا، پاراستنی ده سه لاتی سیاسی، به کومه لایه تی کردنی تاکه کان بو هه لسوکه و ت کردن له گه ل ده سه لات، به شیوه يه ک که ده سه لات و خه لک به ریزه وه بروانه يه کتر. يانی هم خه لک ده سه لات به هی خوی بزانی و هم ده سه لات خوی به ده سه لاتی مرؤفه کان بزانی و له بنهم او ئوسووله دیموکراتیه کان په یره وی بکا. ریز له یاسا بگری و یاسا سه روهر بی.

يه کیک له نووسه رانی عه ره ب ئامانجه کانی په روهردهی سیاسی ئاوا ده رده برى و ده نووسی په روهردهی سیاسی پر قسیه که بو دروستکردنی که سایه تی ژیرو ره خنه گرو به تو انا له دیالوگ و لوزیکی مودیرن و سه رده میانه دا. ده بی شاز و

خولقینه ر بی له هه موو ئه و ئاکارو کرده وانه دا که له خزمەتى
ھەرچى باشتىر كردىنى ھەلۈمەر جە كاندان. بە و مانايىھ كە بە
بەھىز كردىنى روانگەيى مرۆڤ لە رىنگاى خويىندىن و خويىندىنە وە
وەدەستەھىننانى زانىارىي سىياسى، روانگەيى سەرەبەخۆي سىياسى
بە دىيارى بىننى كە مە بهىست لە ودا وەسەرىيە كنان و گەشە كردىن و
پەرەپىيدانى زانىست و زانىارىي و بۆچۈونى دروست و ژيرانى يە.
ئە ويىش برىتىيە لە: بايە خە كان، بىرا كان، ھەلويىست گىرتىنى
بە جى و سۆزى سىياسى، بە شىيەيە كە تاڭ سەبارەت بە
ھەلويىستە سىياسىيە كان، پرۆسە خۆجىيى، ناوجەيى و جىيەنائىيە كان
زانىارى تەواوى ھەبى. ھەروەھا سەبارەت بە بەشدارىي و
چالاكيي ورد لە لە گۆرەپانى سىياسى و كۆمەلایەتىيە كاندا
توانايى و لىۋەشاوهىي تەواوى ھەبى. بەشىيە كە بتوانى لە
ئامانجە كانى دا کە بەھىز كردىنى بنه ماي بەشدارىي سىياسىي
مرۆقىن، هيزو چالاكي و تىكۈشان و بەشدارىي سىياسى لە
كۆمەلگادا و گەر بخا. بە جۇرىيەك ھەست و بەرپرسايدى، مەيل و
دلىخۆشى بۇ پىكھىننانى ئاللوگۆرى بنه رەتى لە هه موو بوارە كاندا
پىك بىننى. كۆمەلگا بەرەو ئاللوگۆرە مۆدىرەنە كانى خىرا هان بدا
بۇ ئەوهى تاڭ بتوانى لە ئاللوگۆرى كۆمەلگاى خۆيدا دەور و

رۆلی سەرەکى ھەبى و سەبارەت بە رووداوه کان بى مەيل نەبى و خۆى بە بەرپرس بىزاني.

خاوهن بۆچوونە کانى پەروەردەو راھىنان، کارە کانى پەروەردە لە پەروەردە سیاسى دا بەرز دەنرخىن و بەرىزەوە سەيرى پرۇسەكە دەكەن و بە قۇناخى جياوازى دابەش دەكەن.

گرینگى پەروەردە سیاسى

پەروەردە سیاسى كۆمەلگا، لە ئاكامى تەواوى لىكۈلىنە و خويىندە وهى پىوهندىدار بە پرۇسەيەكى سیاسىيە كە لهودا تاڭ دەبىتە ئەندامى گروپىك يا كۆمەلەيەك لە كۆمەلگادا و بەها نۇرمۇ بىرا و كولتوورى ئەوان قبۇول دەك. لە روانگەي كۆمەلناسانە و دەرونناسانەدا، وەك بنماوان و بناخەي خويىندە وهى كەلکى لى وەردە گىرى. ئەفلاتوون و ئەرەستو يە كەمین كەسانىك بۇون كە رۆلی سەرەكىي پەروەردە سیاسى يان لە پىوهندى لە گەل حكۈومەت و شارۆمەندى بەرز نرخاندۇ. زۆربەي خاوهن بىرا كان بۇ نموونە "جان دىويى" بە بايەخدان بە گرینگى پەروەردەو فيركىردىن لە بىوارى سیاسىيە وە ولیان داوه كە ولامى پرسىيارە كان لەو بارەوە بىدەنەوە. دەكىرى بلىئىن كە پەروەردە سیاسىي كۆمەلگا بە

هۆی ئالوگوری شەرپی جىهانى دووهەم، رزگارىي ولاستانى كولونialiستى، پىتكەتني حىزبەكان، بەربەرهە كانىتى گەلانى ئاسياو ئەفرىقا بە دىرى ئايديلۇزىياتى رۆژھەلات و رۆزئاوا، راپەرىنى گەلان و بەھېزبۇونى حەرەكەتى ئازادىخوازىي نەتهوهىي و هەلوھشانەوهى دونىيائى دووجەمسەرى لە نىوهى دووهەمى سەدەي بىستەم دا ئالوگورى زۆرى بەسەردەرات.

لە نىوهى دووهەمى سەدەي بىستەمدا پەرەردەي سىاسيي كۆمەلگا ھاوكات لە گەل وەخەبەر ھاتنى كۆمەلگا و بەھېز بۇونى ھەستى نەتهوهىي و يەكىھتىي سىاسيي و ھاوكارى كردنى يەكتىر، ھەولى زۆرى بۇ دراوه. لە ولاستانى ديمۆكراتىك داو لە شويىنانەي كەھلىان بۇ رەخسابى كراوهەتە ئەركى قوتابىي و مامۆستا لە قوتابخانە و زانكۆكاندا و كارى لە سەر كراوه. تەنانەت لە كۆتايى دەيەي ۱۹۵۰ و سەرتايى دەيەي ۱۹۶۰ زايىنيدا، كە بە دەورانى گەشە كردنى لىكۈلەنەوهى پىوهندىدار بە پرۇسەي سىاسيي دىتە ئەزمار، تاك دەبىتە ئەندامى گروپ يَا كۆمەلەيەك و بەها و نۇرم و بىرۇوا و كولتوورى ئەوان قبۇول دەك. لە ئاكمى تەواوى ئەو خويىندەوه پىوهندىدارانە مافى سىاسيي تاك لە روانگەي كۆمەلناسان و دەرەونناسانەوه، وەك بناغەي خويىندەوه كان كەلکى لى وەرگىرا.

روانگه کانی کومه لناسانه له سه ریکخراو و دامه زراوه
سیاسی یه کان، میکانیزمه کان، که رهسه و وسیله کان که
کومه لگادا بُو راگواستنی زانست و روانگه سیاسی له قوناغیک
بُو قوناغیکی نویتر بُو وله چهی نوی به کاریان ده باو به شیوه یه کی
باش پیداگری ده کا. روانگه کانی ده روونناسانه، له سه
بارودوخی فیر کردنی مه سه له کان و با به ته سیاسیه کان و تو ایانی
هه لسه نگاندنی مرؤفه کان، بُو تیگه یشن و ورگرتنی زانیاری
نوی پی داده گری.

گرینگی په روهرده له خولقاندنی به ستین، لابردنی کوسپ،
که لک و هرگرتن له هو کاره کان و شیوه کانی کاریگه ره
بارهینان و گه شهی زوق و سه لیقه سرشته کانی فیر خوازدا
خوی ده رده خات. پیکهینانی بالانس و سازگاری له نیوان
سه لیقه جورا وجوره کاندا هه تا بزانین لهو ریگایه دا فیر خواز له
رهوتیکی ئارام و به رده و امدا ئازادو هه لسور و چالاک و به
شیوه دروست به ره و مه سیری دروست هه نگاو دهنی. ده بی
بلیین په روهرده سیاسی یانی بارهینان و خوش کردن و به
گه شه کردنی سلیقه کانی پیوهندیدار به رهه ندی سیاسی
مرؤف و تایبه تمه ندیه گشتی یه کانی که ده سه لاتی سیاسی یه. تا
لهو ریگایه وه فیر خواز له گه لئه وهی پیوهندیه کانی ده سه لات

و ئالۆزىي سىستمە سىاسييەكانى بناسى لە ناو تۆرى بەربلاوى دەسەلەتدا و بە شىوه يەكى چالاک كارىگەرى ھەبى. ئەوه شتىكى ئاشكرايە كە دەسەلەتە توatalitرە كان لە بەستىنى پەروهەر دەدا ھۆكارو كۆسپى زۇر گەورە دروست دەكەن، بە هىچ شىوه يەك ناخوازن كە مەرۋى ئەو كۆمەلگىيانە بەرهە رىگايەكى دروست و سەردەم مىيانە ھەنگاو بىتىن.

بەم شىوه مەرۋى بە كەلك وەرگرتىن لە بەستىنى دەسەلەتە كان وەك ھەلىك و لابردى كۆسپە كان وەك زيان، بەستىنە راهىنائەكانى خۆى ئامادە دەكى. لە دىناي ئەورۇدا چەمكى پەروهەر دە جىا لە دەسەلەلت و تۆرى چىندرا وەو بەربلاوى سىاسەت كە لە تەواوى بوارەكانى ژيانى مەرۋىدا ھەيە، دېي گەرينگى پىبىدرى و بخريتە بەرباس و لىكۈلەنە وە تىپامان. لە بەر ئەوهى پەروهەر دە سىاسى ھەم لە ئەدەبىياتى زانستى سىاسى و ھەم لە زانستى پەروهەر دەدا كارىتكى تازە و نوييە و لە بارى جەوهەرىشە و لە روانگەي جۇراوجۇردا جىڭكاي تىپامان و سرنجە.

ئەو باسە لە لايەك پىوهندى بە دەرونناسى و مەرۋى ناسى و زانستى پەروهەر دەھەيە و لە لايەكى دىكە وھ پىوهندى بە چەمكە كانى كۆمەلگا پەسەند لە كۆمەلناسى دا و چەمكە كانى

دەسەلەت لە چوارچىوهى زانستى سىاسىيە وەھە يە. ئەگەر لە روانگەى مەرۆفە وە چاولىبىكەين شکل و شىوه كانى لە ھەمۇو بارىكە وە جىنگايلى ورد بۇونە وەن.

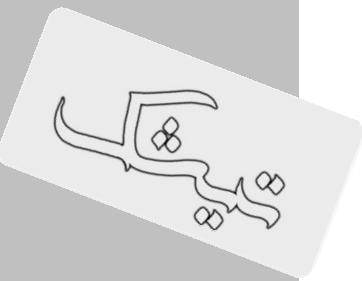
واقۇيەت ئەوهە يە كە لە بىوارى مېزۋوپى دا ھەمىشە پىوهندىيەك لە نىوان پەروھىرددە سىاسەت دا ھەبۇو. دەولەتكان ھەموويان لە راستاي پەروھىرددە تاكى كۆمەلگادا، بە گوېرىھى ويست و مەيل و بايەخە كانى خۆيان تاكە كانىييان پەروھىرددە كىرددە. پەروھىرددە سىاسىي لە و روانگەيە وە بە ماناي پەروھىرددە تاكە كانى كۆمەلگايە بە گوېرەي ئامانجى سىاسىي حكۈومەت.

ئەو پىوهندىيە نىوان پەروھىرددە سىاسەت بەوهە بەرچاوجىرنى ئالوگۇرەي حكۈممەتكان، ئالوگۇرەي بەسەردا ھاتووه. ئەوهەش پىوهندى بە سىستەمە سىاسىيە كانه وەھە يە. سىستەمە كارامە و دىمۇكراطيك، سىستەمە پەروھىرددە لايق و كارامە و باشى دەبى و سىستەمە پوشالى و توتالىتەر، پەروھىرددە سەقەت و ناكارامە بار دىتى. لە گرینگىتر ژيانى سىاسى و پىكھاتەي حكۈممەت زۆرتىرين و بەرچاوتىرين كارىكەريي لە سەر پەروھىرددە كۆمەلگادا ھە يە.

سه رچاوه کان:

- ۱- کۆمەلناسى سیاسى - مەك ئايور
- ۲- بنیادهای علم سیاست - عبدالرحمن عالم
- ۳- چالش های سیاسى جنبش اسلامی معاصر - مصطفی محمد طحال
- ۴- خداوندان اندیشه سیاسى - مايكل ب فاستر - ترجمە جواد شيخ السلامى
- ۵- کۆمەلناسى حىزبە سیاسىيەكان - روپىرت ميشيل - ترجمە ياسين حاجى زاده
- ۶- تاریخ اندیشه سیاسى در غرب - دکتر کمال بولادى
- ۷- ایران در جستجوی مدرنیته - رامین جهانبگلو
- ۸- کۆمەلگای مەدەنی و خەباتى مەدەنی - جين شارپ - وەرگىرانى تالب قەيسەرى
- ۹- سیاست جامعه شناسى و نظریەهای اجتماعى - ئانتۇنىگىدىز - ترجمە منوجھر صبورى

- ۱۰- کۆمەلناسى شار - دوكتور رهسۈول رەھبانى - وەرگىر
چەكى ئەحمەدى.
- ۱۱- کۆمەلناسى پەروھردهو فيئر كردن - شارع پور

نگاهی انتقادی بر
آموزش و فرهنگ سیاسی در
جامعه‌ی ایرانی

آسو – ارومیه

مقدمه

انسان همواره در حال آموختن است. گاه به صورتی غریزی و ناخودآگاه، و گاه آگاهانه و بر اساس احساس نیاز در صدد کسب مهارت و آموزش‌هایی خاص بر می‌آید. میل انسان به آموختن به اندازه‌ای وسیع و گستردگ است که می‌توان آن را به سان یک میل فطری و باطنی توصیف کرد. انگیزه و هدف اصلی انسان از آموختن، بهزیستن است، به عبارتی انسان با درک این واقعیت که شناخت و آگاهی او از پدیده‌های طبیعی، انسانی و .. می‌تواند بستر لازم برای بهزیستن وی را فراهم نماید، عطشی بی پایان برای آموختن و آموزش دیدن دارد. اما امروزه با توجه به رشد و گسترش ، و تخصصی شدن بیش از پیش علوم، کسب مهارت و دانش در همه‌ی عرصه‌ها بر یک شخص میسر نیست، لذا جامعه‌ی انسانی برای پیشرفت و توسعه‌ی خود نیاز به تربیت و پرورش

نیروهایی متخصص و مجبوب در عرصه‌های گوناگون علمی دارد. علوم اجتماعی و علی‌الخصوص علوم سیاسی نیز از این قاعده مستثنی نیستند. به ویژه با توجه به پیچیدگی‌های روز افزون پدیده‌های سیاسی و اجتماعی، درک و شناخت این پدیده‌ها بیش از هر زمان دیگری نیاز به نیروهایی آموزش دیده و کار آموخته را مطرح ساخته است. با این حال به دلیل تفاوت‌های ماهوی که بین علوم اجتماعی و طبیعی وجود دارد، نباید آموزش و تربیت متخصص در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی را محدود به عده‌ای محدود کرد، بلکه ضرورت دارد اکثریت جامعه حداقل‌هایی از آموزش جهت درک و عمل در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی را داشته باشند. با توجه به مقدمه‌ی کوتاهی که اهمیت و ضرورت آموزش در بهبود شرایط زندگانی انسان آمد؛ لازم است به اهمیت این امر در توسعه‌ی سیاسی نیز گوشه چشمی داشته باشیم. در واقع فرض بر این است که یک جامعه در صورتی می‌تواند به توسعه‌ی سیاسی نائل شود که علاوه بر نخبگان سیاسی که به صورت تخصصی آموزش‌های لازم را دریافت می‌کنند، شهروندان نیز برای درک و ساماندهی رفتار سیاسی خود و اثرگذاری بر تصمیمات نخبگان، از بینش سیاسی کافی برخوردار باشند و این مهم نیز اتفاق نخواهد افتاد مگر در سایه کسب آگاهی و دانش از

طريق مجاري که جامعه پذيری سياسى از طريق آنها اتفاق می افتد. به عبارتی آموزش سياسى از طريق تاثير بر بینش و فرهنگ سياسى فرد پايه ها و اساس توسعه‌ي سياسى را بنا می نهد.

در يادداشت حاضر به صورت مختصر به ارتباط بين آموزش و فرهنگ سياسى خواهيم پرداخت و در نهايت با رو يك ردي انتقادى مهمترین ضعف ها و نقصان های آموزش سياسى در ايران را مورد توجه قرار می دهيم.

آموزش و فرهنگ سياسى

آموزش را بسياری عبارت دانسته اند از «آگاه ساختن فرد ، گروه و اجتماع به وسیله‌ي ارتقاي نقش شناختي، از طريق ارائه‌ي يک آگاهى انتقادى از وضعیت و عمل واقعی آن وضعیت». چنانکه از اين تعریف پیداست مهمترین کارکرد آموزش ارتقاء سطح شناختي و افزایش توانایي ارزیابی فرد و جامعه از پدیده‌های اجتماعی و طبیعی است. به عبارتی آموزش شامل مجموعه‌ای از مفاهيم، موضوعات و عملکردي (در حیطه‌های خاص) است که جامعه پذيری فكري، فرهنگي و اجتماعي را ایجاد و یا گسترش می دهد و بدین وسیله افراد در نحوه‌ي رفتار ، تربیت و نوع تفکر خویش ارتقاء می یابند. بنابراین از اين منظر آموزش محرك

قوی‌ای است برای ایجاد و تحول اجتماعی و تحول اجتماعی نیز پیش شرط و عنصری وابسته به توسعه است.

تعریف ارائه شده در فوق تعریفی کلی و ناظر بر همه‌ی ابعاد آموزش است. بنابراین نیاز است تا برای دقیق‌تر شدن موضوع مورد بحث، براساس تعریف ارائه شده مبادرت به تعریف آموزش سیاسی نماییم. بر این اساس آموزش سیاسی را می‌توان «مجموعه‌ای از مفاهیم و آگاهی‌ها دانست که فرد از طریق مجاری متعددی نظیر رسانه، احزاب و مدارس و... دریافت و بینش و رفتار سیاسی خود را بر اساس آن سامان می‌دهد». فرایند درک و کسب و نهادینه کردن ارزش‌ها و آگاهی‌های سیاسی و به عبارتی آموزش سیاسی معمولاً تحت عنوان جامعه‌پذیری سیاسی یاد می‌شود.

اهمیت و ضرورت آموزش سیاسی از دیرباز مورد توجه اندیشمندان بوده است و شاید کمتر اندیشمندی را بتوان یافت که به صورت مستقیم یا غیر مستقیم بر اهمیت و ضرورت این امر تاکید نکرده باشد. با این حال امروزه با توجه به پیچیدگی روزافروزن پدیده‌های سیاسی، اجتماعی و همچنین ارتقاء نقش و تاثیر افکار عمومی بر سیاست ضرورت آموزش سیاسی بیش از هر دوره‌ی دیگری مطرح شده است.

مدينه‌ی فاصله‌ی افلاطون نمونه‌ی بارز جامعه‌ای است که آموزش در آن از اعتبار و اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار است. افلاطون هر چند انسان‌ها را بر حسب ذات و استعداد‌های درونیشان به سه دسته‌ی طلا، نقره و مس تقسیم می‌کند، اما در نهایت فیلسوف شاه‌وی، که شکل گرفتن جامعه‌ی آرمانی منوط به وجود چنین شخصی است پس از گذراندن آموزش‌هایی خاص در راس هرم اجتماعی و سیاسی جامعه قرار می‌گیرد و جامعه را در مسیر تعالی و رشد هدایت می‌کند. چه بسا مخالفت افلاطون با دموکراسی را نیز می‌توان از این منظر مورد توجه قرار داد. در واقع افلاطون مهم‌ترین دلیلی که در رد و طرد دموکراسی بیان می‌کند، بی‌دانشی و عدم شناخت عامه‌ی مردم از دولت و مسائل سیاسی است. اهمیت و ضرورت کسب دانش و معرفت از مسائل سیاسی مختص به افلاطون نیست، بلکه در آثار اندیشمندان بزرگی چون مارکس نیز به وضوح می‌توان اهمیت این امر را مشاهده نمود. مارکس ضرورت کسب آگاهی طبقاتی توسط طبقه‌ی کارگر را چنان پیش شرطی برای انقلاب پرولتارها مطرح می‌کند. در واقع این آگاهی ناظر بر درک و فهم طبقه‌ی کارگر از حقوق پایمال شده‌ای است که در یک سیستم سیاسی دیگر امکان تحقق می‌یابد. کارکردگرایی از جمله مکاتب دیگری است

که توجه و افرای به مقوله‌ی آموزش و به تبع، انفکاک ساختاری و تخصصی شدن نهاد‌ها معطوف داشته است. در این بین کارکردگرایانی چون آلموند و وربا، با بررسی متغیر فرهنگ سیاسی بیش از پیش ضرورت آموزش و کسب آگاهی‌های سیاسی را برای نائل شدن به توسعه‌ی سیاسی مد نظر قرار داده‌اند. با ارائه‌ی تعریف فرهنگ سیاسی رابطه‌ی بین آموزش و فرهنگ سیاسی بیشتر روش‌نمی‌گردد.

فرهنگ سیاسی عبارت است از «تلقی مردم و جهت‌گیری آنها نسبت به نظام سیاسی و کارکردهای آن، که در این زمینه انگاره‌ها و ایستار‌ها نسبت به اقتدار، مسئولیت‌های حکومتی و الگوهای مربوط به جامعه پذیری سیاسی مورد توجه قرار می‌گیرند.» در فرایند جامعه‌پذیری سیاسی افراد ضمن آشنا شدن با نظام از طریق کسب اطلاعات و تجربیات، به وظایف و مسئولیت‌ها و حقوق و نقش‌های خویش در جامعه پی‌می‌برند.

فرهنگ سیاسی متأثر از جهت‌گیری‌های شناختی، عاطفی و ارزیابی شکل می‌پذیرد و به گونه‌های متعددی تقسیم می‌شود. جهت‌گیری‌های یاد شده عبارتند از :

الف- جهت گیری های شناختی که مربوط به دانسته ها و باورهای مردم از نظام سیاسی است و شناخت آنها را از مقررات ، نقش ها نهاده ها و داده ها نشان می دهد.

ب- جهت گیری های عاطفی که به احساس مردم نسبت به نظام سیاسی ، مقررات، نقش ها و داده های نظام ارتباط می یابد.

ج- جهت گیری های مبنی بر ارزشیابی که شامل قضاوت هایی نسبت به هدف های سیاسی می شود و از معیارهای ارزشی ، شناختی و احساسی تشکیل می گردد.

بر اساس این سه نوع جهت گیری، فرهنگ سیاسی نیز به سه نوع کلی تقسیم شده است:

الف- فرهنگ سیاسی محدود(بسته): در این نوع فرهنگ سیاسی جهت گیری های افراد(شناختی، عاطفی و ارزیابی) به هدف های سیاسی فوق العاده ضعیف هستند؛ و افراد نه نسبت به نهاد های سیاسی کشور و نیز مسائل و تصمیمات ملی احساس وابستگی می کنند و نه تصویر روشنی از نظام سیاسی در ذهن دارند.

ب- فرهنگ سیاسی تبعی (انفعالی): در این نوع فرهنگ سیاسی ممکن است افراد از وجود نظام سیاسی و داده های آن آگاهی داشته و به آن

علاقة مند و یا متنفر باشند، ولی به علت نبود نهاد های بیان و تجمیع خواست ها و تقاضاها و یا ضعف ساختار های نهاده ها افراد نمی توانند از کارایی سیاسی چندانی برخوردار باشند.

ج- فرهنگ سیاسی مشارکتی(فعال): در این فرهنگ مردم به طور نسبی در نهاده ها (خواست ها و تقاضاها) و نیز داده ها (استراتژی ها، قوانین و طبقه بندی اولویت ها) نقش دارند و نسبت به رفتار نخبگان سیاسی حساسند.

چنانکه از طرح مباحث فوق پیداست، فرهنگ سیاسی محصول جهت گیری های سه گانه ی فرد می باشد، و این جهت گیری ها خود محصول آموزش سیاسی و فرآیند جامعه پذیری سیاسی از طریق مجاری چون خانواده، رسانه، مدارس، نهاد های مدنی احزاب و .. هستند. بنا براین علاوه بر درک نقطه ی پیوند میان آموزش سیاسی و فرهنگ سیاسی، می توان نتیجه گرفت که هر اندازه آموزش سیاسی گسترده تر و نهادها و ابزارهایی که کار کرد جامعه پذیری سیاسی را بر عهده دارند متنوع تر باشد فرهنگ سیاسی از غنای بیشتری برخوردار خواهد شد و به نمونه ی متعالی خود نزدیک تر می گردد.

آموزش سیاسی و فرهنگ سیاسی در ایران

قطعه یقین فرهنگ سیاسی در جامعه‌ی ایرانی با نمونه‌ی آرمانی و متعالی آن فاصله‌ی زیادی دارد. به نحوی که می‌توان گفت اکثر این جامعه‌ی فاقد جهت‌گیری‌های سه گانه است و یا این جهت‌گیری‌ها فاقد پشتوانه‌ی معرفتی هستند، از این رو کما کان شکل‌گیری فرهنگ سیاسی منجر به توسعه‌ی سیاسی در این جامعه با مانع روبرو می‌شود.

آسیب‌شناسی فرهنگ سیاسی در جامعه‌ی ایرانی را می‌توان از ابعاد گوناگونی مورد توجه قرار داد. که یکی از این ابعاد با توجه به نقش و اهمیتی که برای ضرورت آموزش سیاسی ذکر گردید مربوط به این عرصه می‌باشد. به عبارتی علاوه بر ضعف‌های موجود در نظام آموزشی ایران، مجموعه‌ی مفاهیم و ارزش‌هایی که ذیل آموزش سیاسی انتقال داده می‌شود و همچنین عدم وجود و یا ضعف نهادهایی که مسئولیت این امر را بر عهده دارند از جمله موانع پیشرفت و توسعه‌ی فرهنگ سیاسی در جامعه‌ی ایران است. به عبارتی آسیب‌هایی که از جانب آموزش متوجه فرهنگ سیاسی در جامعه‌ی ایران است را می‌توان به صورت زیر خلاصه کرد:

۱ - عدم توجه نظام آموزشی به آشنایی ساختن دانش آموزان و دانشجویان با کلیات، مفاهیم و اندیشه های پایه ای سیاست. با توجه به نقش و جایگاهی که امروزه مردم و افکار عمومی در تصمیم گیری ها و جهت گیری های نخبگان سیاسی ایفا می کنند انتظار می رود آموزش و پژوهش حداقل یک کتاب درسی را در طول دوران تحصیل برای آشنایی ساختن دانش آموزان با مفاهیم سیاسی که به بخشی از روزمرگی هر فرد تبدیل شده اند تدارک ببیند. با این حال تا کنون چنین امری اتفاق نیفتاده و حتی در سطح دانشگاه ها این مهم فقط برای رشته های محدودی تدارک دیده شده است.

۲ - ایدئولوژیک بودن نظام آموزشی: نظام آموزشی در ایران از چارچوب های خشک و متصلب ایدئولوژی و لایت فقه فراتر نمی رود و تمام سعی آن درونی ساختن ارزشها و اعتقادات مرتبط به این ایدئولوژی در فرد است. بنا بر این طبیعی است در سایه چنین نظامی افراد از سایر اندیشه ها، مکاتب و .. سیاسی بی بهره باشند و افق دید و بینش سیاسی آنها محدود به نظام ولایت فقیه شود. تلاش برای بومی سازی علوم انسانی که در سال های اخیر مطرح بوده گامی است برای هر چه بیشتر ایدئولوژیک کردن نظام آموزشی.

۳- عدم وجود احزاب : بخش عمدۀ ای از کارکرد احزاب در جوامع امروزی ، معطوف به تربیت و آموزش سیاسی مردم از طرق گوناگون است. با توجه به نهادینه نشدن فرهنگ تحزب در ایران و مهم تر از آن ممانعت هایی که از طرف نظام سیاسی برای شکل گرفتن احزاب به معنای واقعی کلمه اعمال می شود، یکی از مهمترین مجاری جامعه پذیری سیاسی و آگاه ساختن مردم مسدودو با موانع بسیاری روبه رو است. علاوه بر این جمعیت های سیاسی را که در ایران تحت عنوان حزب مجاز به فعالیت هستند نیز محدود و محصور در نظام اندیشه‌گی ولایت فقیه هستند و نتوانسته اند از ان فراتر روند .

۴- عدم وجود رسانه ها و نهاد های مدنی مستقل و آزاد: رسانه ها و نهاد های مدنی نیز از جمله ابزارهای موثر در آگاهی بخشی سیاسی به جامعه هستند. با توجه به وابسته بودن اکثریت قریب به اتفاق این نهادها و رسانه ها به دولت، اینان نیز نمی توانند رسالت واقعی خود را در آگاهی بخشی به جامعه ایفا نمایند؛ همچنین رسانه های نسبتاً مستقل نیز بسیار محدود و با خطر مواجه هستند.

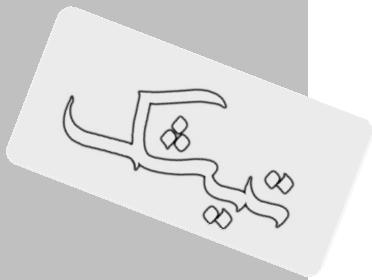
موارد ذکر شده بخش بسیار کوچک و کلی از مشکلات و موانع پیش روی جامعه پذیری سیاسی در جامعه‌ی ایران است حال انکه یقیناً می

توان موارد بسیار متعدد و جزئی دیگری را نیز بر شمرد که نیاز به تحقیق و بررسی بیشتری دارد.

جمع بندی

فرهنگ سیاسی متشکل از مجموعه‌ای از ارزش‌ها، ایستارها و باورهای سیاسی فرد است که بینش سیاسی وی را شکل داده و بر چگونگی رفتار و درک پدیده‌های سیاسی از جانب شخص تاثیر می‌گذارد. از این جهت هر چند فرهنگ سیاسی به نوع ایدئالی مورداً تاکید اندیشمندان نزدیکتر باشد، جامعه در دستیابی به توسعه‌ی سیاسی موفق تر خواهد بود. آموزش سیاسی و استفاده از انواع رسانه‌ها و نهادها که کارکرد آموزش و جامعه پذیری سیاسی را بر عهده دارند به صورت مستقیم در کیفیت فرهنگ سیاسی تاثیر می‌گذارد. از سوی دیگر کشور ایران به دلیل نوع نظام آموزشی و ایدئولوژیک خود راه را بر گسترش بینش سیاسی و افق‌های فکری فرد بسته و فرد را محصور در چارچوب های تنگ و تاریکی ساخته است که فرا رفتن از آنها هزینه‌های زیادی را در پی دارد. بنابراین جهت گیری‌های سه گانه‌ی ، شناختی، عاطفی و ارزیابی فرد متاثر از چنین چارچوبی متصلب و خشک، فرهنگ سیاسی

محدود و یا در بهترین حالت تبعی را به وجود آورده که با توسعه ی سیاسی فاصله ای طولانی دارد.

Bandora Siyasîbûnê Li Ser Guhertina Çanda Siyasî Di Civakê De

Berhevkar: Serbest Urmiye

komek ji hizr, buha û kiriyar ku meriv û berpirsiyarên siyasî neçar bi kirina hin karan dikin, têñ wateya çanda siyasî. Çanda siyasî bi xwe rengên cur bi cur hene ku her rengek ji wan kiriyar û riftarên taybet diafirîne. Ji bo ku her kes bikare riftarên siyasî yên xwe û derdorê xwe biguhere, hewce ye ku berî her tiştî çanda siyasî ya xwe û derdor biguhere ku ew jî di pêvajoya "socialization" anku bi civakî bûnê de tê hînkirin. Ew jî ji ber wê çendê ye ku mirov di pêvajoa bicivakîbûnê de bi çanda siyasî dielime.

Bandora herî girîng a çanda siyasî li ser rêxistina hizr û baweriyêñ neteweyî, girûp yan takêñ civakê li dor siyasetê û rêxistin û bi bernamekirina riftarên siyasî ye. Mirov dikare bibêje ku çanda siyasî weke çandekî girêdayî yan dûajo ya çanda giştî, pêvajoyek e ku tê de bi merema pirrkirina valahiyêñ ku bi sedema bîr, hizr û şiroveyêñ riftarên takekesî têne holê, li gor pîvan û bawerên hevbeş ên siyasî yên riftarên cîvkî hewil bo ji hev nêzik kirin û

heta tevlîhevkirina rê û çareyên derûnnasiya gel, civak û dîrokê têن dayîn.

Di hizra " Lucian Pye " de, pêkhateya çanda siyasî komek ji bawerî, hest û bangewaz in ku rêberiya pêvajoya siyasî dikin û rê û şûnên sîstema siyasî destnîşan dikin.

Pirsa çanda siyasî pitir li ser bingehêن hîzrî yên "Max Weber"(Maks Wêbêr), disekikine. Bi bawra "Weber", guhertinêن di ramanêن olî û mesebî de faktêrên sereke yên hemû guhertinan in. Li gor vê yekê jî çanda siyasî kiryarêن meriv ne di qada aborî û civakî de, belku di qada bîr û bawerên olî û mesebî de dişopîne.

Serbarê van hemû gotinan, çandek ku bi navê çanda siyasî tê bas û şirovekirin, piştî şerrê cîhanî yê duyemîn di qada siyasetê de derket. Têgeha çanda siyasî bi ramanêن weke ruh û kesayetiya neteweyî re nêzik dikeve. Di vir de ruha neteweyî bi hin taybetmendî, sinc û kêrhatinêن neteweyî têن zanîn ku bi guhertina çax û serdem, hertim neguher dimînin û di rastî de weke binêşeya neteweyî têن hesibandin. Li gor vê yekê di hemû serdemekê de ruha neteweyî

bandor û şûnpêyên xwe bi cih dihêle û bi kurtî bingeh û pêwera rewşa gel e.

Çarçoveyekî hizrî di hemû sîstemeke siyasî de heye ku rêberiya vê sîstemê dike, wateyê didê û bi damezirandina organ û rêxistinên bivêc, harîkariya pêvajoya bi civakî bûnê û cihgirtina hemû çandekê dike. Hemû hewla dewletan di vê rastê de eva ye ku di rêya siyasetê de û ji bo parastina sîstema siyasî û dabînkirin berjewendiyêñ nifşa hakim çandekî taybetî bi ser kiriyar û riftarêñ gel de zal bikin. bi vî awayî dewlet hertim çandekî destûrî û fermî bi xwe digire.

Lê ya ku di vê mijara me da hatiye, guhertina çanda siyasî, sebebêñ guhertinêñ çanda han û bandora siyasetê ye li ser guhertinêñ han. Di pêş de hewce ye ku hindekê li dor guhertina çanda siyasî bêjin û piştre herrin ser sedemên guhertinan di vê çandê de.

Di xwe de guhertina çanda siyasî jî di refa guhertina çandî de cih digre. Bi wateyeke din nasîn û baskirin li ser ûsûlên guhertinêñ çandî harîkariya me dikin ku em rê û terzêñ guhertinan di çanda siyasî de bêtir bizanibin. Di qada guhertina çandî de rastî

eva ya ku gel li hember guhertinê kevneşop, nirx û terz û tîtalên xwe û wergirtina buha û tîtalên nû bi qasekê ber xwe didin û bi hêsanî deb û edetên nû wernagirin. Lê li hember vê berxwedana gel de jî kêm çand tên dîtin ku bi derbazbûna heyam di pêvajoya guhertinan de ji guhertinê bê par mabin. Helbet guhertinê han bi şêwazên cuda dimeşin. Guhertina çandî demekê peyda dibe ku faktêrên nû tên holê û dibin sedema guhertinan di naverok û pêkhateya çandî de. Helbet eva jî di demekê de ye ku etegêن guhertinê han bi qasekê berîn dibin ku biyavêن aborî, teknolojî, siyasî û civakî jî digirin. Ji aliyeke din ve guhertina çandî bi qasekê hêmin û nerim dimeşe ku encamêن wê nifşa paşîn digirin.

Hewce ye dema ku basa guhertina çandî tê kirin, heger û sebebêن wê jî werin şirovekirin. Ji ber vê yekê jî em di vir de bi kurtî dê qala wan faktêr û sebeban bikin ku di guhertina çanda siyasî de xwedî bandor in.

Fakterên guhertina çanda siyasî

Her weke berê jî me anî ziman guhertin di çanda siyasî de jî dikeve refa guhertina çandî di civakê de. Bi giştî û li gor lêkolînên pisporêن vê qadê, sê sebebêن sereke di vê derheqê de bibandor in ku wiha tînin ber bas:

1_ pêşeyî bûn û guhertina çandî:

Li gor ramana parek ji bîrmendên siyasî û çandî, bihêzbûna ragihandin û pêşeyîbûnê bê bandor nebûne li ser guhertinêن çanda siyasî. Ew bawer in ku ezmûna xebatê di kargeh û şirketan de dikare derfet be ji bo kontrolkirin û guhertina xwezayê. Bi wateyeke din kar di karxaneyan de, xwendin û mifah wergirtin ji mediyaya giştî, rûyêن zanebûna gel ji mijar û bûyerên derdora xwe ne û bi bidestxistina ezmûnêن nû, mirov ji bo guhertinêن nû di qada civakî, takekesî û siyasetê de, xwe amade dike.

2_ bandora pêkhateya siyasî li ser çanda siyasî:

Guhertin di çanda siyasî de heta qasekê berhema guhertina pêkhateya siyasî ya desthilatê ye. Weke mînak, ramanêن ku li dor desthilatê têن bas kirin, pirranî ji hêla

kar û kiriyarêن desthilata siyasî ve têr rôexistin. Di rastî de hevahengî ci bi rengê kevneşop perêz yan nûjen di navbera çand û sîstema siyasî de, dibe sedema bihêzbûn û cihgîrbûna siyasî di civakê de. Lê berewajî wê nebûna hevahengiyê destpêka geşekirina siyasî ye. Di vir de ye ku meriv dikare bêje ku çand him asteng û him jî hegera geşekirinê ye, helbet di kîjan alî de pêştir serhilbide girînge. Li gor van gotinan têkiliyekî du alî di navbera pêkhate û çanda siyasî de tê xuyakirin, bi rengekê ku guhertina her yekî sedem e ji bo guhertina ya din.

3_ rola kevneşopan di nûjenkirina çanda siyasî de:

Sîstemên kevneşop parêz yên bi hêz û bandor heke bikarin wateyekî vekirî ji şûnasê pêşkeşî gel bikin, dibil bingeha geşekirinê. Lê hêz û şiyana kevneşopan bi qasekê ku astengan dixe ser rêya pêşveçûna faktêrên nû yê çanda siyasî, bi heman awayî pêşıya geşekirina civakê jî asteng dike. Bi giştî guhertina çanda siyasî jî weke her çandeke din qonax bi qonax û bi hêminî dimeşe.

Pêvajoya bi siyasîbûna civakî û guhertina çanda siyasi

Têgeha civakîbûnê di wateyekî giştî de pêvajoyek tê zanîn ku tê de buha û rol û riftarên civakî tê veguhastin û bidestxistin. Lê siyasîbûna civakî aliyeke din a bi civakîbûnê ye ku tê de tekez li ser aliyê siyasi yê jiyana civakî, helbet bi wateyekî vekirî û eşkeretir tê kirin. Meşek e ku di seranserî jiyana mirov de dimeşe û parek ji sîstema civakî ye ku erkê perwerde û hînkirina riftar û kiriyarên siyasi yên endamên civakê, nemaze endamên teze pêgihiştî di civakê de di estû deye. Biestûgirtina erkê han ji bo vê çendê ye ku welatî, nemaze welatiyêne teze pêgihiştî di civakê de li gor sîstema siyasi ya hakim bilivin û hîzr û ramanên xwe rîbixin. bi vê wateyê siyasîbûna civakî ta, alî û riftarên taybet ên siyasi dielimîne.

Siyasîbûna civakî mijarekî peywendîdar e bi çanda siyasi re(Political Culture). Ji bilî vê çendê weke bes yan dûajoyeke bi civakîbûne ji aliyê civaknas û derûnnasên civakî ve tê baskirinê.

" Gabriel Almond " û " Bingham Powell ", her du li ser vê baweriyê ne ku bi

Siyasîbûna civakî pêvajoya parastin yan jî guhertina çanda siyasî ye. Di vê meşê de meriv tevlî çanda siyasî dibe û dîtina wî li dor armancêni siyasî wateyê peyda dike.

Siyasîkirina civakê armanca perwerde kirin û elimandina takên civakê weke endamên bivêc di civaka siyasî de dişopîne ku dikare him bi awayê rastewxwe û him jî ne rastewxwe be. Di pêvajoya siyasîbûna civakî de zaniyarî, nirx û heta hest û sozên mirovan li dor pirsên siyasî gellek bi rihet û eşkere tê veguhastin.

Siyasîbûna civakê ya bi terzê ne rastewxwe demekê serhildide ku ezmûnên mirov li derveyî iradeya wî, ramanên wî yên siyasî rêdixin. Bo nimûne hêminî yan tund û tûjî di riftara zarokan li hember dê û bab, mamoste û hevalên van de dikare paşe rojê bandorê dane li ser helwestên wî li hember welatî û rêberên siyasî de.

Di şiroveya " Nolî" ji siyasîbûna civakî de hatiye ku bi civakîbûn pêvajoyeke ku tê de bi derbaskirina demekî dirêj, endamên civakê buhayên cur bi cur yên fîziyayî, çandî, teknîkî û bedevnasiya civakî bi xwe digirin. Bi vî awayî û li gor nêrînên siyasî, siyasîbûna civakê tê wateya têgihadina

zaniyariyan, aliyên neguher yên zaniyariyên han û nimûneya diyar ya riftarêن gel li gor kiriyavên dewletê. Renge têgihandina han rastwexwe yan berewajî û heta bê pilandananevêkî pêştir be. Bi kurtî mirov dikare siyasîbûna civakî bi pêkhatiyek ji metod, mikanîzm, meş û organîzasiyonêن cur bi cur bihesibîne ku dibin sedema wê hindê ku meriv tê de haydarî têkiliyên desthilata hakim li ser civaka xwe dibe. Ev meşe jî weke hemû meşen din ên civakê bi hêminî dimeşe.

Yek ji wan rêuêن herî grîng û balkeş ku di navbera sîstemêن siyasî û civakî de tê xuyakirin, siyasîbûna civakî ye ku bi sîstemekî perwerdehiyê dihesibîbin ji bo elimandina buha û kiriyavên civakhez û rêexistina hîzrêن gel, bi awayekê ku ji sîstema siyasî ya xwe bawer bikin. Ji bilî tekez kirinê li ser hewlekî giştî li dor hilbijartina sîstemekî biwec a perwerdehiyê, van erkên girîng jî di elimandina civakê de digre estû:

1_ dibe ku siyasîkirina civakê ji hêla hikûmetê ve weke berdêla xwesepandinê were mîzekirin û bibe alavê ragirtina peywendiyêن desthilatê û nifşa hakim.

2_ dibe ku desthilat di rewşekî baş û berfireh de bi haydana tex û qatêن civakê bi merema gihîştin bi armancêن xwe, mifahê ji siyasîkirina civakê wergire, heke ne berewajiya wê gellekî zehmet dikeve.

3_ ji bilî bawermendiya xwe li dor parastin û nûkirina peywendiyêن di navbera qatêن civakê de, siyasîbûna civakî hertim di hewla bihêz kirin û berfirehtirkirina têkiliyêن han de ye.

Lê ya girîng eva ye ka gelo siyasîbûna civakê bi ci awayî çanda siyasî diguhere? Piştî ev qas bas kirinê li dor siyasî bûn yan siyasîkirina civakê meriv dikare bêje ku siyasîbûna civakê di rewşekê de dibe sedema guhertina çanda siyasî di civakê de ku rênivîniya hemû yan pirraniya welatiyan bi terzêن cuda yên elemandin û ceribandina siyasetê bike. Di rewşekî weke çêbûna neteweyekî cuda yan serhildan û serkevtina şoreşekê ku tê de pêvajoya guhertinan bi lezgînî dimeşe, siyasîbûna civakî renge çandeke nû ya siyasî biafirîne ku berê tunebûye. bi kurtî siyasîbûn yan siyasîkirina civakê şiyana vê çendê tê de heye ku di bingeh de çanda siyasî ya civakê biguhere. Helbet di demekê de dikare ku kiriyar û

biriyar di organêن cur bi cur ên civakê de bi şêweyêن hevbeş û giştî bin. Ya ku nabe ji bîr were kirin di pêvajoya siyasîbûna civakê de eva ye ku rê û şûnêن siyasîkirina civakê dikarin çandêن siyasî yên ne demokratîk ji biafirînin. Ev jî ji ber vê çendê ye ku pêvajoya siyasîbûna civakê dikare riftar û kiriyarêن ne demokratîk jî berfireh û nû bike.

Jêder:

جامعه پذیری سیاسی و نقش آن در دگرگونی فرهنگ سیاسی - علی قادری

http://www.dailyafghanistan.com/opinion_detail.php?post_id=129027

جامعه پذیری سیاسی و کارکردهای آن - گلناز مقدم فر

<http://www.magiran.com/npview.asp?ID=1964895>

جامعه پذیری سیاسی دگرگونی ایستارهای مردم

<http://vista.ir/article/204409/>

فرهنگ سیاسی: ویژگی ها، انواع و عوامل موثر - محمد خضری

<http://kherad.info/index.php/4/116>

فرهنگ و فرهنگ پذیری - عبدالله هروی

http://dailyafghanistan.com/opinion_detail.php?post_id=125750

دگرگونی فرهنگی - روح الله رضوانی - Change Culture

<http://www.pajoohe.com/fa/index.php?Page=definition&UID=33618>

نکاهی به برخی دیدگاه های مربوط به جامعه پذیری سیاسی

<http://mrsafari.blogfa.com/post-62.aspx>

جامعه پذیر سیاسی - : رحمت الله نبوی

<http://polici.persianblog.ir/post/16/>